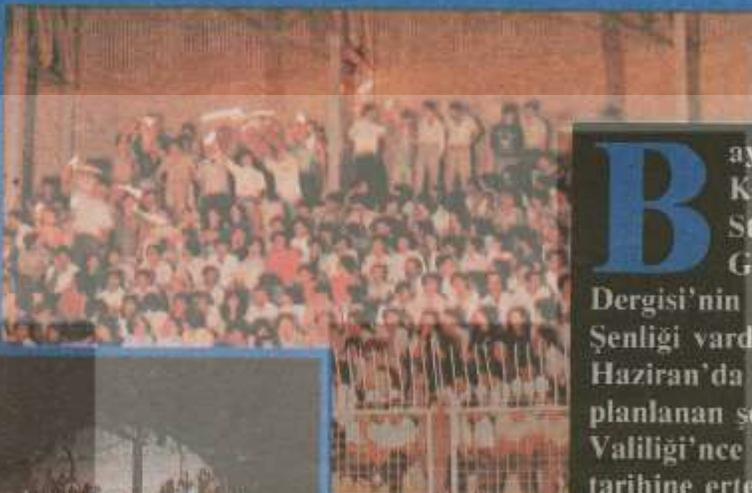


# GÖRÜŞ

EKONOMİ VE  
POLİTİKADA

AYLIK DERGİ AĞUSTOS 89



**B**ayramın 4. günü Kartal Stadyumu'nda Görüş Dergisi'nin Haziran Şenliği vardı. 24 Haziran'da yapılması planlanan şenlik İstanbul Valiliği'nce 16 Temmuz tarihine ertelenmişti. Anlaşılan bayramın son gününün stadyum gibi büyük bir yerde yapılacak olan şenlik için elverişsiz bir gün olduğu sanılıyordu. Kartal Stadyumu'na "bir avuç insanın" gelebileceği umuluyordu. Oysa oniki bin kişi koştu o gün Kartal'a.

TIENANMAN'DE  
SAPLA SAMAN  
Reşit Ergener

SONBAHAR BUNALIMI  
Tevfik Çavdar

TARTIŞMA-BİRLİK-TARİH  
Yalçın Yusufoglu



*Demokratikleşme yolunu tıkamak isteyenler sonbahara doğru bir krizi adım adım yükseltiyorlar. İstenen 12 Eylül bunalımının yeniden hortlatılması. Sonbahar krizinin gerçek anlamı bu. Düğüm ya da doruk noktasında cumhurbaşkanı seçimi. Bu meclisin meşru olup olmadığı, cumhurbaşkanı seçip seçemeyeceği sorunları yapaydır, sadece görüntüdeki sorunlardır. Önemli olan 12 Eylül düzeninin devam edeceğini simgeleyen bir cumhurbaşkanının seçimidir. Can alıcı nokta budur. Bu "kara düzen" asılacak?*



# İÇİNDEKİLER

- 3 KEL BAŞA ŞİMŞİR TARAK  
HALİM TOĞAN
- 4 SONBAHAR BUNALIMI VE SHP  
TEVFIK ÇAVDAR
- 5 DİN DEVLETİNE DOĞRU  
M.TAHİR HATİBOĞLU
- 6 İŞÇİ HAKLARI AÇISINDAN ANAYASA  
DOÇ.DR.FAZİL SAĞLAM  
► KORUNAN VE KOLLANAN  
DEMOKRASİ OLMALI  
HASAN BASRİ BABALI
- 8 KASIMLU'NUN ARDINDAN  
MEHMET DOĞANAY
- 9 DERİYİ KURTARMAK  
ERDAL ATABEK
- 10 NASIL BİR PARTİ?  
SORUŞTURMA  
SADUN AREN, METİN ÇULHAOĞLU,  
SELÇUK ÇALHAN, NAIL SATLIGAN
- 14 GÖRÜŞME  
REFİK DURBAŞ
- 15 TARTIŞMA-BİRLİK-TARİH  
YALÇIN YUSUFOĞLU
- 18 NÜKLEER DOKTORLAR  
İLHAMİ SOYSAL
- 19 ANAP'IN BÜYÜK YAĞMASI  
YÜCEL GÜRSEL
- 20 YENİ BİR DÜNYA  
YENİ BİR TÜRKİYE
- 22 DÜNYADA BİR GEZİNTİ  
AYŞE SARI
- 24 TIENANMEN'DE SAPLA SAMAN  
REŞİT ERGENER
- 26 KÜRT MÜLTECİLER  
GÖÇMEN TÜRKLER  
MEHMET ALİ ASLAN
- 28 DAYANIŞMA DA HAKTIR  
M.SEMİH GEMALMAZ
- 30 DEVLET HİZMETLERİNİN  
BÖLGESEL YOĞUNLUĞU  
NURİ KARACAN
- 32 TATİL İŞÇİNİN HAKKI AMA  
DR.İBRAHİM TÜRK
- 34 1789'DA FRANSA'DA NE OLDU?  
KORKMAZ ALEMDAR
- 35 SOSYALİSTLERE ÇAĞRI
- 36 DOĞU'DA SIKIYÖNETİM  
ÜLKEDE BASKI  
PROF.DR.ZAFER ÜSKÜL
- 38 DAHA ÖZENLİ OLMAK  
AHMET KAÇMAZ

# KARARLAR...

“İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi C.Savcılığı'nın 29.06.1989 gün ve 1929/383 Hz. sayılı yazısı ile, İstanbul'da müntezir Ekonomi ve Politika'da Görüş isimli aylık derginin 1989 Temmuz ayında çıkan 32. sayısının 39. sayfasında Çağatay Anadolu tarafından yazılan "Zorla Asimilasyon Sosyalizm ile Bağdaşmaz" başlıklı yazıda milli duyguları zayıflatıcı, tamamen ortadan kaldırmayı hedef güden Kürtçülük propogandası yapıldığı kanaatine varıldığından hazırlık soruşturması başlatıldığı ileri sürülerek, derginin anılan sayısının 5600 sayılı yasanın Ek 1/2 maddesi gereğince toplatma karar verilmesi talep edilmekle, incelendi:

## GEREĞİ DÜŞÜNÜLDÜ:

Her ne kadar yazıda "Türk burjuvazisi" ibaresi kullanılmış ise de ırkçı, şoven görüşlerin eleştirisinden ziyade Türkiye'nin "İrkçi, baskıcı, şoven ve asimilasyoncu olduğu, tarihinin zorunlu iskânlarla dolu olduğu, tüm Kürtçe köy isimlerini değiştirdiği, çocuklara Kürtçe isimler konulmasını yasakladığı" ifade edilmek istenmek suretiyle ırk mülahazası ile milli duyguları zayıflatıcı kışkırtıcı propoganda yapılmak kastı olabileceğinden, anılan suç TCK'nun 2.kitabının 1-2 fasulları kapsamında olduğundan talep yerinde görülmele derginin anılan sayısının 5680 sayılı yasanın Ek 1/1-2.maddesi gereğince TOPLATILMASINA, itirazı kabul olmak üzere 20.06.1989 tarihinde karar verildi.

“Silvan ilçesi Kayadere köyü cilt no:046/02, kütük sıra no:41'de nüfusta kayıtlı Medeni ve Azize'den olma, İsveç doğumlu, 15/7/1978 doğumlu Sores,aynı yerde nüfusa kayıtlı Medeni ve Azize'den olma, Stokholm/İsveç doğumlu, 15/7/1978 doğumlu Ronos ve aynı yer nüfusta kayıtlı Medeni ve Azize'den olma, Stokholm/İsveç, 13/7/1982 doğumlu Rüçem Uzsoy'un nüfustaki bu isimlerinin Türk dil ve kültürüne aykırı olduğundan isimlerinin iptaline.

Aynı yer ve hanelerinde nüfusta kayıtlı Sores isminin Fuat, Ronos isminin Suat ve Rüçem isminin ise Neslihan olarak düzeltilmesine Silvan Asliye Hukuk Mahkemesinin 22/9/1988 gün ve esas no:1988/265 ve 1988/237 sayılı ilamları ile karar verilmiş olduğu, işbu ilamın Resmi Gazete ile ilan edilmesine ve ilan masrafinin davacıdan alınması ilan olunur.”

Şarkı söylemek de yasak. Şarkılardan bile korkuyorlar. Grup Yorum'un dokuz mensubu Mersin konserinden sonra gözaltına alındı, işkence gördü ve tutuklandı. Grubun üç bayan elemanına cezaevi müdürü kızlık kontrolü yaptırmak istedi, ancak tutukluların direnmesi üzerine bundan vazgeçti. Hikayenin buraya kadarki kısmı korkunç. Nasıl çağdı, insanlık dışı bir rejimle, bir anlayışla karşı karşıya olduğumuzu hatırlatıyorlar bize sık sık. Ama daha sonraki bir açıklama doğrusu "merd-i kipti şecaat arzederken sirkatin söyler" sözünün müthiş bir örneğini teşkil ediyor.

Merkez Cezaevi müdürü Oğuz Atıcı bakın ne demiş?

"Böyle bir olay olmadı. Kızlık kontrolü yaptırmak gibi bir düşüncemiz olsaydı onların mücahedelesiyle yapmamazlık etmezdik. İdare olarak hükümlüler için bunu yapabiliriz. Ancak Grup Yorum'un bayan elemanları tutuklu olduğu için böyle bir şeyi yapmak istemedik. Onlar istemedikten sonra böyle bir şey olmaz."

İnsan, bazı insanlarla "insan" isminin ortak paydası altında olmaktan utaniyor. Oğuz Atıcı 'eğer hükümlü olsalardı direnseler de, ağlasalar da zorla yaptırdık' demeye getiriyor. Umarız bir gün Oğuz Atıcı hapse düşmez, veya o hapse düşünceye kadar yurdumuz bu utamlı rejimi ve onun anlayışını aşar. Çünkü bakarsınız bir cezaevi müdürü de Oğuz Atıcı'ya eşcinsel ilişkide bulunup bulunmadığını tesbit amacıyla, dirense de ağlasa da bir kontrol yaptırabilir.

İllüstrasyonlar: Uğurcan Ataoğlu

EKONOMİ VE  
POLİTİKADA  
**Görüş**  
AYLIK DERGİ

# TÜS

► Sahibi: Şükrü Çelikyapı ► Yayın Yönetmeni: Çağatay Anadolu ► Yazı İşleri Müdürü: Erdal Şahin ► Yazışma: GÖRÜŞ Nuruosmaniye Cad. 5/2 Çağaloğlu-İstanbul ► Fiyatı: Yurtiçi 2500.- TL Yurtdışı 3 DM. ► Yıllık Abone Ücreti (12 Sayı): Yurtiçi 22.500.- TL. Yurtdışı 35 DM. Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi'ndeki 002846-4 (Yurtdışı havalere için Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi döviz tevdiat hesabı No: 616213-5) numaralı hesabına yatırılmaktadır. ► Dizgi: Yayın-Dizgi Merkezi Tel: 527 03 40 ► Ofset Hazırlık: SOS Ofset Tel: 511 25 36 ► Baskı: Teknografik ► Genel Dağıtım: GAMEDA

# KEL BAŞA ŞİMŞİR TARAK!

*Turgut Özal, yüzde yirmibir buçuk başbakan olarak üslubundan hiçbir şeyi değiştirmeden hâlâ misyonunu sürdürebildiğine göre, cumhurbaşkanı da olmasına birilerinin bu kadar celadette itiraz etmelerine şaşmasın da ne yapsın?*

**E**rken seçim-ülkeye her bakımdan mutlaka gerekli sahiden erken bir erken seçim- en

başta SHP yöneticilerinin özel gayretleriyle devreden çıkarıldı. Erken seçimden önce demokratik ve adil bir seçim ve partiler yasasının çıkarılması, anayasa değişikliğinin erken seçimin başta gelen bir platformuna dönüştürülmesi gibi temel demokratik hedeflere ağırlık verilmesi gereği hiç kaale alınmadı, geçirilmedi. 26 Mart yerel seçimleri sonucunun bunlar için oluşturduğu uygun ve zamanlı zeminin ısrarla ve kasıtlı görmezlikten gelindi. Politik gündemin esas eksenini kaydı; hedef, Mart seçimleri sonucunun politik realiteye çevrilmesi olmaktan çıktı, T.Özal'ın cumhurbaşkanı olmasını önleme gayretine dönüştü. Sosyal demokrat yöneticileri T.Özal cumhurbaşkanı olursa bunalmı çıkar diyerek burunlarının dibindeki bunalıma gözlerini yumup bunalmı çıktığında çaresine bakma üzerine "politika" kurdular. Yani bugünün işini yarına erteleyerek o işten hepten yan çizdiler. Politik gündemi işgal eden konu, hiç gereği yokken ve yeri değilken, cumhurbaşkanı seçimi, yani "T.Özal'ın politik geleceği" oldu.

T.Özal cumhurbaşkanı olsun mu, olmasın mı? T.Özal cumhurbaşkanı olur mu olmaz mı? T.Özal cumhurbaşkanı olmalı mı, olmamalı mı? T.Özal cumhurbaşkanı olursa ne olur, olmazsa ne olur?

İşi tıkırında, geçimi yolunda politikacıların, parti sözcülerinin, boyalı/boyasız basında köşe, sütun ya da söz sahibi yorumcuların ve tüm dedikodu erbabının en acil meşalesi ve derdi şimdi bu.

Yüzde yirmibir buçuk oyla cumhurbaşkanı olunmaz diyenler de çoğunlukta.

Peki niçin yüzde yirmibir buçuk oyla başbakan olunabiliyor?

Ya da seçim hilesini kitabına uyduran eşi menendi görülmemiş bir "seçim" yasasıyla sağlanmış % 50'nin % 15 eksikliği "oy desteği" ile başbakan olunarak ekonominin, toplum hayatının ve devlet işleyişinin altı üstüne getirilebiliyor, hayat pahalılığı ve ağır vergiler, dış borçlar yükü altında emekçi kitleler, dar ve sabit gelirli, rızık arslan ağzında küçük meslek sahipleri soyulup soğana çevrilebili-

yordu da niçin aynı % 35 "oy"un ürünü parlamento çoğunluğu ile cumhurbaşkanı olunamıyor?

Dün de, bugün de başbakan olarak meşruiyetinden sual olunmayan kişinin yarım cumhurbaşkanı olarak meşruiyeti nasıl tartışılabilir? Parlamento aynı parlamento, çoğunluğu aynı çoğunluk değil mi?

TC'nin başbakanı T.Özal epeydir kendi kendine böyle sorular sorup hayretler içinde kalıyor olsa gerek.

Yüzde yirmibir buçuk oyla daha hâlâ ülkenin tepesinde oturup her konuda ve alanda bildiğini okumasına son vermek için kimse bol lâf ve "taktik" üretmekten başka birşey yapmıyor. Uzun/orta/kısa vade ekonomisi politikaları akıl almaz bir pervasızlıkla ayrıcalıklı çıkarılara, yârâna, tekellerin aşırı kazanç hürsüne peşkes çekiliyor. Ülke sanayinin kilit taşı ya da geleceğin modern teknolojik üretiminin çekirdeği KİT'ler kapalı kapılar ardında oldu bittiye getirilerek yabancılara satılıyor. Her yıl beş milyar doları aşkın dış borç ödemesiyle ülke insanlarının boğazından ve ekonominin zorunlu yatırımlarından kesilip ülke dışına sürekli değer aktarılıyor. Toplu sözleşmelere açıktan müdahale edilip ülkenin çalışan insanlarına gelir sınırı ve hayat standardı biçilirken, azgın enflasyonu kalıcılaştırarak, % 100'e tımandıran uygulamalar sürüyor.

Bütün bunlar, arındaki oy "desteği" yüzde yirmibir buçuğa düşmüş bir yönetimin işleri. Yüzde yirmibir buçuk bunlara yetiyor, aynı yönetimin başının cumhurbaşkanı olmak istemesine neden yetmiyor?

Bir ay kadar öncesinin kamuoyu yoklamaları ANAP'a duyulan "güven" in % 15'e kadar düştüğünü gösteriyordu. Yönetimin başı TRT'de aylarca ne yasa tanıdı ne anayasa. Zorunlu atamayı dillediği gibi savsakladı. En hafifinden görevi ihmal. Yetki gaspına kadar yolu var. Emniyet müdürlerinin, valilerin, ordu kumandanlarının, büyük elçilerin, vb. atanmalarında yetki ve söz sahibi. ANAP parlamento grubuna dayanarak TBMM'yi tafite sokabiliyor, yeniden olağanüstü toplantıya çağırabiliyor. Parlamento müessesesini tüm temsilî işlevinden arındırarak keyfilğin, sorumsuzluğun, denetimsizliğin şahane örneklerini sergiliyor. Yasa hükmünde kararnamele yeri geldikçe bir cebinden çıkarıp öbür cebine koyarak kafadarlarıyla iş bitiriyor. Niçin cumhurbaşkanı olamayacakmış?

Ya da SHP Genel Sekreteri'nin deyişle kişilik yapısı ve "siyasi üslubu" cumhurbaşkanı olmasına uygun düşmüyorsa, niçin ülkenin ve ülke insanlarının en hayati çıkarlarının yoru-

munda, o çıkarların uluslararası platformlarda temsilinde hâlâ söz ve yetki sahibi? Türkiye'de işçi hakları ve çalışma mevzuatına ILO standartlarına kasten uydurmamakta direnen onun başında olduğu yönetim değil mi? Niçin o yönetimin başı cumhurbaşkanı da olmasın?

Ülkede düşünce özgürlüğü DGM savcılarının iki dudağının arasında. Örgütlenme özgürlüğü hiç yok. İşçi hakları işverenin insafına emanet edilmiş. Grev mevzuatı grev yapmayı bir hak olmaktan çıkarmış, işverenin ve yönetimin ihsanına çevirmiş. En temel demokratik hak ve özgürlüklerin hiç birinin hiç bir yasal, anayasal güvencesi yok. Anayasanın kendisi bu açıdan tam bir polis devleti nizamnamesi. Ülkede işkencenin süregittiği, yargılandıkları ya da kovuşturmayla uğradıkları ikide bir adeta iftiharla ilan edilen işkencilerin sayısıyla sabit, vb. T.Özal böyle bir rejimin yıllardır başbakanlığını sürdürüyor. Yüzde yirmibir buçuk, yüzde onbeş uygulamadan sonra hâlâ sürdürüyor. Biraz da cumhurbaşkanı olmak istese ya da olsa ne olur?

26 Mart seçimleri sonucu neyi değiştirdi ki? Bu ülkede gözü yeterince kara olanların ne kadar azınlıkta kalırlarsa kalsınlar milletin tepesinde kalabileceklerini gösterdi!

T.Özal, yüzde yirmibir buçukluk başbakan olarak üslubundan hiçbir şeyi değiştirmeden hâlâ misyonunu sürdürebildiğine göre, cumhurbaşkanı da olmasına birilerinin bu kadar celadette itiraz etmelerine şaşmasın da ne yapsın?

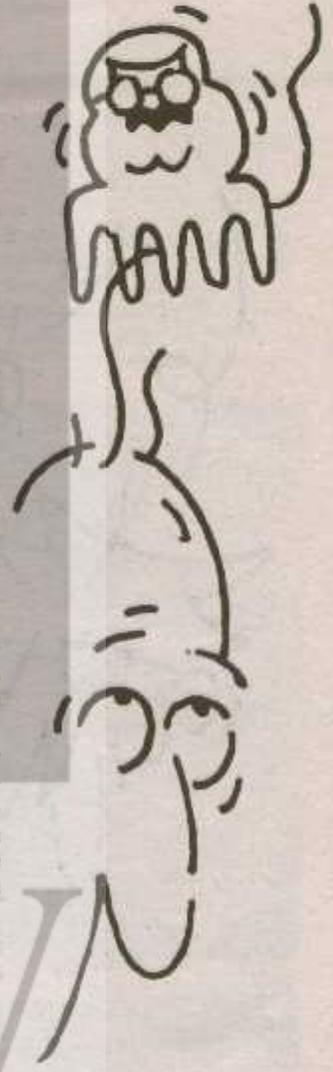
Ben de şaşıyorum.

Ülkenin haline ve ülkenin bu halinde mevcut yönetime "muhalefet" adına yapılanlara bakıyorum da bu gidile söz konusu makama en uygun "siyasi üslub"un Bay Turgut Özal'ınki olduğunu görüyorum.

Bir de şunu doğrusu çok merak ediyorum: Günü gelir de T.Özal, ansızın, cumhurbaşkanı adayı olmadığını, başbakan olarak ANAP'ın ve işinin başında bulanacağını ilan ederse ne olacak?

Herhalde işi tıkırında, geçimi yolunda politikacılar, parti sözcüleri, boyalı/boyasız basında köşe, sütun ya da söz sahibi yorumcular ve tüm dedikodu erbabı "halkımız" ya da "seçmenin en son oylamada belli ettiği irade adına büyük, çok büyük bir zafer kazanmış olacaklar?

Hellâl olsun!



# SONBAHAR BUNALIMI VE SHP

*Kimse SHP'den programının ötesinde sivri sözler söylemesini beklemiyor. Ama kimse de partinin demokrasiyi dışlamasını, onun gereklerini yerine getirmemesini hoş görmüyor.*

**G**erideki yıllara baktığımızda Türkiye'nin bir anlamda, sürekli bir bunalım içerisinde yaşadığını görmekteyiz. 1950'li yılların ikinci yarısında başlayan önce ekonomide, sonra da siyasal yapıda kendini gösteren bunalımın 1960 darbesiyle sonuçlandığını biliyoruz. Daha sonraları ekonomideki bunalımların siyasal krizlere ülkeyi sürüklediğini de görmekteyiz. Ülkemizdeki ekonomik bunalımın 1968'den bu yana, yani yaklaşık yirmi yıldır kronikleştiği de ortadadır. Bu yıl, sol düşünce ve siyasetlere yönelik bir mizansenin de uygulanmaya başladığı yıldır. Bir yandan ekonominin, dünya kapitalizmi ile birlikte içine yuvarlandığı kriz, diğer yanda işçileri ve sol siyasetleri hedef alan (yapay da sayılabilecek) bir derin bunalıma dönüştürüldü. İstenen, 1979'da, ilk yaz aylarında büyük gazetelerimizde boy gösteren tam sayfalık TÜSİAD ilanlarında açıklığa kavuşturuluyordu. O güne kadar cumhuriyetin temel yaklaşımlarından biri olan sosyal devlet kavramının terk edilmesi, bunun yerine piyasa mekanizmalarının akitmesine bırakılan bir ekonomik yapının geçirilmesi temel hedefti. Yükselen enflasyonun, ekonomik durgunluğun nedeni olarak devletin toplumsal amaçlarla yaptığı sübvansiyonlar ile yüksek işçi ücretleri gösteriliyordu. Dizginlenmek, eli kolu bağlanmak istenen ücretli emekçi. Serbest bırakılmak istenen ise "Özel kesim" diye adlandırılarak, masum bir kılıfa büründürülen sermaye idi. Birçok yazar buna tutucu ve acımasız kapitalizmin hortlatılması adını da vermektedir.

Bir öncede değindiğimiz gibi amaç, kârları, sömürüyü en üst düzeye çıkartmaktı. Ücretli emekçi sindirmekti, dolayısıyla demokrasinin ana ilkelerini yaşandıktan çıkartmaktı. Bu amaçla dünyanın birçok ülkesinde denenmiş şartırmaca düzenlendi. Sol düşünce ve siyasetlere yönelik suçlamalar yükseltildi. Bireysel terör azdırdı. O günlerin ünlü deyimiyse "Anarşi dal budak sardı". Günde onlarla insan ölmeye başladı.

İyi niyetli girişimler (Ecevit'inki başta olmak üzere) tersine çevrildi. Ülke düzenli bir planın uygulanması sonucu 24 Ocak ve 12 Eylül 1980'e getirildi. Aslında, birçok kişinin ileri sürdüğü gibi 12 Eylül, bunalımın öntünün alındığı değil başladığı, kökleştiği dönemdir. Bu noktaya uluslararası sermaye ve onun egemenliğindeki dış ve iç güçler, 1970'li yıllar boyunca yapay bir krizi büyütürerek ulaşmıştır. 12 Eylül ise ülkeyi etkisi uzun yıllar silinmeyecek bir bunalıma sürüklemiştir. Bu bunalımın temel niteliklerini şöyle sıralama mümkündür:

► Ücretli emekçi fukaralaştıran bir ekonomik politika sonucu gelir dağılımı bozulmuştur. Siyasal iktidar bu dengesizliği daha da artıracak bir avuç tekelci grubun elinde, onların çıkarları doğrultusunda kullanılmaktadır. Ekonomi bu tek yanlı kullanımın tüm izlerini, belirtilerini taşımaktadır.

► Ücretli emekçi karşı olan bu politikaların süreklilik kazanabilmesi için demokratik kurumların ve ilkelerin hemen hemen bütünü rafa kaldırılmış, içeriklerinden sapıtırılmış ya da unutturulmuştur.

► Toplumsal ve kültürel dengesizlikler büyümüş, yozlaşma diye niteleyebileceğimiz tor-tusal bir yapı ortaya çıkmıştır.

Bu üç niteliği ile bunalım 12 Eylül kara düzeni süresince yaygınlaşmış ve kökleşmiştir.

## Sonbaharda bu bunalım keskinleştirilecek

Son günlerde sık sözü edilen "Sonbahar Krizi", temelde 12 Eylül'ün "tüm kurum ve kurallarıyla" yaşatılması doğrultusunda ortaya çıkacak. Bilindiği gibi 1987 seçimlerinden, özellikle 26 Mart yerel seçimlerinden sonra yığınlarda demokratikleşme, 12 Eylül kara düzenini aşma doğrultusunda büyük bir arzu var. Ekonominin bugün ücretli emekçi ve onların ailelerini düşürdüğü yoksulluk, öale-nemeyen pahalılık, adaletsiz gelir dağılımı ve bütün bunların üstüne antidemokratik siyasal ortam bu arzuyu daha da pekiştiriyor. Sonuçta 12 Eylül'ün getirdiği siyasal, ekonomik ve toplumsal yapının değişmekte olduğunu gösteren işaretler de artıyor. İşte bu demokratikleşme yolunu tıkamak isteyenler sonbahara doğru bir krizi adım adım yükseltiyorlar. İstenen 12 Eylül bunalımının yeniden hortlatılması. Sonbahar krizinin gerçek anlamı bu. Dügüm ya da doruk noktası da cumhurbaşkanı seçimi. Bu meclisin meşru olup olmadığı, cumhurbaşkanı seçip seçemeyeceği sorunları yapaydır, sadece görüntüdeki sorunlardır. Önemli olan 12 Eylül düzeninin devam edeceğini simgeleyen bir cumhurbaşkanının

seçimidir. Can alıcı nokta budur. Bu "kara düzen" aşılabilecek mi? Bu düzenin aşılmasının ön koşulları ise şöyle özetlenebilir:

► Ücretli emekçi tüm katmanlarının ve küçük üreticilerin kucaklandığı bir sosyal devlet anlayışını yaşama geçiren bir ekonomi politika. Bu politikanın sanayileşme, tarımda verimin, üretiminin artırılması, uluslararası işbölümünde daha üst basamaklarda yer alma gibi temel sorunlara da yanıt vermesi gerekir.

► Düşünme, düşünceyi yayma, her türlü örgütlenme, fukaralıktan uzak olma, vicdan vb. özgürlüklerin kısıtsız yaşama geçirilmesi. Bu doğrultuda hazırlanacak bir anayasanın hazırlanması ve yürürlüğe konması.

► Siyasal partiler yasasından ceza yasasına, polis vazife ve selahiyetleri yasasından, seçim yasasına kadar uzanan geniş bir yasal çerçevedeki tüm antidemokratik yasaların aykılanarak değiştirilmesi, kaldırılması.

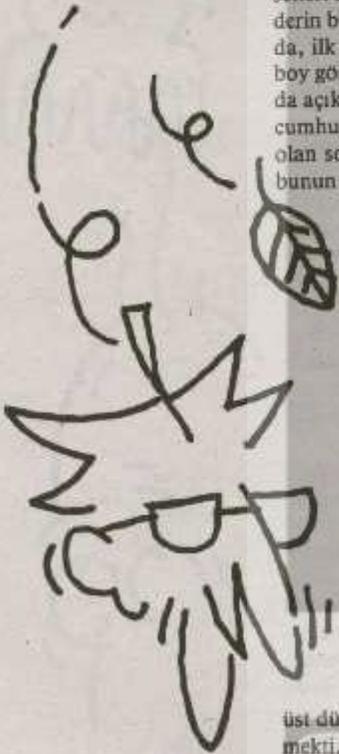
► Yargı güvencesi altında, ekonomik gereklerle saptırılmamış (yani politikanın metalaşmadığı) özgür seçimler.

Sayılan bu ön koşulların ve bunlara eklenecek daha nicelerin ele alınarak oluşturulacak bir demokratik ortamın yaratılması bütün siyasal partilerin ilk hedefi olmalıdır. Bu hedefe varılmadan krizlerin önü alınamaz, 12 Eylül bunalımı daha bir derinleşir.

## SHP'ye düşen görev

SHP'nin kendi iç sorunlarını çözmeden ülkenin bu temel sorununa, yani demokratikleşme çabasına, bir katkıda bulunması kolay olamaz. Oysa, bugünkü durumda SHP'ye düşen görevler de büyüktür. Belki de bir önce saydığımız bunalımdan çıkmanın anahtarı SHP olacaktır. Yeter ki bunu istesin.

SHP, SODEP ve Halkçı Parti birleşmesinden sonra bir anlamda demokrasi özlemini çeken emekçi yığınların umudu haline gelmişti. Unutulmasın, o dönemde yapılan kamuoyu araştırmalarında SHP'yi tercih edenlerin oranı % 40'a dayanmıştı. Ne var ki parti içerisinde duyulan, düzenle özdeşleşmeyi içine sindirici sesler, bu umudu pekiştirmede. Açıkça ifade edilmelidir ki parti içerisinde, onu 12 Eylül'le bütünleştirmeye zorlayan bir grup da ima var olmuştur ve zaman zaman etkinliğini de göstermiştir. Partiyi oluşturan SODEP ve Halkçı Parti kanatlarının kökeninde bulunan CHP'nin tutucu (bir yerde güven partisi) politik yaklaşımı partinin yapacağı birçok atılımda kendisini göstermiştir. Kuşkusuz siyasal partilerin belli bir program çerçevesinde kendi iç tutarlıklarını korumaları zorunludur. Ama böylesine bir iç tutarlılık adına parti içi demokrasiyi zedelemek, partinin sağlıklı yanını gösteren çoksesliliği budamak, dış-



## DOKUN

## Din devletine doğru

lamak da ona umutla bağlanmış yığınlarda düş kırıklığı yaratabilir. Kimse parti yönetiminin, programın ötesinde, alışılmamış, sivri sözler söylemesini beklemiyor. Ama bu yapılmasın diye kimse de partinin demokrasiyi dışlamasını, onun gereklerini yerine getirmemesini hoş görmüyor. Özellikle sonbahar aylarında izlenecek politika, SHP açısından tam anlamıyla bir demokrasi sınavı niteliğindedir.

Kuşkusuz, TBMM'deki bugünkü sandalye dağılımı ile, partilerin oy oranları arasında ters oranlı bir görünüm var. Bu da sürekli tartışmayı, hatta bir bunalımı yaratıyor. Ne var ki bu bunalımın çözümü sadece "Erken seçim" istemekte yatmıyor. Eğer seçim yasasında herhangi bir değişiklik yapılmadan bir seçim yapılacak olursa, tablo belki aynı olmayacak ve fakat fazla da etkin bir çözümü getirmeyecek. Diğer yandan, önceki yazılarımızda da belirttiğimiz gibi bütün siyasi partilerin % 30'un altında oy aldığı bir toplumda tek bir partinin iktidardan söz edilemez, ancak koalisyonlar, mutabakatlar hükümetinden söz edilebilir. Yeniden tirmandırılmaya çalışılan 12 Eylül bunalımından çıkmanın yolu da böylesine mutabakatlardan geçecektir. Bunalımı aşmada mutabakat, partilerin koalisyonu kaçınılmaz bir şart olarak önümüze dikilmektedir. Yunan komünistleri sağ partiyle bir koalisyon kurarak bunun en somut örneğini vermiştir. Böylece demokrasiyi korumada ve geliştirmede ne denli sorumlu davranışlarını da kanıtlamışlardır. Bir macerayı baştan reddedene böyle bir davranışa Türkiye'de de gereksinim vardır. SHP'nin görevi de bu noktada başlıyor. Öncelikle bunalıma doğru teşhis koymak gerekir. Kimse TBMM'nin meşruiyetini tartışmıyor, tartışılan meclisin bileşimidir. Ama bir başka şey bütün boyutlarıyla artık tartışılmadığıdır: 12 Eylül yaşatılacak mıdır? Ben demokratım diyen kimsenin ve hiçbir partinin 12 Eylül'ü sürdürerek, onun izlerini silmeyecek bir çözüme evet dememesi gerekir. Böyle bir davranış krizi sona erdirmez, derinleştirir.

Ana muhalefet partisinin; Anayasa'yı, Seçim Yasası'nı ve antidemokratik yasaları değiştirmek koşuluyla bir erken seçime ne diyeceği önemlidir. Bunun gerçekleşmesi için hem siyasal alanda, hem de sivil toplumda koalisyonlar kaçınılmazdır. Şöyle bir çevremize bakalım global sorunlarda, örneğin barış ve demokrasi konusunda uzlaşmaz gibi görünen devletler (ABD-SSCB), partiler bir ortak hedefte güçlerini toplayabilmektedirler. Bu onların kendi özgün sistemlerini, yaklaşımlarını gözardı etmesi anlamına gelmez. SHP'nin de benzer bir tavırla 12 Eylül'ü aşacak bir formüle mutabakat araması gerekmektedir. Siyasette etkin olmak bir parti için vazgeçilemeyecek şarttır.

Şimdi şöyle düşünelim, Ekim ayında Özal'ın dışında, ama 12 Eylül düzenini şöyle ya da böyle simgeleyen bir kişinin cumhurbaşkanı makamına oturması neyi çözecektir? Hiçbir sorunu çözmeyeceği gibi, kronikleşmeye yüz tutan 12 Eylül bunalımını derinleştirerek sürdürecektir. Böyle bir oluşumu gerçekleştiren siyasal partiler de bunalımın sorumluluğuna ortak olacaklardır. ■

**E**ylül imparatorluğunda din öne geçti. İmparatorluk varlığını güçlendirmek için dincileri taban seçti, en azından onlardan destek almak istedi. Bu gerçeği bilmeyen yok. Sol yerine sağ, laiklik yerine dincilik yeğlendi. Hem de bunlar laiklik ve Atatürkçülük adına yapıldı. Temelî Eylül'le atılan bu anlayış, bunu arayıp da bulamayan Özal'ı Turgutlu imparatorluğunda azarak devam etti.

Bu dönemde dilde ve giyside gericilik baştaç edildi. İlerici, çağdaş ve aydınlık düşüncede dinin ve giysinin önemi bilindiği için böyle yapıldı kuşkusuz. Eylül imparatorluğunun patronları başlarda Türkçe sözcükleri yeğlerken, sonra koyu Arapça'yı seçmeleri boşa değildi. Birileri uyardı ki, öyle oldular. Yirmi yıl önce sokaklarında türban ve çarşaf görülmeyen ülkemiz birden çarşaflılar ve türbanlılar ülkesi oldu. Nerede ise kadınlarımızın sadece gözlerini görebileceğiz. Devlet katında gözükürüklerin işi yapıldı. Çarşaf saygınlık kazanmada simge oldu sanki.

Eylül döneminde bir tek dincinin ve irkçinin görevine son verilmedi. 1402 sayılı yasa bunlara uğramadı. Onun içindir ki, Eylül'ün uzantısı Turgutlu imparatorluğunda 1402 sorunu bir türlü çözülemedi.

Şu sayılara bakıp düşünmek gerek: Bugün devlet bütçesinden aylık alan din görevlisi sayısı 85 bin kişidir. İlkokul öğretmen sayısı 225 bin, Cami sayısı 63 bin, İktisadi okul sayısı 51 bin. Öğrencisi az olan ilkokullar kapatılabilirken, galip-gideni (cemaat) on kişi bile olmayan camilere imam, müezzin ve vaiz sanlarıyla üç görevli atanıyor. Her yıl 1400 cami yapılıyor. Beş bin dolayında izinli Kur'an kursu var. Buralarda 89 bin kız, 54 bin erkek öğrenci okuyor. Öğrenci yurdu ve pansiyon adıyla izinsiz eğitim veren merkezler bunun dışındadır. 384 imam-hatip lisesinde 250 bin öğrenci eğitim görüyor. Üniversitelerde 9 İlahiyat Fakültesi, 4 İlahiyat Yüksekokulu vardır. Ve her yıl bir milyon Kur'an-ı Kerim basılıp satılıyor. İlahiyat Fakülteleri öğretmen yetiştiren kurumlar içine alınmıştır. Ulusal Eğitim Bakanlığımızda ilçe eğitim müdürlüklerinin % 22'si imam-hatip çıkışı. Sağlık liseleri ve pek çok okulun müdür ve müdür yardımcısı dinsel kökenli. Dinsel kökenli olmak her türlü yöneticiliği yapabileceğiniz anlamına geliyor.

Köylerde ortaokul açılması hızlanmıştır. Bunun bir tek amacı vardır. O da, bu köye pansiyon adıyla Kur'an kursu açılmasını sağlamaktır. Amaç oradaki ortaokul çocuklarını dinci yetiştirmektir. Aynı köylerde biçki-dikiş kursu açılmasında yapılıyor. Köyler bu şekilde ağ gibi dinci örgütlerin pençesi altındadır. Ne yazık ki, bu böyle.

Bu sayılan gören, Türkiye'nin bir İslam cumhuriyeti olduğunu sanır. Sadece yılda bir milyon Kur'an-ı Kerim satılması yeter. Kitap okuma alışkanlığı olmayan bir ülkede bu sayı düşündürücü olmalı. Kitap okuyoruz savında olan ilericilere bir anıamdır bu. Sağduyu sahibi, laik düşünceli çağdaş insanlar bu sayılara kafalarını yormazlar. Ayrıntı ve sözcüklerle ülkeyi kalkındırmak savığı verenciler, kendilerine engel gördükleri kişilerin sayılarıyla kafa yormadılar.

Din eğitimi 12 Eylül'le hız kazandı demistik. Peki, bunun temeli ne zaman atıldı diye düşünen var mı? Yok. Biraz da geriye bakmak gerekiyor. Din derslerinin okullara konması 1948 yılında CHP hükümeti döneminde sağlanmıştır. İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanı, Reşat Şemsettin Sire'nin başbakan, Tahsin Banguoğlu'nun

eğitim bakanı olduğu dönem dinin okullara "merhaba" dediği dönemdir. 1967'de Prof.Dr.Tahsin Banguoğlu'nu evinde ziyaret ettiğimde okullara din dersini ilk koyan olduğu için övünmüştü. Yirmi yıl sonra sayın İsmail Kara ziyaret etmiş ve ona da övünmüştü. Hazretin övüldüğü tek şey CHP döneminde okullara din dersi koymak. Banguoğlu ayrıca diyor ki, "Bir hile yaptım, seçmek istemeyenler dilekçe verecek dedim ve o yıl sadece Prof. Dr.B.Nuri Esen dilekçe verdi, seçmek isteyenler deseydim daha kötüydü...". Banguoğlu din dersi uygulamasını 1947'de toplanan CHP kurultayında alınan bir karar uyarınca yapmıştır.

CHP'nin oy kaygısıyla ve DP ile giriştiği bir yarış sonucunda gelişen ve başlayan din eğitimciliği DP iktidarı döneminde hız kazanmıştır. 27 Mayıs'ın etkili olduğu dönemde kesilen hız, 1970'li yıllarda Millî Selamet Partisi'nin anahtar parti olmasıyla daha da hızlanmıştır. Eylül dönemi ise bu işi kurumsallaştırmada etkili olmuştur. Eylül komutanlarının "aman solcular olmasın, onlar olacağına dinciler olsun" demesi ülkeyi bugünkü çıkmaza değin getirmiştir. Evren'in hoca çocuğu olmakla övünmesi, ayet ve hadislerle alanlarda topluluklara seslenmesi, anayasaya zorunlu din dersinin konması, ilericiler ve çağdaş düşünceli insanların ellerinin kollarının bağlanması, kısacası taşların bağlanıp köpeklerin salıverilmesi bugüne getirmiştir.

Bilimci çağdaş insanlar bunları bilmelidir. Olayın nereden ve nasıl başladığını görmelidirler. Ulak ödümlerinin zaman içinde nereye uzandığını görmek gerekir. Önmüzdeki yıllar gören insanlarımız önemli görevler düşünebilir, Herkes hazır olmalı, ödüne ve görmezliğe hayır demelidir. Dincilere göz kırpan bugünkü SHP yöneticileri de gelişmelerden ders almalıdırlar. ■

\* İsmail Kara, Tarih ve Toplum, sayı: 56, Haziran, 1989.

▼ Kur'an kursları artıyor. Öğrencisi az olan ilkokullar kapatılırken, sadece izinli, Kur'an kurslarında 89 bin kız, 54 bin erkek öğrenci okuyor.



# İŞÇİ HAKLARI AÇISINDAN ANAYASA

*Demokratik rejimi kuracak bir anayasal düzen, işçi haklarının somutlaşması bakımından da ön koşuldur.*

**G**örüş Dergisi'nin Haziran 1987 sayısında yer alan "İşçi Haklarını Anayasa Yaratmadı" başlıklı yazımızda işçi hakları yönünden anayasa konusunun bir boyutunu ele almıştık. O yazıda işçi haklarının anayasanın bütünlüğü içinde değerlendirilmesi gerektiğine, 1982 Anayasası'nda yalnızca işçi hakları yönünden yapılacak düzeltmelerin bir yarar sağlamayacağına işaret etmiştik. Bugün 1982 Anayasası'nın Türk toplumu-na giydirdiği dar elbise, toplumun tüm kesim-

lerini rahatsız etmeye, hemen her kesimde anayasa değişikliği ya da yeni bir anayasa yönünde somut talepler duyulmaya başladı. Toplum yeni bir anayasa arayışı içine girdi. İşçi kesimi bu arayış içinde anayasa sorununa yalnızca işçi hakları açısından bakmama- lı, işçi haklarının en sağlam güvencesinin, sağlam temeller üzerinde kurulmuş, özgürlükçü çoğulcu bir demokrasi olduğu bilinci ile hareket etmelidir.

Çünkü işçi hakları anayasada yer almasa bile, Batılı anlamda özgürlükçü ve çoğulcu bir

demokratik yapıyı oluşturan ve bunun sağlıklı işleyişini sağlayan bir anayasa düzeni içinde işçi kesimi, ciddi bir sorun ve engelle karşılaşmaksızın haklarını etkili bir biçimde kullanabilecektir. Çoğu Avrupa ülkelerinde durum böyledir. Ancak, bunun tersi mümkün değildir. Başka bir deyişle otoriter veya totaliter karakteri ve yapısıyla sağlıklı bir demokrasinin işleyişini engelleyen, demokrasinin çoğulcu mekanizmalarını ortadan kaldıran, temel hak ve özgürlüklerin sınırlanma olanağını genişleten, olağanüstü yönetim usullerinde temel hakların askıya alınabileceğini, bunlara ilişkin güvencelerin ortadan kaldırılabilceğini öngören, yine bu yönetim usullerinde yargısal denetim imkânlarını kaldıran bir anayasada işçi hakları en parlak hükümlerle yer alsın bile, bunların etkili olması, hayata geçirilmesi mümkün değildir.

Şu halde yeni bir anayasa arayışı içinde işçi hakları bakımından da en önemli hedef, özgürlükçü, çoğulcu bir demokratik rejimi güvence altına alacak ve sağlıklı bir biçimde işleyişini sağlayacak bir anayasal düzenin kurulmasıdır.

1982 Anayasası bu açıdan düzeltilmesi adeta imkânsız kaotik bir yapıya sahiptir. Bu nedenle anayasa değişikliğinden çok yeni bir

**Hasan Basri Babalı**  
Kristal-İş Sendikası  
Genel Başkanı

## KORUNAN VE KOLLANAN, DEMOKRASİ OLMALI

*Toplumun tüm kesimlerinin ve özellikle işçi sınıfının temsilcilerinin eşit şartlarda katılımıyla oluşacak bir komisyona hazırlanmalıdır anayasayı.*

**D**emokrasinin yok sayıldığı, çoğulculuğun çöğendiği, örgütlenme hakkının kısıtlandığı, özgür sendikacılığın engellendiği, grev hakkının budandığı, ama lokavtı hak olarak düzenleyen, siyaseti toplumdaki kopartıp bir çeşit devletleştiren bir anayasamızın nasıl değiştirileceği tartışılıyor.

Her türlü işveren isteminin yaşam bulduğu, hür teşebbüsün çıkarlarının yurt çıkarlarından öne konduğu (ama tabii "General Motors'un çıkarları Amerika'nın çıkarlarıdır") bir anayasayı, olağanüstü

tü dönemin ürünü olarak olağanüstü devlet modelini koruma ve kollama altına almış bir anayasayı değiştireceğiz. Temel hak ve özgürlükleri istisna, bunlara sınırlamalar getirmeyi kural olarak benimseyen ve tüm toplumu ilk elde adeta potansiyel suçlu olarak gören anlayışın ürünü olan bir anayasayı.

1982 Anayasası açık bir tercihle yapılmıştır. Sermayeden yana kullanılan bir tercihtir. Hemen yeri gelmişken belirtelim ki, bence ya-

şılacak yeni anayasa da açık bir tercih taşımalıdır. Ve bu tercih- madem ki her fırsatta askıya alınan, hiçe sayılan o olmaktadır, demek ki korumaya ihtiyacı olan da odur- demokrasi olmalıdır. Bu tercih- madem ki ezilen ve sömürülen, hakları elinden alınan, aç bırakılan, işsiz bırakılan odur- işçi sınıfından yana olmalıdır. Bu tercih- madem ki işkence, gören, dışı yedirilen odur- insandan yana olmalıdır.

Sendikalar politika yapamaz. İşçiler kendilerini ezen, sömüren, aç bırakan, yoksul bırakan, ücretlerini budayan, emeklilik haklarını gaspeden politikalara karşı seslerini duyurmak için yasal örgütleri olan sendikaları kullanmalıyacaklardır. Birbirleriyle dayanışamayacaklardır. Hak grev yok, dayanışma grevi yok. Talana, sömürüye karşı gerçekleştirilen her eylem suç. Ve bitmek tükenmek bilmez bir yasaklar dizisi. Yalnızca sendikal haklara da değil elbet. 1961 Anayasası, temel hak ve hürriyetleri güvence altına alırken, 82 Anayasası devleti güvence altına almıştır. Hem de olağanüstü devleti. Bunu yaparken de "ancak"larla, "veya sair herhangisi"lerle temel hak ve

hürriyetleri yok etmiştir. Bir maddede hak ve hürriyetler ne şekilde kullanılmayacaklarıyla birlikte de olsa düzenlenirken, hemen ardından bunların hem de anayasada öngörülen güvencelere aykırı olarak sınırlandırılacağı belirtilmektedir. Maddeler, hürriyetler başlığıyla sözde hürriyetleri düzenlemektedir. Ama gerçekte, bunların nasıl ve hangi hallerde sınırlanacağı düzenlenmiştir.

Sendikalar bir yana, anayasanın öngördüğü, adeta, siyasi partiler bile siyaset yasağıdır. O devletleştirme anlayışıyla, bir kısım düğüncelelerin partileşerek siyasi hayata katılması engellenmiş ve bunlar siyasi hayatın vazgeçilebilir unsurları olmuşlardır. Dernek kurma hakkı kısıtlanmış, üniversiteler de devlet örgütünün bir parçası olarak devletçe yönetilen kamu kuruluşları haline getirilmiştir.

Sendikal haklara tekrar dönecek olursak, Türk-İş'in, TİSK'in 82 yılında yaptığı 14. Genel Kurulu'na sunulan çalışma raporundan derlediği bir broşür vardır. Burada anayasamızın gerçek yüzü açıkça görülmektedir. Lokavtın anayasada kurumsallaşmasından, arabulucuk müessesesine, grev yasaklarına, sendikaların denetimine kadar pek çok TİSK isteğinin anayasada tek tek karşılığını bulduğu görülmektedir.

Şimdi, bu dönem, sözünü ettiğim anlayışların ürünü bir anayasayı değiştirmek yerine yeni bir anayasa, Türkiye'de yükselen demokrasi mücadelesinin Türk toplumuna sunduğu yeni şartlar içinde, toplumsal pratiğin parçaladığı, lime lime ettiği bir anayasa önümüzde dururken onu tümüyle sıyrıp atmak gerektiğini düşünüyorum. Yepyeni bir anayasa, artık vazgeçilmez hale gelmiştir. Kaldı ki toplum zaten kendi anayasasını artık yaşamaktadır. Fıili anayasa, resmi anayasayı aşmıştır, yok etmiştir, etmektedir. Kasım 87'de açıkça "ANAP'a oy yok" demiş, partilerüstü sendikacılığın anayasalaştırıldığı koşullarda

**Yeni anayasa açık bir tercih taşımalıdır ve bu tercih demokrasi olmalıdır.**

anayasanın hazırlanması ve bunun için de 1961 Anayasası'nın temel alınarak bu anayasanın aksayan yönlerinin gelişen yeni ihtiyaçlar gözönünde tutularak düzeltilmesi ile yetinmek en sağlıklı yoldur. Böyle bir çalışma, 1982 yılında benim de aralarında yer aldığım Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler ve Hukuk fakültelerinin ilgili öğretim üyeleri tarafından ortaklaşa yürütülmüş ve "Gerekçeli Anayasa Önerisi" başlığı altında yayımlanmıştır. (A.Ü.S.B.F. Yayınları: 497). Özgürlükçü, çoğulcu bir demokratik düzenin anayasada nasıl kurulacağı, hangi sistem, kurum ve kurullarla sağlanacağı konusunda bu esere atıfla yetiniyorum. Ancak şu kadarını vurgulamak yerinde olur: Özgürlükçü, çoğulcu demokratik rejimi kuracak ve işletecek bir anayasal düzen, işçi haklarının somutlaşması bakımından da bir ön koşul niteliğini taşımaktadır.

İşçi haklarını doğrudan anayasal güvence altına almaya yönelik somut düzenlemeler, ancak bu ön koşulun gerçekleşmesi halinde bir anlam kazanabilir.

Bu genel yaklaşım içinde işçi haklarına ilişkin somut düzenlemeler bakımından üzerinde durulması gereken başlıca noktaları şöyle özetlemek mümkündür.

Her şeyden önce 1982 Anayasası ile işçi

haklarına getirilen yasaklayıcı ve kısıtlayıcı hükümler ayıklanmalıdır. Anayasaların temel işlevi kişilere yasak değil güvence getirmektir. Ayıklanması gereken yasakların başında, sendikaların işlevlerini yerine getiremeyecek duruma sokan siyaset yasakları gelmektedir. Ayrıca grev yasakları da bir anayasal düzenleme konusu olmaktan çıkarılmalıdır.

Gerçek sendika hakkı ve gerekse grev ve toplu iş sözleşmesi hakları, "iktisadi ve sosyal durumun korunması ve düzeltilmesi" amacına bağlı kılınmalı ve böylece "koruma ikisi" anayasal bir ilke düzeyinde vurgulanmalı, yalnızca "menfaat grevi" değil, "hak grevi" de anayasal güvence altına alınmalıdır.

Grev ertelemesini zorunlu tahkim sistemiyle bağlamak suretiyle grev hakkının kullanılmasını adeta Bakanlar Kurulu'nun izin ve icazetine terkeden düzenleme, anayasadan mutlaka çıkarılmalıdır.

Sendika, grev ve toplu sözleşme haklarının sınırlanması, ölçülülük ilkesine ve demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun olması ve gerçekten bir istisna teşkil etmesi koşulu ile yalnızca yasaya bırakılmalı, klasik haklarda olduğu gibi, bu hakların da yasa gücünde kararnamele sınırlanması önlenmelidir.

Hiçbir Avrupa ülkesinin anayasasında yer

almayan lokavt, anayasal bir hak olmaktan çıkarılmalıdır.

Yeni anayasa arayışı içinde işçi kesiminin önemle üzerinde durması gereken bir başka konu da iş güvencesinin anayasa ile açık bir biçimde sağlanması zorunludur. Her ne kadar çalışma hakkının anayasada yer alması, iş güvencesinin sağlanması bakımından yeterli bir garanti saymak mümkünse de, uygulamada işverenin fesih hakkının Avrupa ülkelerinde raslanmayacak ölçüde mutlak ve sınırsız bir hak olarak benimsendiği görülmektedir. Bu nedenle çalışma hakkı ile ilgili maddeye, "Çalışma hakkının bir unsuru olan iş güvencesini sağlayıcı hükümler yasadaki gösterilir" şeklinde bir hüküm eklenmelidir.

Nihayet bütün bunların yanı sıra, 1961 Anayasası ile anayasa sistemimize kazandırılmış bulunan ve 1982 Anayasası ile yenileri eklenen diğer sosyal hakların anayasadaki yerlerinin korunmasına da özen gösterilmelidir.

**İşçi hakları anayasada yer almasa bile, Batılı anlamda özgürlükçü ve çoğulcu bir demokratik yapıyı oluşturan bir anayasa düzeni içinde işçi kesimi, ciddi bir sorun ve engelle karşılaşmaksızın haklarını etkili biçimde kullanabilecektir.**

aktif politika yapmış bir Türk-İş vardır. Sendikalar özgürlüklerin, toplu sözleşme haklarının kısıtlandığı yerde sokağa çıkan bir işçi sınıfı vardır. 1987'den beri her seçimde, her referandumda tüm sendikalar tercihlerini açıkça koymuşlar, üyelerine yön vermişlerdir. Şimdi örneğin sendikalara siyaset yasağı anayasada yazılı olmasının ötesinde hiçbir anlam taşımamaktadır. Hiçbir gücün, hiçbir yasal çerçevenin, toplumsal mücadelenin önüne set çekemeyeceği bir kez daha kanıtlanmıştır. Dirnenmenin hiç kimseye yararı yoktur.

Şimdi, aslında nasıl bir anayasa özlemi içinde olduğumuz sanırım, nasıl bir anayasa istemediğimiz biçiminde ortaya çıktı ama açıkça ifadesini bulsun diye kalem kalem dökmek

gerekirse hazırlanış biçiminden başlayarak şunları söyleyebiliriz.

Toplumun tüm kesimlerinin ve özellikle işçi sınıfının temsilcilerinin katılımıyla, eşit şartlarda katılımıyla oluşacak bir komisyon hazırlanmalıdır anayasayı. Yani hiçbir "toplumüstü" gücün buyurmayacağı, ferman çıkarır gibi çıkarmayacağı bir anayasa. Demokrasiye inanan, onu vazgeçilmez gören, demokrasi ve insan hakları için mücadeleyi başa koyan her türlü düşüncenin, hazırlanmasında söz sahibi olacağı bir anayasa, önce bu sağlanmalıdır. Önce en geniş katılımlarla toplumsal sınıf ve katmanların temsilcilerinden görüşler alınmalı, bunlar toplanmalı yine bu görüşler aynı biçimde oluşturulmuş üst komisyonlara

akmalı ve yazım aşamasına da ancak tam bir görüş birliğine varıldığında geçilmelidir.

Sınırlamalar değil özgürlükler güvenceye bağlanmalıdır. Temel hak ve özgürlükler üzerindeki yasaklar kaldırılmalı güvence altına alınmalıdır. Yeni anayasada kişi güvenliği, seriyahat özgürlüğü, haberleşme özgürlüğü, yerleşme özgürlüğü tam olarak sağlanmalıdır. Herkes düşünce ve bu düşünceleri temelinde örgütlenme hakkına sahip olmalıdır. Basın kurumları üzerindeki her türlü baskıya son verilmelidir. Sürsür bütünüyle ortadan kaldırılmalıdır. Basın özgürlüğü sağlanmalıdır. Çalışma yaşamıyla ilgili bütün sınırlamalar kaldırılmalıdır. Özgür sendikalaşma ve toplu sözleşme yapma hakkı sağlanmalıdır. Grev hakkına hiçbir sınırlama getirilmemelidir. Hak grevi, dayanışma grevi serbest olmalıdır. Tüm çalışanlara, memuruna, öğretmenine sendikalaşma hakkı sağlanmalıdır. Grev yasaklarına ve grevin hükümetçe ertelenmesi imkanı son verilmelidir. Lokavt anaysal hak olmaktan çıkarılmalıdır. Sendika kurma hakkına yönelik sınırlamalar olmalıdır. Sendikaların gelirlerini nasıl değerlendirecekleri konusu sınırlanmamalıdır. Sendikaların gelirlerine ilişkin hükümlerin anayasada yer bulması bir yana bu konuda sendikalara serbestlik tanınmalıdır. Yüksek Hakem Kurulu diye bir üst kurum olmamalıdır. Grev dışı hak arama yöntemlerine sınır getirilmemeli, işçilerin tam tersine baskılara ve haksızlıklara karşı gelme imkanları güvence altına alınmalıdır.

Tüm bunlardan önce, dahası anayasanın özünü oluşturmak, temel mantığına kaynak oluşturmak üzere, temel hak ve özgürlükler, hiçbir "ancak" a, hiçbir olağanüstü hale bağlanmadan güvence altına alınmalıdır. Anayasa, devleti değil, toplumu, demokrasiyi korumak ve kollamak yöntemleriyle donatılmıdır. Vazgeçilmez olan budur.



▲ Yeni anayasa yapılırken, grev hakkına hiçbir sınırlama getirilmemeli, hak grevi, dayanışma grevi serbest olmalı.

# KASIMLU'NUN ARDINDAN

Kürt ulusal hareketinin temel taşlarından biri de Kasımlu'ydu.

Onun kaybı İran Kürtler'i için bir ulusal kayıp oldu.

**i**ran Kürdistan Demokrat Partisi'nin lideri Kasımlu, Viyana'da bir suikast sonucunda öldürüldü. Suikastın son derece profesyonel bir tarzda yapılması olayın bir devlet tarafından gerçekleştirilmiş olması ihtimalini gündeme getirmektedir. Nitekim İran Kürdistan Demokrat Partisi (İKDP) yaptığı bir açıklama ile İran hükümetini cinayetin sorumlusu olarak niteledi.

İKDP, 1945 sonbaharında 105 Kürt liderinin imzaladığı bir beyanname ile kurulmuştu. Kadı Muhammed'in liderliğinde kurulan

KDP'nin programı niteliğindeki Kuruluş Bildirgesi'nde şu talepler ve hedefler ileri sürülüyordu:

1. İran'daki Kürt halkı kendi mahalli işlerinin yönetiminde özgürlüğe ve kendi kendini yönetme hakkına sahip olmalı ve İran devleti sınırları içinde özerklik kazanmalıdır.
2. Eğitim anadilden yapılmalı ve yerel yönetim işlerinde Kürtçe resmi dil olmalıdır.
3. Mahalli bir Kürdistan konseyinin kurulması ve konseyin üyelerinin seçilmesi anayasa tarafından garanti altına alınmalıdır.
4. Bölge içindeki devlet memurları yöre halkından olmalıdır.
5. Hem köylülerin hem de büyük toprak sahiplerinin haklarını ve geleceklerini koruyacak bir tek genel yasa çıkartılmalıdır.
6. KDP, Azerbaycan halkıyla ve Azerbaycan'daki Asuriler, Ermeniler gibi azınlıklarla tam bir birlik ve kardeşlik kurmak için özel çaba sarfedecektir.
7. KDP Kürt halkının maddi ve manevi ge-

lişimi, ekonomik kalkınması, tarım, ticaret, eğitim, halk sağlığı alanlarında ilerlemenin gerçekleşmesi için mücadele edecektir.

8. KDP, tüm İran halklarının siyasi eylem özgürlüğü içinde ülkenin mutluluğu ve gelişmesi için mücadele etmek dileğindedir.

## Mahabad Cumhuriyeti'nin kuruluşu

İran Kürdistanı'nda bu siyasi gelişmeler olurken, güneydeki İran Azerbaycan'ı Azerbaycan Demokrat Partisi de İran yönetimine karşı silahlı mücadele vermekte ve halk güçleri geniş bir alanı kontrol etmekteydi. 1945 Aralık ayında devrimci-demokratik güçler İran Azerbaycanı'nın başkenti olan Tebriz'deki İran garnizonlarına saldırdılar ve Tebriz'i düşürdüler. Böylelikle Güney Azerbaycan topraklarının tamamı henüz kurulmuş Azerbaycan Halk Hükümeti'nin eline geçmiş oluyordu.

İran Azerbaycanı'ndaki bu gelişmeler ve kazanılan başarılar kuşkusuz ki İran Kürdistanı'ndaki gelişmeleri de etkiledi. Nitekim 24 Ocak 1956'da Mahabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşu ilan edildi, 13 delegeden oluşan bir hükümet kuruldu. Ulusal parlamento görevini de yapan hükümet Kadı Muhammed'i cumhurbaşkanlığına seçti.

8 Mayıs 1946'da Sovyet ordularının Berlin'i tamamen ele geçirmesi ve 9 Mayıs'ta Nazi Almanyası'nın bütünüyle teslim olarak çökmesi, yani 2. Dünya Savaşı'nın sona ermesi sonucunda müttefik kuvvetler Tahran Antlaşması uyarınca altı ay içinde İran'dan tümüyle çekildiler. Sovyet birliklerinin İran Kürdistanı'ndan çekilmesiyle İran imparatorluk ordusu saldırıya geçti, 1946 Aralık ayında Tebriz'i geri aldı. Böylece Azerbaycan Halk Cumhuriyeti yıkıldı. İran Azerbaycanı'nda korkunç bir soykırım başladı. İran ordusu 15 Aralık'ta Mahabad'a girdi.

1946 Aralık ayının sonlarında Kadı Muhammed, Sadr Kadı ve amcaoğlu Seyif Kadı İran hükümeti tarafından tutuklandılar ve 30 Mart 1947'de idam edildiler.

Mahabad Cumhuriyeti sadece 11 ay yaşanmış olmasına rağmen, Kürt yurtsever mücadelesinde ulusal bir sembol oldu.

## Savaş sonrasındaki politik olaylar

2. Dünya Savaşı'nın bitmesi ve Kürdistan'da Fars ezen ulus egemenliğinin yeniden kurulması yeni bir dönemin ve yeni çetin mücadelelerin başlangıcı oldu.

Buna rağmen, Dr. Mussadık'ın seçimle iş-

Özgürlük ve demokrasi düşmanı karanlık güçler tarafından 13 Temmuz 1989'da Viyana'da katledilen



İ.K.D.P. Genel Sekreteri

**Dr. Abdurrahman Kasımlu**

İ.K.D.P.M.K. Üyesi ve Avrupa Temsilcisi

**Abdullah Kadiri**

Viyana Üniversitesi Öğretim Üyesi

**Dr. Fazıl Resul'u**

saygıyla anıyor ve Kürt halkına başsağlığı diliyoruz

Ahmet Abakay, Ziya Acar, Taner Akçam, Çağatay Anadol, Faruk Aral, Mehmet Ali Arslan, Seydo Aslandağ, Atilla Aşut, Ahmet Atak, Ergin Atasü, İ. Metin Ayçiçek, Vedat Aydın, Ergun Aydınoglu, Mahmut Baker, Müsim Başaran, Oya Baydar, Gültekin Bekdemir, Mevlâ Bektaş, İsmail Beşikçi, Faruk Bildirici, Serpil Bildirici, Çiğdem Bilek, Tayfun Bigin, Tanıl Bora, Mehmet Emin Bozarslan, Akı Bucak, Yümrü Budak, Kemal Burkan, İrfan Cüre, İtkay Demir, Necmi Demir, T. Ziya Ekinci, Şerafettin Elçi, Aydın Engin, Hüseyin Erdem, Muzaffer Erdost, Mehmet Ali Ersoy, Tuğrul Eryılmaz, Ümit Firat, Gültekin Gazioglu, Murat Genç, F. Hasan Gökçe, İbrahim Güçlü, Fethi Gümüş, Semih Gümüş, Fatoş Güney, Paşa Güven, Talat İnanç, Aktan İnce, Ahmet Kaçmaz, Refik Karakoç, Ahmet Kardam, Muhittin Karın, Şerafettin Kaya, Handan Koc, Saim Koc, Ertuğrul Kürkçü, Ömer Laçiner, Roland Mönch, Yayla Mönch Bucak, Kendal Nazari, Ahmet Zeki Okcuoglu, Abdullah Onay, Mahmut Ortakaya, Şadi Ozansü, Mustafa Özer, Banu Paker, Şivan Perver, Celal Polat, Veysi Sarısozen, Gülnur Savran, Sürdür Savran, Mahir Sayin, Salih Sömer, Erdal Talu, Server Tanilli, İbrahim Tezari, Mete Turçay, Ahmet Türk, Erbil Tuşalp, Bülent Uluer, Kemal Uzun, Mehmet Uzun, Şerif Vanlı, Mehmet Vural, Hatice Yaşar, İrfan Yavru, Halil Yüksel, Yalçın Yusufoglu, Ragıp Zarakolu.

## SÖZÜM SANADIR

## Deriyi kurtarmak...

başına gelmesi kısa bir liberal dönem oluşturdu. Bu dönemde, 1952 seçimlerinde, KDP'nin milletvekili adayı Mahabad ve çevresinde oyların % 80 ile % 99'unu alacak kadar başarı sağladıysa da, merkezi hükümet bu seçimi geçerli saymadı ve Tahran'ın önde gelen bir dini liderini Mahabad mebusu olarak atadı.

Aynı yıl Bokan köylüleri yöredeki Kürt feodallerine ve İran polisine karşı ayaklandılar. İsyân KDP'nin önderliğinde Bokan ile Mahabad arasındaki bölgeye yayıldı. Kürt feodallerinin yardımına koşan İran ordusu isyânı bastırdı.

CIA, düzenlediği bir darbeyle Musaddık hükümetini devirdi. Ve o günden sonra 25 yıl aşkın bir süreyle Şah'ın liderliğinde korkunç bir despotizm tüm İran'a hakim oldu.

## Şahlığın yıkılmasından sonra

Şah rejiminin yıkılmasında hiç kuşkusuz tüm İran halkları, bütün demokratik güçler elbirliğiyle mücadele etmişlerdi.

Bu mücadele sırasında, merkezi otoritenin tümüyle zayıflaması İran Kürdistan'ında fiili bir özerklik getirdi. 1979 Şubatı'nda Şahlık rejimi tümüyle yıkılınca, İran KDP'si, programında varolan özerklik talebinin resmîyet kazanmasını istedi. Bu talebini 28 Mart 1979'da Kum kentindeki Humeyni'ye gönderdiği resmi delegasyonla dile getirdi. Humeyni bu talebi reddetti. Bunun üzerine Humeyni'nin devrim muhafızları ile Kürt milisleri arasında çatışmalar başladı.

Aynı yaz İslam Cumhuriyeti için yapılan referandumu İran Kürt halkı boykot etti ve seçmenlerin % 85-90'ı referanduma katılmadı.

Ağustos ayında İran ordusu Kürdistan kentlerine karşı saldırıya geçti ve oraları aldı. Kürt savaşçıları dağlara çekildiler. Ama İran ordusundaki karışıklıkları değerlendirerek, aynı yıl Kasım ayında bu kent ve kasabaları İran ordusunun elinden geri aldılar.

Sonuçta Aralık ayında Humeyni kendi programı olarak yayınladığı 14 maddelik metinde sınırlı özerklik kabul etti.

İran-İrak savaşı İran Kürdistanı'nda KDP'ye fiili özerklik pekiştirmek ve özerk yönetimi kamulaştırmak için elverişli olanaklar sağlamıştı. KDP yönetimi ise bu süreç boyunca sağa kaymış, sol kanat 1980 yılında partiden tasfiye edilmişti. Kasımlu'nun hakimiyeti altına giren parti, Sosyalist Enternasyonal'e üyelik başvurusunda bulunmuştu.

Savaşın, bir ateşkes anlaşmasıyla durması İran yönetiminin Kürtler üzerindeki baskısını arttırmasına neden olmuştu. İran Kürt hareketinin liderliğinin bir suikastle tasfiyesi en çok İran'ın İslami rejiminin işine geliyordu. Eğer öntümüzdeki günlerde İran Kürdistanı'nda büyük askeri operasyonlar başlatılırsa suikastın İran yönetimi tarafından gerçekleştirildiği daha bir kesinlik kazanacaktır. İster sosyal-demokrat yönelimli olsun, ister sağ konumlarda bulunsun Kürt ulusal hareketinin hedeflerine ulaşması için ulusun bütün unsurlarına ve bu unsurlar arasında bir cephe birliğine ihtiyaç duyduğu bir gerçektir. Kasımlu da bu ulusal hareketin temel taşlarından birisiydi. Şüphesiz onun kaybı İran Kürtleri için bir ulusal kayıp olmuştur. Kürt halkı kendisine vurulan bu darbeyi birliğini pekiştirerek cevaplandırmalıdır.

**T**elevizyonu açtım. Eğitici bir spot ekranda: "ZEDESİZ VE TUZLANMIŞ DERİ KURTARILMIŞ MİLLİ SERVETTİR".

Kurban Bayramı öncesi ya, kurban derilerinden söz ediyor. "Aman deriyi zedelemeyin, iyice tuzlayın, sorucama o derileri işleriz, ceket meket yapar, tuzağa satarız, ne biçim köşeyi döneriz".

"Kurtarılmış milli servet". Kıyılar kurtaramadık, denizleri, gölleri kurtaramadık, kuşları kurtaramadık, bari derileri kurtaralım. Zedesiz ve tuzlanmış olacak.

Şu parlak sloganı büyük büyük yazıp da karakollara, sorgu odalarına assalar bir yarar olur mu diye düşündüm. Sonra birden aklıma geldi ki sözü edileh "koyun derisi"dir. Koyun derisinin de parasal değeri vardır. İnsan derisinin kıymeti ne ola ki? Ceket yapılmaz, cüzdân yapılmaz, kemer yapılmaz, yüzsen yüzülmez, satsan para etmez. Demek ki neymiş? İnsanın derisi kurtarılmış milli servet sayılmazmış. Vuran vurur, zedeleyen zedelemiş, soran eden de olmamış.

Bildiğiniz gerçekleri yineleyecek değilim. Ama bu "deriyi kurtarmak" işinin nasıl bir milli servet konusu olduğunu televizyonda görmemiş olabilirsiniz diye yazıyorum.

Arkadan bir eğitici spot daha geliyordu. Ünlü yıldızlarımızdan Serpil Çakmaklı "çocuk" konusunda uyarıcı bir sloganla ekrandı: "AZ ÇOCUK ÖZ BAKIM".

Aman ki aman. Doğru doğru dosdoğru. Bir yanda çevresi çocukları sanmış ana babalar, bir yanda da Serpil Çakmaklı'nın çakmak çakmak gözleri. "Az çocuk öz bakım". Nasıl, iyi değil mi? Şimdi bunu da Serpil Çakmaklı kadar iyi bilen olur mu? Serpil hanım kızmızın çocuğu olduğunu duymadım. Belki de yoktur. Bu konudaki bilgileri de bize aktarsa ne iyi olur. Hayat deneyimleridir. Ne demiş Nasrettin Hoca'mız: "Bilenler bilmeyenlere söylesin".

Neyse, TRT genel müdürü de atandı, hepimiz pek rahatladık. Bu spotların daha nicelelerini duyar, görürüz.

Ne demişti TRT'yle ilgili Devlet Bakanımız Mehmet Yazar:

"TRT GENEL MÜDÜRÜ MİLLİYETÇİ, ÇAĞDAŞ, MUHAFAZAKAR, İLERİCİ OLACAKTIR."

Günlük hayat çok hızlı yaşandığı için bu engin tarihin üzerinde pek durulamadı. Böyle ekose bir tanım da kolay kolay akla gelemaz zaten. Aman elendim aman, yok yok. Ne buyurdunuz, anlayamadım. Hem milliyetçi, hem çağdaş, hem muhafazakâr, hem ilerici. Daha ne istiyorsunuz, belki de siz ne istediğinizi bilmiyorsunuz. Şimdi genel müdürümüz atandı. Kurumun içinden, işi bilen, biz dışardakilerin pek tanımadığı bir kamu görevlisi. Yakında onun icraatını da görürüz. O zaman yeniden durumu gözden geçiririz.

Gene televizyonda bir şişşak kamuoyu yoklaması verildi: "Dergi okudunuz mu?" Spiker, mikrofonu uzatıp soruyor:

"Dergi okudunuz mu?"

Yanılar pek hoştu: "Hayır, okuyamadım, zamanım olmadı". "Hayır okudum, hiç vaktim yok". "Hayır okudum, zaten dergi okumuyorum". "Evet okudum, neydi şimdi çıkaramadım".

Zaten ülkemizde kim kitap okuyorsa, dergi okuyorsa mutlaka zaman bulamıyor. Zaman yoktur, hiç zaman yoktur, ah bir zaman olsa bakın görün neler oku-

nacaktır neler. Ama işte bu zaman yokluğu yok mu? Her şeyi o bozuyordur.

"Tatilde ne okumalı?" da çok önemli ve derin bir sorudur.

Yaz başında "tatilde okunacak kitaplar" diye liste yapmalı, hoş yapıyor da. Yaz sıcaklarında ne okumalı ki insanı serinletsin, içini ferahletsin, şöyle gazozla kolonya arasında bir etki yapsın.

"Tatilde ne okumalı?" diye sorarlar, kimileri de oturup bu soruya yanıt verirler.

Bu yabancı turistler biraz sıcak çarpmasına uğramış olmalı ki, tatilde boyuna kitap okurlar, hem de her tür kitabı. Onlardaki de akli işte.

Neyse biz kendimize bakalım.

Bu kurbanda da deriyi kurtaralım da sonrasını sonra düşünelim.

Demek ki neymiş?



# NASIL BİR PARTİ?

## Sadun Aren: Önemli olan değişmeyi kavramaktır

1

Son zamanlarda tüm dünyada değişme ve gelişmeler hızlanmıştır. Bunun temel nedeni yaşamakta olduğumuz ve gittikçe derinleşen bilimsel ve teknolojik devrim dediğimiz olgudur. Bu oğu üretim güçlerinde büyük gelişmeler biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Diğer yandan, üretim güçlerindeki bu gelişmelerin üretim ilişkilerinin (mülkiyet, pazarlama, planlama, işletme yönetimi ve benzeri düzenlemelerinin) ve buna bağlı olarak da üstyapı kurumlarının değişmelerine neden olduğunu biliyoruz. Nitekim son yıllarda hem kapitalist hem de sosyalist ülkelerde bu tür değişmeler olduğunu görüyoruz.

2

Kapitalist ülkelerde söz konusu değişmeler kendiliğinden olabildikleri için bunların farkına varılması güç olmaktadır. Buna karşılık sosyalist ülkelerdeki değişmeler ancak yönetim merkezlerinde alınacak kararlarla (reformlarla) gerçekleştirilebilirler için, bunlardan hemen ve reformların boyutlarına göre, çok önemli olaylar gibi haberdar olabiliyoruz. Örneğin, Gorbaçov ve reformları böyledir. Oysa Gorbaçov reformları ile kapitalist ülkelerdeki sosyal-ekonomik entegrasyon hareketleri (AT'nin 1992 hedeflerini anımsayalım) arasın-

da olayın boyutları bakımından fazla bir fark yoktur.

3

İki sistem arasında karşılaştırmalar yapılırken bunlar arasındaki önemli bir farkın daima gözönünde tutulması gerektiğini vurgulamak isterim. Bu fark, sosyalist ülkelerde artık kapitalist bir sınıf olmadığı ve dolayısıyla kapitalist sömürünün de bulunmadığıdır. Bu, isimleri aynı olan birçok kurum ve kavramların bu iki tür toplumda ayrı ayrı anlamlara gelmeleri sonucunu verecek kadar önemli bir farklılıktır. Örneğin, sosyalist ülkelerde işgücünü üretim aracı sahiplerine satarak geçimini sağlayan kişi anlamında olarak "işçi" yoktur. Sadece çeşitli mesleklerde, işlerde çalışan insanlar vardır. Aynı nedenle sosyalist ülkelerde çalışan insanlar ücret değil, milli gelirden pay alırlar.

Sosyal-siyasal kurum ve kavramlar için de

aynı farklılık söz konusudur. Örneğin, sosyal parti kavramı böyledir. Parti, belli bir sınıfın çıkarlarını, diğer sınıflar karşısında, korumak ve temsil etmek için kurulur. Sosyalist bir toplumda kapitalist sınıf olmadığından, istense bile, kapitalist bir parti kurulamaz. Bu nedenle sosyalist ülkelerde çok partili bir düzen kurulması, o ülkede sosyalizmden kapitalizme dönüş yolunun tekrar açıldığı anlamına gelmez. Oysa kapitalist ülkelerde çok partililik -komünist-Marksist partileri de içereceği için- kapitalizmden sosyalizme geçme yolunu açık tutar ve zaten açıkta tutmalıdır. Çok partililiğin kapitalist ülkelerdeki anlamı budur.

4

Aynı nedenle, sosyalist ülkelerdeki komünist partilerle kapitalist ülkelerdeki komünist partiler arasında da önemli farklar vardır. Birincilerde komünist partiler iktidardadır. Onların temel görevleri ülkelerindeki sosyalist düzeni sürekli olarak iyileştirmek ve geliştirmektir. Buna karşılık kapitalist ülkelerdeki komünist partiler muhalefettodirler. Onların temel görevleri iktidar olabilmeyi yollarını araştırmaktır. Görevler arasındaki bu fark bu partilerin görüşleri arasında da önemli farklar yaratır. Örneğin, iktidardaki bir komünist parti aykırı fikirilere karşı hoşgörülü davranabileceği halde, muhalefetteki komünist parti bu konuda daha titiz davranmak ve daha ısrarlı bir ideolojik savaşım vermek zorundadır ya da iktidardaki bir komünist parti yabancı sermayeye kucağını açabileceği halde muhalefetteki bir parti bunu yapamaz. Çünkü birinci durumda yabancı sermayeden sosyalist iktidar, ikinci durumda ise kapitalist iktidar yararlanacaktır. Demek oluyor ki, ülkemizde kurulacak bir komünist partisinin nasıl olması gerektiği sorusuna yanıt aranırken bu farklılık unutulmamalı ve sosyalist ülkelerdeki son gelişmeleri aynen değil, fakat ancak bunlarda gerekli bazı değişiklikler yapıldıktan sonra benimsenebilecekleri gözönünde tutulmalıdır.

5

Nasıl bir parti sorusunu yanıtlayabilmek için gözönünde tutulması gereken diğer bir husus da, kapitalist dünyada, yani ülkemizin de bir üyesi bulunduğu dünya kapitalist sistemindeki son gelişmelerdir. Bilindiği gibi son zamanlara kadar komünist partilerin savaşım-ları, eras olarak, kapitalist dünya sisteminin yakınlarında büyük bir bunalım içine düşeceği ve çökeceği varsayımına dayanıyordu. Bu durumda komünist partilerin temel stratejileri de bu çöküşü çabuklaştırmak için kapitalist mekanizmaların işemesini olabildiğince engellemek ve baltalamaktır. Bu stratejinin doğal bir sonucu olarak, komünist partiler kurulu düzene karşı sert-ödünsüz ve çıkabilecek toplumsal kargaşalar karşısında da sorumsuz bir tavır içindeydi. Kapitalizmin gelişmedi-

ği (üretim güçlerini geliştiremediği) ve dolayısıyla nüfusun büyük çoğunluğunun işsiz ya da "zincirlerinden başka kaybedecek birşeyleri olmayan" işçilerden oluştuğu dönemlerde komünist partiler için böyle bir strateji doğal ve geçerli idi. Ama ne var ki, yukarıda sözünü ettiğimiz bilimsel ve teknolojik devrim adeta kapitalizmin imdadına yetişmiş, ama üretici güçleri geliştirmek ve dolayısıyla da ömrünü uzatmak olanağı sağlamıştır. Bugün artık kapitalizmin üretim güçlerini geliştirme yeteneğini tükettiğini ve yakın bir gelecekte bunalıma düşerek çökeceğini söylemek ciddi bir görüş olarak karşılanmamaktadır. Buna bağlı olarak sosyalizm için savaşımın da kısa değil fakat uzun soluklu bir süreç olduğu ortaya çıkmış ve bu genel bir kabul görmüştür.

6

Sosyalizm için savaşım uzun soluklu bir süreç olarak görülmeye başlanınca, dikkatler bunun sonucu kadar bizzat sürecin kendisine de yönelmiştir. Gerçekten bugün artık insanlar için sosyalizm kadar hatta ondan daha çok, ona erişmek için yürütülen savaşım boyunca elde edilecek kazanımlar da önemli olmaya başlamıştır. Diğer bir deyişle, yol uzayınca yolculuk da (yolculuğun rahat geçmesi de) vuslat (kavuşmak) kadar önem kazanmıştır.

Demek oluyor ki, çağımızda komünist partilerin temel işlev ve stratejileri, barış, silahsızlanma ve emekçi halkın demokratik hak ve özgürlüklerini sürekli olarak geliştirmek için savaşım vermek biçimini almıştır. İktidara da bu yoldan gidilecektir. Böylece komünist partilerin savaşım-ları sayesinde yaşam, emekçi halk için de her gün biraz daha yaşanmaya değer güzellik ve zenginlikler kazanacaktır. Zaten bugüne kadar da özellikle Batı Avrupa ülkelerindeki komünist partilerin işlevleri kendiliğinden böyle olmuştur. Gerçekten, bu ülkelerde emekçi halk bugünkü geniş demokratik hak ve özgürlüklerini ve yüksek yaşam düzeylerini, geniş ölçüde, komünist partilerin savaşım-ları sayesinde elde edebilmişlerdir. Bundan sonra bu işlev daha bilinçli bir biçimde yapılacağı için çok daha etkin olacak demektir.

7

Ülkemizde kurulacak bir Marksist-sosyalist partinin de, esas olarak, bu tür bir savaşım vereceğini ve dolayısıyla bu tür savaşım vermeye uygun bir parti olması gerektiğini düşünüyorum. Kuşkusuz partinin bu kimliği-karakteri tüzük ve programına yansıtılmalıdır. Ama aslıolan, kurucuların ve partililerin kalın çizgileriyle de olsa bu görüşü benimsemiş olmalarıdır. Asıl güvence buradadır. Ayrıca, böyle bir partinin, ideolojik düzeyde, eskisine göre, çok daha yüksek bir bilinç ve birlik gerektirdiğini vurgulayarak belirtmek isterim. □

**Bugün insanlar için sosyalizm kadar, hatta ondan daha çok, ona erişmek için yürütülen savaşım boyunca elde edilecek kazanımlar da önemli olmaya başlamıştır.**

## Metin Çulhaoğlu: Olacaksa "parti" olsun, "marti" olmasın

Legal bir sol partinin niteliklerine ve misyonuna ilişkin tartışmalar uzun süredir gündemimizde yer etti. Bugün, baştan başlamak da, "nasıl bir parti?" sorusuna ilişkin olarak ortaya çıkan ara sonuçları, netleşmeye yüz tutmuş eğilimleri belirlemek mümkün.

Bugün pek çok kesim, olası bir partinin homojenlik-heterojenlik derecesini tartışma gündeminin başına koyuyor. Tartışmaya katılanların, konunun önemli uzantılarının farkında oldukları görülüyor. Örneğin daha ilk aşamada, heterojenliğin, klâsik işçi sınıfı partisi modeliyle çelişkisi gündeme getirilebiliyor. Bu noktada birkaç taraf belirmiş durumda.

"Kanatlı" olarak adlandırılan, farklı görüşlere açık bir yasal sol parti modelini "Leninizme uymaz" gerekçesiyle kesip atanları bir kenara koyuyorum. Nedeni de oldukça basit: Türkiye solunda kendi içinde homojenleşmiş odakların hiçbiri, programı, kadrosu ve siyasal etkinliğiyle bir partileşme sürecini tek başına kaldıracak durumda değil.

Bunu bırakınca, geriye iki eğilim daha kalıyor. İlkinde göre, farklı görüşlerin bir ve aynı yapıda varolabilmesi, doğrudan doğruya Leninist anlayışa alternatif, evrensel bir geçerlilik iddiası taşır. İkincisi ise, görüş ve eğilim farklılaşmalarının Leninist anlayışta zaten içerildiğini düşünür. Bu son ikisinin, verileri biraz fazla zorladığı kısmını taşıyorum. Leninist modelin ne olduğu çok daha geniş bir incelemeyi gerektirdiğinden buna hiç girmiyorum. Yalnızca şunu belirtmek isterim: Sözü edilen Leninist modelde ve bunun bir parçası olduğu teorik bütünlükte, partinin iktidara yönelik örgütlenmesi ile, bu hedefe uyarl işlevsel mekanizmalara sahip olması esastır. Bu mekanizmaların başında ise netlik ve merkeziyetçilik geliyor.

Bugün Türkiye solu için aynı netliğe ve bu anlamda yerleşik bir merkeziyetçiliğe ulaşabilme olanağı bulunmuyor. Dolayısıyla benim doğru bulduğum, yasal partiyi klâsiklere alternatif saymak ya da aynı partinin bizzat kendisini klâsik modelin içinde kabul etmek dışında, her ikisinden de farklı bir yöneliştir.

Bu yöneliş şöyle özetlenebilir: Eğer Türkiye sosyalist hareketinin gelişimi bir süreç olarak alırsanız, bu sürecin bugünkü ağırlıklı belirlenimi, Leninist öncüler dahil solun geniş kesimlerinin, hareketin öntüni makro planda açacak bir birliktelik içinde olmaları zorunluluğudur. Başka deyişle bugünkü yasal parti gereksinimini, kalıcı ve evrensel bir iktidara değil, tüm önemine ve karşılık düşüğü kritik evreye karşın son tahlilde bir "geçiş" olarak düşünüyorum. Ama şunu da özellikle vurgulamak istiyorum: Geleceğin "ideal" örgüt yapısı, mutlaka bu evreden geçecek, onun öncüleri de gene bu yasal parti evresi içinde başkalarıyla birlikte şekillenecektir.

İşte bu noktada bir mutabakatı mümkün görüyorum. Madem bu parti sosyalist hareketin gelişiminde belirli bir evreye denk düşecek, bu evrede partiye değişik nitelikler yaşıtıranları hep birlikte kapsamaya aday olmalıdır. "Kanatlı" olması gerektiğinde bu ka-

dar anlaşılmalı bir partinin giriş kapısına herhalde hiç kimse bir yalan makinası koyup gelenlere "bu partiyi Türkiye'de devrim yapacak nihai yapı olarak görüyor musun, söyle?" sorusunu yöneltebilecektir. Bu kadarı fazla olur.

Ancak sezebildiğim kadarıyla sorun burada bitmeyecek. Önce, parti içi görüş farklılıklarının çerçevesini net olarak belirlemek gerekecek. Bir başka sorun, kanatlı-hızıplı partiye evrensellik atfedenlerle, bunca "katı merkeziyetçilik" lanetlemesinden sonra kurulacak partiye geleceğin topluma ait özgürlükleri bugünden realize etme niyetiyle gelecek olanlardır. Örneğin "kanatlı parti olabilir" demek başkadır "parti oldu mu kanatlı olur, buraya bunu kanıtlamaya geldim" demek başkadır. İkinci eğilim, kurulacak partiyi bir laboratuvar gibi görür ve öyle davranırsa, ortaya bir parti değil, siyasetle ilgilenen bir dernek çıkabilecektir. İkinci olarak, solda giderek belirginleşmeye başlayan özel bir tür "özgürlükçülük" ve "demokrasi" anlayışı eğer kurulacak partiye de eksiksiz biçimde taşınırsa, buradan üyeleri çok özgür, ama kendisi mefluç bir parti çıkacağından korkuyorum. Parti afişlemeye, bildiriye, mitinge vb. adam çağır- dı mı, üye koşar gelir. Başka türlüünü düşünemiyorum.

Bu tür tehlikelerin panzehirini program ve tüzükte görüyorum. Partideki görüş farklı-

## Selçuk Çalhan: Çağdaş parti, yeni tip üyelerin oluşturduğu yığınsal bir parti olmalı

Marx "Ludwig Feurbach Üzerine Tezler"indeki onbirinci tezinde, "filozoflar dünyayı yalnızca yorumladılar; aslında, sorun onu dönüştürmektir" demekteydi. Bu toplumsal gelişimdeki sürecin kökten açıklaması pratikte değişimin bir modelle olacağına da ipuçlarını veriyordu. Marx'da bütünsel ve sistematik bir parti kuramı bulamayız, ancak yukarıdaki vurguda da görüleceği gibi değiştirme ya da dönüştürme olgusu ön plana çıkmaktadır. Marksizmden dönüştürme ezilen sınıfın egemenliğini payidar kılmak değil, tersine proletaryanın kendini yok etmesiyle sıklıkla bağlıdır. Proletarya kendini yok etme misyonunu yerine getirebilmek için kapitalist üretim ilişkilerine son vermek zorundaydı. Bu işi yapabilmesi için de Marx, "proletaryanın) bağımsız bir partide örgütlenmedikçe bir sınıf olarak rol oynayamayacağını" öngörüordu. (Uluslararası Çalhanlar Derneği'nin Londra Konferansı, 1871)

Ancak Marx'taki parti kavramı model olarak "dönüştürmeyi" yapabilecek sistematiğin yoksundu.

Parti konusunda şimdiye değin kullanılan model klâsik Leninist parti kuramına daya-

lıklarının sınırları program çizmelidir. Evet, geniş ve kanatlı bir parti için düşünülen bir program da "geniş" olmalıdır. Ama en azından bu genişliğin nerede bittiği de çok net olarak saptanmalıdır ki insanlar görüş ayrılıkları yaşamamanın tadını biraz da ortak iş yapmanın zevkiyle takviye edebilsinler. Aynı şey tüzük için de geçerli. Evet, kimseyi sıkıboğaz etmemeli tüzük. Ama örneğin özgürlüğüne aşırı düşkün bir parti üyesi, partide neler olup bittiğini hukuki statüsü nedeniyle üye olmayan bir sosyalistten öğrenmeye başlarsa, bunun tek anlamı otoliktasyon olacaktır.

Sonuçta ister hizip, ister kanat ne dersek diyelim, tüm kesimler partinin programını benimseyerek ve savunarak parti içinde varolabilmelidirler. Partinin misyonunu program, programın çizdiği etkinlik çerçevesi belirler. Ayrıntıları bir yana parti programı iktidara yönelişi ifade etmeli ve hedeflemelidir. Az önce de değindiğim gibi siyasal bir partiye yeni model araştırmaları laboratuvarı kimliği verilmemelidir. Ortaya çıkacak şeyin geçici-kalıcı, özgün-evrensel vb. olduğu sorularının yanıtı, biraz da geleceğe bırakılmalıdır.

O halde herkesin "niyeti" açığa çıktıktan sonra, program sorunu gündemin ilk maddesi haline getirilmelidir. Böyle bir tartışma verimlilik kadar yorgunluk, yıpranma ve çatışma da doğurabilir. Ama böyle bir riski de mutlaka görmek gerekir. Çünkü sorun-birtakım insanların birlik aşkından değil, sosyalist hareketin acil gereksinimlerinden kaynaklanıyor.

**Ayrıntıları bir yana, parti programı iktidara yönelişi ifade etmeli ve hedeflemelidir.**

niyordu. Lenin'in hedeflediği, işçi sınıfı hareketini "ekonomizm"den kurtarmak, proletaryayı otokrasive karşı savaşım içine sokmaktı. Bunun için örgütsel araçlar gerekiyordu. Kapitalizmin gelişmemiş olduğu, köylülüğün nicel olarak etkin olduğu Rusya'da Bolşevikler "bir gedik" açmak için örgütlenmişlerdi. Bu yeni tip parti gerçekten de "ilk gedik" açmayı başardı ve kapitalist üretim ilişkilerine son verildi. Tek ülkede sosyalizmin kurulmasını getirdiği zorluklar; Çağatay Anadolu'nun deyişiyle "prematüre doğum"; devrim sonrasında da partiyi bürokratik mekanizmalarla donatarak, ilk sosyalizmin demokratik bir toplum olmasını engelleyen bir yapı haline dönüştürdü.

Somut pratikte devrimi yapan parti modeli, dünyadaki tüm Marksistlerin ortak modeli oldu. Üçüncü Enternasyonal partileri Leninist partiyi örnek aldılar. Leninist partinin üç bileşeni vardı. Bu bileşenlerden birincisi sınıf partisi, ikincisi öncü parti, üçüncüsü savaş aracı olarak parti idi. Bu ülkelerin içerdiği "çekirdekli" bir yapılanmadan geçiyordu. Parti, kadroların örgütüydü ve bu kadrolar en disiplinli, en özverili, en yüksek bilinçli ve

çetin sınavlardan süzülerek gelmişti. Dolayısıyla Bolşevik partisinin ana örgütlenmesi kadro düzeyiyle sınırlıydı.

Bolşevik partisinin kadro partisi olması bileşenlerinden olan "öncülük" ilkesiyle uyumlu bir düzlemdeydi. Bu anlamda da burjuvaziye darbeler ve nihai olarak son darbeyi vuracak tarzda savaş örgütü olarak kendini şekillendirmişti.

Günümüzde aynı bileşenlerle savaşımı sürdürmek mümkün mü? Değişen koşullar genelinde "çelik çekirdek"li dar kadro partisinin bu savaşı götüremeyeceği gözükmektedir. Bilimsel teknolojik devrimin sınıf yapısını genişletmesi, yeni tutuculuğun emek karşıtı ekonomik ve politik yapılanmaları daha yığınsal parti örgütlenmelerini dayatmaktadır. Kuşkusuz yığınsal parti öncelikle, öncülük ilkesiyle gelişecektir. Parti üyelerinin niceliksel büyümeleri, "çelik çekirdeği" yumşatacaktır, bu ince ayırında da öncülük karakterinde olumsuzlanma olabilecektir.

Kitlese fakat öncülük misyonunu sürdürececek bir partinin iç örgütlenmesinin yeniden düşünülmesi gereklidir. Partinin sınıfın bellegi olması ve kesintisiz bu savaşımı yürütmesi için iç yapılanmasındaki demokratik yaşam yeniden düzenlenmelidir. Sanırım çağdaş bir partinin en önemli sorunu iç ilişkilerinde demokratik yaşamı sağlayabilmesidir. Komünist partilerinde görülen bürokratik deformasyonların bir daha yaşanmaması ve kitle partisi olmakla öncü olmak arasındaki dü-

ğüm burada yatmaktadır.

Demokratikliğin örgüt içinde yerleştirilmesine iki açıdan bakılması gerektiği kanaatindeyim. Birincisi genel işleyiş mekanizması olan demokratik merkezîyetçilik ve yeni tip üye.

Demokratik merkezîyetçiliğin partinin bir inşa yöntemi olarak ele almamalıyız, yukarıda da değindiğim gibi partinin kendini gereksiz kulacak koşulları yaratması esastır. Partinin amaç olmaktan çıkıp araç olmamasının püf noktası da burada yatmaktadır.

Merkezîyetçiliğin parti içindeki hegemonyası daha sonra çok zor kazanabilecek bürokratik bir yapı ortaya çıkartacaktır. Her merkezîyetçi girişim bürokratik yozlaşmayı beraberinde getirecektir. Marx'ın bürokrasi konusundaki şu sözlerini anmadan geçemeyeceğim: "Bürokrasinin genel esprisi, ruhu gizlilik, gizemlilik. İşte, bu gizliliği koruyan hiyerarşidir; dışta, kapalı bir korporasyon niteliğindedir. Onun içindir ki bürokrasi, politik esprinin veya politik duygunun her türlü tezahürünü, sırrına ihanet sayar."

Merkezîyetçi her uygulama açıklığın karşısına kapalılığı, düşünen ve geliştiren partilerinin yerine her gelişmeleri incelemeyen, yüzeysel ve "üs:"lerine memur tipli partileri yaratacaktır.

Demokratik merkezîyetçiliğin demokratik yanı; farklı düşüncelere, kendi fikirlerini söyleme ve yaymaya olanak tanıyan bir işleyiştir. Partide demokrasinin ölçütü varılan fikir birliğiyle yakından ilişkilidir. Fikirde kolektif tartışmanın getirdiği birlik, eylemde birliğin ön koşulu olacak ve demokratikliğin uy-

gulanmasında gelişecek bir süreç izleyecektir. Parti de demokrasinin kökleştirilmesi ve özgür tartışma ortamı gelecek için de çok önemlidir. Sosyalizmin demokratik yapısını kurmak için başlangıçta partinin yapısını demokratik bir tarzda oluşturmalıyız. Yığınsal çağdaş bir parti kitleleri aynı zamanda sosyalizme hazırlayan bir parti olmalıdır, çünkü sosyalizm için mücadele ile, sosyalizm arasında niteliksel bir fark yoktur. Her iki durumda da kitlelerin "dönüştürmeye" uygun hale getirilmeleri esastır. Yığınsal olarak demokratik tarzda örgütlenmiş bir parti ileri bir demokrasiyi temsil eden sosyalizmin de inşacı olacaktır.

Parti içi demokrasinin iki mekanizmaya sahip olması gerektiğini sanıyorum. Çağdaş partide farklı eğilimlerin temsil hakkı olmalıdır. Şimdiye değin hizipler partinin yapısını zedelemiş, bölünmeler getirmiş ve sonuçta örgütleri zaafa uğratmışlardır. Bölünmeler, bir azınlığın görüşlerini açıklayamaması ve sonuçta belli bir grubun kendi içinde kemikleşmesiyle ortaya çıkmıştır. Giderek bu yapılanma sınıf bağından, insani ilişkilerden koparak kişisel kollarıma biçimindeki hizibe ulaşacaktır. Çeşitliliği barındıran bir partide değişik düşüncede olanlar da var olacaktır. Değişik düşüncede olanlar kendilerini eğilim olarak sunabileceklerdir. Dolayısıyla, parti içi işleyiş beliren eğilimlere söz ve düşüncelerini ifade edebilme hakkı tanınmalı parti içinde yönetim mekanizmalarında görev verilebilmelidir. Bu hem demokratik işleyişin bir gereği hem de örgütücü bölünmelerin bir panzehiri olacaktır.

İkinci olarak, çağdaş partinin örgütlenmesinde her birim özerk bir çalışma yapısına sahip olmalıdır. Bu özerklik, otokrasinin en baskıcı dönemlerindeki Bolşevik partisinde dahi geçerliydi. Lenin merkezin çalışma birimlerine ikide bir müdahale etmemeleri gerektiğini vurguluyordu. Yığınsallaşmayı amaç edinmiş bir partinin bunu başarabilmesi için özerk çalışma tarzını geliştirmesini gerekli görmekteyim. Çalışma birimleri kendi çerceveleri içinde özgürce karar alıp uygulayabilmeli, ayrıca kendi mali özerkliklerini de yaratabilmelidirler.

Çağdaş parti yeni tip üyelerle oluşacak ve yaşamı içinde bu tür insanları yetiştirecektir. Eskinin ahlakçı diyebileceğimiz kendini devrime "adamış", kitle ilişkisi zayıf (çünkü tecrit olmuş), yaşamın bütünlüğünden kopuk, sofuca sadık üye yapısı artık aşılmalıdır. Çağdaş partinin insanı önce birey olmasını bilen, eleştirici olan, rolünü sadece emirleri yerine getirmek olarak görmeyen, kendisiyle toplumsal varlık rollerinin birbirine denk düştüğü özellikleri taşımalıdır. Geleceğin toplumunu hazırlayacak üye, partinin ahlaki öncülüğünü üstlenebilecek, dünyayı insani temelde dönüştürülmesinin ve aynı zamanda bunun insani bir parçası olduğunun bilincinde olan, bunu uygulayan nitelikleri taşımalıdır.

"Nasıl bir parti" konusunda yürütülen bu soruşturmada diğer yazarların da görüşlerinin pek çoğuna katılıyorum. Bu tartışmaların özelliği ülkemizdeki yığınsal, birleşik Marksist bir parti gereksinimine yanıt arama çabasıdır. Ortaya çıkan sonuç, demokratik yapısı sağlam, yenilenmeye açık, birleşik bir partinin yaratılmasıdır. Bu yaratıldığı takdirde

yenilenmiş hareketin bu yeni partisi, sınıfın ideolojik hegemonyasını kitlelere yaygınlaştırdığı ve gelecekteki yeni toplumu önceden canlandırdığı ölçüde başarılı bir parti olacaktır.

## Nail Satlıgan: Leninizm bir parti modeli mi, bir örgüt teorisi mi?

Birleşik sosyalist parti sürecinde bugün gelen noktayı -sosyalist parti tartışmalarının 1986 ortasında canlanmaya başladığını, yani aradan üç yılı aşkın bir süre geçtiğini hatırlarsak- yeterli bulmaya olanak yok. Sosyalist Parti'nin kuruluşu, birleşiklik ihtiyacına hiçbir şekilde cevap vermediği için bu süreçte anlamlı bir uğrak olmadı. Gene de bu partinin Anayasa Mahkemesi'nde kazandığı hukuk başarısı, sürecin hukuki ve yasal cephesiyle ilgili soru işaretlerinin hiç değilse bir bölümünü giderecek olmalıdır.

Aslında açık ve birleşik bir sosyalist partiyi çoktan kurmuş, hatta seçimlere katılabilecek denli örgütlenmiş olmalıydık. Bunu başaramadığımız için iki kritik seçimde, 1987 parlamento ve 1989 yerel yönetim seçimlerinde, sosyalizmin bağımsız sesini yasal siyaset düzleminde etkili bir şekilde yükseltmedik. Gerçi sosyalist solun bir bölümünün SHP'yi desteklediği koşullarda, bir dizi derginin oluşturduğu platformların Marksist bir programatik temel üzerinde bağımsız adaylar göstermesi son derece yerindeydi. Ama emekçi halka her durumda ortaklaşa ve örgütlü mücadele yolunu öneren sosyalizmin seçim düzleminde bireysel adaylarla temsil edilmesi, ulaştırılmasına çalışılan mesajı daha baştan etkisizliğe mahkûm eden bir zaafı. Bundan daha vahimi mart ve nisan aylarındaki işçi mücadeleleri dalgasını, bu mücadelelerin ortaya çıkardığı işçi öncüsünü kendine çekecek bir örgütsel kutuptan yoksun olarak karşılamışız oldu. İnandırıcı bir politik alternatifin yokluğu bundan sonraki mücadele dalgalarında da sürece olursa öncü işçileri siyasal edilebilirliğe, maneviyat bozukluğuna itmiş, onların sınıfın kitlesi içinde yeniden kaybolmalarına yol açmış olacağız. Oysa birleşik sosyalist örgütlenme sürecinin, içinde bulunduğu kısır döngüden kurtulması, bunun tam tersi yönde bir gelişmeye bağlı: Kütlesel siyaset sahnesinin mülk sahibi sınıfların kapalı alanı olmaktan çıkarılması, mevcut sosyalist kadroların mevcut işçi öncüsüyle bir an önce birleşmesi; bu ise, öncelikle sosyalist kadroların, belli bir nicel eşliği aşmaya yetecek bir birleşikliği kendi aralarında sağlamalarını gerektiriyor.

Bütün bu eksikliklere karşın, süreçte hiç yol alınmadığını söylemek de doğru olmaz. Kanımca, sosyalist basında geçen ay yayımlanmaya başlayan "Sosyalistlere" başlıklı açılış birleşik sosyalist örgütlenme sürecinde önemli bir kilometre taşıdır. Bu belgenin or-

taya çıkışıyla, a) Partileşme tartışmalarında şimdiye dek öne sürülmüş öneriler, SP ve TBKP programlarıyla sınırlı kalmaktan kurtarılmalı; programın kendisi değilse bile programatik ipuçları düzeyinde alternatif bir yaklaşım formüle edilmiş; b) Şimdiye dek bazılarımızın, soyut veya da zamansız olduğu gerekçesiyle tepkisini çekmiş olan "devrimcilik" -"reformculuk" ikili bölünüşünün "devrimcilik" çatalından ne anlaşılması gerektiği, ana çizgileriyle ortaya konmuş ve c) kendileri de birer programatik metin olan "bağımsız sosyalist adaylar" seçim bildirgelerinin yansıttığı birleşiklik, imzaların yalnız şahısları değil, olduğu kadarıyla temsili nitelikleri de gözönünde bulundurulduğunda biraz daha genişlemiş oluyor.

Bir başka olumlu gelişme, tartışmacıların hatırı sayılır bir bölümünün, kurulacak partinin özelliklerini sıralarken, adeta ağır birliği etmeye başlamaları -"Marksistlik", "demokratiklik", "kanatlılık", "birleşiklik" vb., hemen herkesçe bir çırpıda sayılıyor. Ne var ki bugün ulaştığımız noktada bu özelliklerin artık ayrıntılandırılması, somutlaştırılması, deyim yerindeyse içlerinin doldurulması gerekiyor. Bir soruşturma yanıtının dayattığı sınırlar içerisinde ben bunların yalnız birisi üstünde durmak istiyorum.

#### Marksistlik:

Kurulsuz düşünölen partiye Marksistlik izafe etmenin "malûm ilâm" kabilinden bir şey olduğu sanılmamalı. Daha geçen yıla kadar "geleneksel sol"cularımızın çoğu, kurulacak yasal bir partiden Marksistliği esirgiyorlar, bu partinin "antiempyalist, antitekel ve antişoven" olması, buna karşılık "sosyalizm iddiasında bulunmaması" (bkz. Behice Boran'ın Uğur Mumcu'nun Bir Uzun Yürüyüş başlıklı röportajındaki sözleri) gerektiğini öne sürüyorlardı. Aşamalar mantığının bir zamanların "sosyalist devrim" şampiyonlarını getirdiği yer işte buydu!

Eskiden her Marksizm dediklerinde, arkasına yerli yersiz "Leninizm"i takan bu aynı çevreler, şimdi partiye Marksizmi bahşediyorlar -ama Leninizmden vazgeçmek pahasına! Onlara bakılırsa, Leninizme günümüzde uygulanması gereken Leninist işlem, Leninizmi günümüz için geçersiz ilan etmektir! Gerçi bu işlemi "aşma" gibi felsefi bir terimin arkasına saklıyorlar; ama aşma, aşılmanın, aşkın olanda kısmen de olsa korunmasını içerdiğinden, Leninizmin geçerlilik alanını Lenin çağıyla sınırlama çabasına daha uygun düşecek mecaz hiç kuşkusuz "asaratika müzesine havale" benzeri bir deyim olurdu. Leninizmi aşanlar Marksizmi de bu tür bir diyalektik (!) işleme kurban etmek üzere oldukları için onları Leninizmi bırakmamaya ikna etme şansının yüksek olduğunu sanmıyorum. Gene de Leninizmin, kurulacak bir yasal partinin teorik esin kaynakları arasında merkezi bir yer tutması gerektiğini savunmayı sürdürmekte yarar var. Çünkü partinin "Leninizme karşı Marksizm" ikilemiyle nitelenmesi, Leninizme bağlılığı siyasi ve teorik kimliklerinin bir parçası haline getirenleri yasal örgütlenme tasarısından soğutabilir ve böylelikle partinin "birleşiklik" özelliğine zarar verebilir.

#### Leninistlik:

Çağın değişen koşulları karşısında Leniniz-

mi bir yana bırakmayı öneren yaklaşımların altında örtük olarak yatan varsayım tek ve değişmez bir Leninist parti modeli bulunduğu, bunun da Ne Yapmalı? içindeki ünlü "demir disiplinli meslekten devrimciler örgütü" formülünde ifadesini bulduğudur. Oysa böyle tek ve genel-geçer bir Leninist örgüt modeli -Halil Berktaş'ın açtığı anglicisme çığırından gidecek olursak, "the Leninist model of organization" - yoktur; proletaryanın burjuva toplumu içindeki konumunun gözlemlemesinden ve modern sınıf mücadelelerinin tecrübelerinin genelleştirilmesinden türetilen bir Leninist örgüt teorisi vardır.

Bilindiği gibi, Leninist örgüt "model"ine yöneltilen başlıca itiraz, bu modelin devlete karşı mücadelede etkinlik ölçütleri uyarınca şekillenmiş olduğu, böylelikle, karşıtı olduğu devletin egemenlik ve hiyerarşi yapısını kendi içerisinde yeniden ürettiği yolundadır. Bu, Leninist örgüt anlayışını bir dizi biçimsel özelliğe indirgeyen, onları da yalnızca Ne Yapmalı? ile Bir Adım İleri, İki Adım Geri'de arayan bir bakış açısının ürünüdür. Bu bakış açısı, Leninist örgüt teorisinin özünü kavramış olmaktan uzaktır. Leninist örgüt teorisi, politik ve toplumsal çevre koşullarından bağımsız olarak uygulanması gereken bir parti modeli dayatmaz; burjuva toplumunda sürekli bir sosyoeconomic boyunduruk altında tutulan işçi sınıfının nasıl olup da siyasal bir devrimin ve kapsamlı bir toplumsal dönüşümün öznesi konumuna yükselebileceği sorusuna modern sınıf mücadelelerinin tarihi tecrübelerinden hareketle cevap arayan bir siyaset teorisidir.

Bu teorisinin temelinde şu saptama vardır: Proletaryayı oluşturan gerçek bireyler hep belli bir fabrikanın, belli bir sanayi kolunun, belli bir bölgenin, ulusun vb. işçisidirler. Bu yüzden, kendiliğinden mücadelelerde sermayecilerle, hatta sermayecilerin devletiyle alabildiğine sert çatışmalara girseler bile, bu çatışmalar içerisinde kendiliğinden geliştirebilecekleri bilinç ister istemez kısmi -mesleki, yerel, ulusal vb.- olmak zorundadır. Bir öncü örgütün temel varoluş sebebi, proletaryanın bu fiili heterojenliği karşısında sınıf çıkarlarının ve sınıf bilincinin ağır basmasını sağlamak için, bu kısmi ve parçalı mücadele tecrübelerini genelleştirecek, sistemleştirecek -mesleki olanların sınıfsal, bölgesel olanların ulusal, ulusal olanların uluslararası sentezini oluşturacak- merkezi ve merkezileştirici bir kerteğe ihtiyaç olmasıdır. Böyle bir kerte -öncü örgüt- kimlerden oluşacaktır? Kapitalizmin baskın ve sömürsü altında işçi sınıfının kitlesinin zaman zaman başkaldırması ne denli kaçınılmazsa bu başkaldırının, işçi sınıfının, yaşamak için emek gücünü başkalarına satma zorunda olması nedeniyle geçici olması da o denli kaçınılmazdır. Sürekli grev yapan bir işçi sınıfı, biricik geçim kaynağından sürekli yoksun kalan, dolayısıyla -sınıfsal dayanışmanın sağladığı olanaklar tükenince- kısa sürede, sürekli grev yapamayacak duruma düşen bir işçi sınıfı olurdu. Öte yandan her kitlesel mücadele dalgasının içinde, sınıfın geri kalan bölümünden, sınıfın genel çıkarlarını asgari düzeyde kavramış olmakla ayrılan, yalnız dönem dönem değil, sürekli olarak faal olmak isteyen bir öncü kesimin sivrildiğini gözlemliyoruz. İşte sınıf bi-

lincinin en yüksek düzeyde, Marksist ya da sosyalist program düzeyinde, sürekliliğini sağlama görevi, en başta bu öncü kesime düşer. Sınıf öncüsünün, hangi kökenden gelirse gelsinler sosyalist aydınlarla bütünleşip kaynaşmasından ise öncü örgüt doğar.

Bir başka deyişle, parti, birinci olarak, kısmi mücadele tecrübelerini, bu mücadeleleri harekete geçiren kısmi çıkarları bütünleştirip sistemleştirmek, böylece kısmi çıkarları sınıf çıkarı, kısmi bilinç şekillerini sınıf bilinci düzeyine çıkarmak; ikinci olarak, burjuva toplumunda işçi sınıfının tabii konumundan kaynaklanan, kitle eylemliliğinin kesikliliği sorununu aşmak, sınıf bilincinin en olgun ve sistemli biçimi olarak Marksist programın sürekliliğini sağlamak için gereklidir. Lenin'in örgüt teorisi, öncü partinin vazgeçilmezliğini böyle temellendirir. Bunun dışında, Lenin'in on yıllara yayılan teorisi ve pratiğinden çıkarılabilecek çeşitli örgütsel işleyiş şemalarından herhangi biri, öne sürüldüğü evrenin somut konjonktürü içinde sosyalizmin programatik sürekliliğini sağlama, o sürekliliğin taşıyıcısı olan kadroları devlet baskısına karşı koruma gereğinin bir türevidir ve asla evrensel bir ilke olarak anlaşılıp genelleştirilemez. Yoksa 1902'de Ne Yapmalı? risalesinde dar, hiyerarşik bir "kadro partisi"ni savunan Lenin'in, 1905 devrimi sonunda demokratik özgürlüklerin bir nebze genişlemesi üzerine hemen, demokratik yanı ağır basan bir demokratik merkezîyetçiliğe dayalı geniş bir "kitle partisi" inşa etmeye koyulmasını nasıl açıklayabiliriz?

Darlık- genişlik sorunu, bizi 1903 kongresine, burada patlak veren Bolşeviklik (Lenincilik)-Menşeviklik ayrılığına getiriyor. Lenin'in bu kongrede ve daha sonra Bir Adım İleri, İki Adım Geri'de savunduğu "dar" parti modelini, parti "aygıt"ının sınıf karşısında bürokratik bir öz dinamik edinmesine yol açtığı gerekçesiyle eleştirenler çok olmuştur. Lenin'in kendisinin parti üyeliğinin kapsamı konusunda farklı tarihlerde oldukça farklı anlayışları benimsediği gözönünde tutulursa üyelerin "bir parti örgütüne bağlılığı" koşulunun da katı, mutlak bir biçimde yorumlanmaması gerektiği kendiliğinden anlaşılır. Gene de Leninist örgüt kavramının işçi sınıfı partisi üyelerinden burjuva partilerinin ya da sosyal demokrat partilerin üyelerine kıyasla daha yüksek bir bağlanım ve eylemlilik düzeyi talep ettiği açıktır. Bunun pratik sonucu Leninci bir örgütte "önderler" ile sıradan üyeler arasındaki bilgi, bilinç ve eylemlilik farkının öteki işçi örgütlerine göre çok daha küçük olmasıdır. Böyle bir örgütte bürokratik aygıt seçkinlerinin üye tabanını çekip çevirmesi ("maniple" etmesi) çok daha zordur. Nitekim sö gelimi 1920'lerin, henüz Stalincileştirilmemiş İtalyan Komünist Partisi'nde parti hayatı son derece canlıyken 2. Dünya Savaşı sonrasında bu partinin hemen bütün iç hayatı sönmüş; parti içindeki bütün tartışmalar, üst yönetimdeki

Daha geçen yıla kadar  
"geleneksel  
sol"cularımızın çoğu,  
kurulacak yasal bir  
partiden Marksistliği  
esirgiyorlardı. Eskiden her  
Marksizm dediklerinde,  
arkasına yerli yersiz  
"Leninizm"i takan bu aynı  
çevreler, şimdi partiye  
Marksizmi bahşediyorlar-  
ama Leninizmden  
vazgeçmek pahasına!

birkaç kiliğin kendi arasındaki çekişme ve sür-tüşmelere indirgenmiştir. Bu partinin en önemli dönemsel faaliyetlerinden birisi kimlik kartlarının belirli aralıklarla yenilenmesi ve üye sayısının bu yoldan saptanıp açıklanmasıdır ki bundan, bu parti üyelerinin genişçe bir bölümünün "Menşevik" normları bile yerine getirmediği, düzenli aidat dahi ödemediği sonucunu çıkarabiliriz. İKP örneği, gevşek bir küteselliğin Marksist partileri bürokratlaşmaktan, reformculaşmaktan, sosyal demokratlaşmaktan korumaya yetmediğinin güncel ve somut kanıtıdır.

Geriye, açıklanması gereken bir paradoks kalıyor: Birleşik sosyalist partiye, Leninizmden arındırılmış bir Marksizmi yakıştıranlar, bir yandan da Leninizmin Stalin'in ve Stalinçiliğin elinde yozlaştırıldığını -nihayet!- kavramış görünüyorlar. O halde Leninizmin -günümüz için!- iskartaya çıkarılmasını ne diye savunuyorlar? Stalinçi yozlaşmadan Leninizmin kendisinin de sorumlu olduğunu, Stalinçiliğin Leninizmde "mündemec" olduğunu(!) keşfetmeye mi hazırlanıyorlar yoksa? ■

## BİR KİTAP

### ÇIKTI

L.Vasina, Yu.Vasin

**Marks'ın  
Gotha Programı'nın  
Eleştirisi Üzerine**



Refik Durbaş

**AMAÇ  
YAYINLARI**  
**TUSİAY**  
**KİTAPÇILARDA**

# Yaşamları cürüm zaten...



▲ Harold Pinter.

**A**rthur Miller ile Harold Pinter, 1965'in Mart ayında Uluslararası PEN Kulüp adına Türkiye'ye ziyaret ederler. Yüzlerce yazar, bilim adamı ve sendikacı ile tanışır, konuşurlar.

Sözü burada Harold Pinter'e bırakalım. Pinter, Barış Derneği davasıyla ilgili olarak bir partiye gitmiştir. Orada kendi deyişleriyle "son derece çekici ve zeki" iki genç kadınla karşılaşır. Kadınlarla Barış Derneği Davası üzerine konuşurlar. Pinter, bu dava üzerine düşüncelerini sorar kadınlara. Gerisini Pinter'den dinleyelim:

"Aman", dediler, "hak atmışlardır herhalde." "Ne demek isitiyorsunuz, niçin hak atmış olsunlar?" diye sordum. "Canım", dediler, "herhalde komünisttirler. Komünizme karşı kendimizi korumamız lazım." Ben de, "Herhalde dediğiniz zaman, elinizde ne gibi kanıtlar var?" diye yanıtladım. Tabii, ellerinde hiçbir kanıt yoktu. Cahillerdi aslında. Onlara Türkiye'de işkence konusunda neler bilip bilmediklerini sordum daha sonra, omuz silkip, "Biliyorsunuz, komünist komünisttir" dediler. "Peki, işkenceler için ne diyeceksiniz?" diye sordum. Bir tanesi, yüzüne bakıp cevap verdi, "Nasıl düşünebiliyorsunuz böyle bir şey?" "Yani", dedim, "benim durumum daha mı zor işkenceye uğrayanlardan?" Yine omuz silkip, "Herid" dediler. Az kâsın boğabilirdim, kendime geldim birden, oturdum bir yere ve bu doğru öfkemden Bir Tek Daha'yı yazmaya başladım. Hemen bir anda olan bir şey, evet. Ama, oyunu yazmama yalnızca bu neden olmadı. Konu aktımdaydı.

Bu kısa giriş şunun için yaptım. Harold Pinter'in iki kısa oyunu, "Bir Tek Daha" ve "Dağ Dili" Aziz Çalımlar'ın Türkçesiyle Kavram Yayınları arasında çıktı. Oyunların baş tarafına Nicholas Hem'in Pinter'le yaptığı bir de söyleşi eklenmiş: "Bir Oyun ve Onun Politikası." Pinter, yurkarda sözü geçen olayı bu konuşmada anlatıyor.

Pinter, iki oyunda da temelde işkence olgusu üzerinde duruyor. Kendi deyişleriyle "bir çok hükümetin bulduğu işkence, yani resmi işkence olgusu."

Gerçi "Dağ Dili" anadili konuşması yasaklanan yaşlı bir kadının öyküsü ise, düşünürsek, aslında bu olgu da işkence den başka bir şey değil. İşkencenin başka bir türü.

"Bir Tek Daha" ve "Dağ Dili", ikisi de oldukça yalın. Olay örgüsü naif. Olayın geçtiği yer ve zaman önemli değil. Dünyanın herhangi bir yerinde olabilir. Pinter, gerçi Türkiye'deki bir "görüşme"den etkilendiğini söylüyor sa da, bu, dünyanın ister Batı'da ister Doğu'da olsun herhangi bir ülkesi de olabilir.

Kısaca sorgucu ile sorgulananın karşı karşıya duruşu iki oyunun da omurgasını oluşturuyor. Genel anlamda ise Pinter, sorgucu ile sorgulananın kimliğinde "Otorite"yi irdeliyor. Pinter'e kulak verelim yine:

"Cürüm diye bir şey yok ortada, ancak şu var, her şey, yani otorite olarak bu adamların yaşamın cürüm zaten. Kendi varoluşun cürüm, çünkü bu varoluş şu ya da bu biçimde kritik sorulara yol açıyor ya da öyle olduğu ortaya çıkıyor. Şili'de de, Çekoslovakya'da da insanın başı derttedir cemektir."

Pinter, tek bir açıdan bakmıyor olaylara.

Kendi dilini konuşamayan insan da işkence altında değil mi?

Bu insana işkence yapanın yaşamı da cürüm değil mi? Bu bakımdan iki oyunu da temelde birbirinden ayırmak olanaksız.

Şunu söylemek istiyorum. Okunduğunda aslında insanda derin izler bırakan oyunlar Pinter'in yazdıkları. O yalınlığın altında irkiliyorsunuz. Düz okurlardan çok, amatör tiyatrocunun dikkatini çekmek istiyorum.

İki oyun da etkili bir biçimde sahneye uyarlanabilir. Dekor az, sahnesi kolay. Gençlerin coşkusuyla katıldığı geceler yapıyor. Dolaylı dolaysız bir çok laf ediyor. İşte elimizin altında evrensel bir metin. Daha doğrusu hem ulusal hem evrensel bir metin. Her kesimden seyircinin anlayabileceği, in laflar etmeyen, sözüyle simgesiyle hemen kavranabilecek iki oyun. seyirciyle iletişim kurması oldukça kolay. Görsel malzemesi de oldukça zengin. Harold Pinter İngiltere'den gelmiş, grüp yazmış. İş artık amatör tiyatroculara düşüyor.

Tiyatrocularımızın bu birikimi olduğuna yürekten inanıyorum.

Bu birikimi değerlendireceklerine de...

Refik Durbaş

# TARTIŞMA-BİRLİK-TARİH

*Kuramsal konulara ve evrensel sorunlara kafa yormadan, bunlarla ilgili temel yaklaşımlarımızı geliştirmeden ülkemizde yaratıcı olamayacağımız gibi, pratik mücadele ve politikalar için gerekli olan ideolojik güçlülüğü de sağlayamayız.*

# Ö

nümüzdeki yıllar ülkemizde sosyalist siyasal güçlerin eşliğinde durduğu yeni aşamada tüm güçlerimizi bu dönemin sorunlarını çözmeye, görevlerini yerine getirmeye daha fazla yoğunlaştıracağımız önemli bir evreyi işaret ediyor.

1990'lı yıllara girerken sorunlarımız nelerdir? Bunların bir bölümü evrensel nitelikte olup gerek tüm dünyada, gerekse ülkemizde son yıllarda yoğun bir şekilde tartışılmakta olan sorunlar.

## Teorik ve evrensel sorunlar

Sosyalist toplumda mülkiyet biçimleri, sosyalist ekonominin düzenlenmesi, toplumsal kurum ve kuruluşların aralarındaki ilişkiler, sosyalist demokrasi, sosyalist çoğulculuk, komünist partisi ve devlet ilişkileri, devletin çözümlenmesinin gerekleri, ordu, güvenlik örgütleri, çok uluslu sosyalist ülkelerde milliyetler ve etnik topluluklar arasındaki sorunların ele alınışı, vb. gibi doğrudan doğruya sosyalist topluma ilgili sorunlar. Bir başka deyişle bilimsel sosyalist öğretideki sosyalizm görüşleri ile gerçek hayatta yaşanmış deneyler arasındaki farklılıkların, uyumsuzlukların genel ve özel kaynaklarının aranmasına, sosyalizm kavramının insan temeline toplum ve birey bütünlüğünde irdelenmesine yönelik teorik çalışmalar ve tartışmalar.

Bilimsel teknolojik devrimin yeri, kapitalizme, uluslararası emperyalist sisteme sağladığı olanaklar, dünya pazarlarında kapitalizmin yeri gibi sorunlar bir yanıyla doğrudan kapitalizmi ilgilendiren, öte yarıyla üçüncü dünyayı ve sosyalist dünya dahil tüm insanlığı ilgilendiren önemli bir ekonomik, sosyal, siyasal inceleme konusu niteliğindedir.

Aynı kapsamda militarizm, silahlanma, nükleer savaş tehdidi gibi sorunlar da bugün insanlığın en temel ve en ivedi konuları arasında. Aynı şekilde doğa ile insan arasındaki çelişki, doğanın tahribi ve sonra da bu tahribin tehlikeli sonuçlarıyla karşılaşmaya başlayan insanlığına düşen sorumluluklar bir başka ivedi insanlık sorunu durumunda. Kısaca "global sorunlar" ya da "genel insanlık so-

runları" diye adlandırılan, barış, üçüncü dünyanın yoksulluğu ve doğanın durumu gibi sorunlar başta Marksistler olmak üzere yeryüzünün tüm hümanistlerinin üzerine dikkatle eğilmesi gereken önemdedir. Dolayısıyla da, biz Türkiyeliler Marksistlerin gündemindedir.

Kısaca andığımız kuramsal konulara ve evrensel sorunlara kafa yormadan, o konuda düşünsel bir zenginleşmeyi ve üretkenliği yaratmadan, temel yaklaşımlarımızı geliştirmeden ülkemizde yaratıcı olamayacağımız gibi, pratik mücadele ve politikalar için gerekli olan ideolojik güçlülüğü de sağlayamayız.

## Türkiye'ye özgü sorunlar

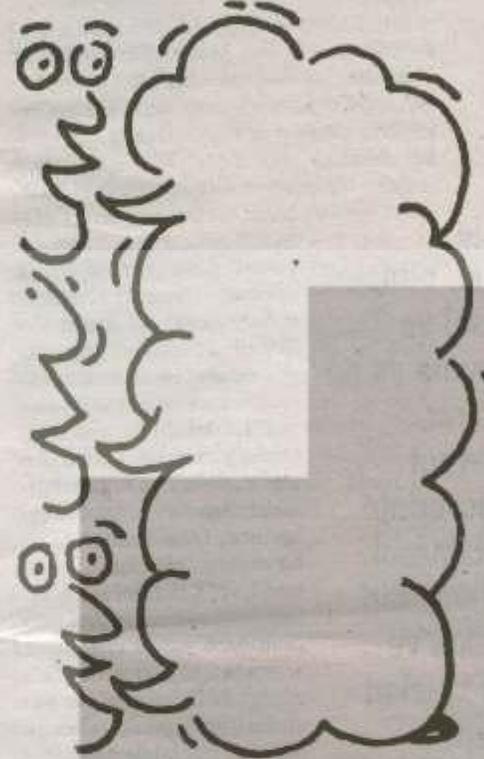
Hareketimizin ülkemize özgü sorunlarının başında kuşkusuz ki, birlik sorunu gelmektedir. Birliğin ideolojik temelini belirlemesi gerektiğinden, tabii ki, bu sorun yukarıda değindiğimiz kuramsal ve evrensel tartışma konularından bağımsız değildir, ama birlik için ideolojik bazın ana çerçevesi ve olmazsa olmaz niteliğindeki temel verileri müştereken benimsendikten sonra andığımız sorunların tartışılması, ayrı görüşlerin savunulması birliğe engel de değildir.

Siyasal birlik, kuşkusuz ki, en yetkin ifadesini partide bulabilir. Ülkemizde solun, tüm Marksistlerin en geniş kesimlerinin ilk adından itibaren ön tartışmalarına katılabilecekleri, görüşlerini yansıtabilecekleri geniş kapsamlı bir ön çalışma sürecinden geçerek kolektif iradenin mümkün olduğunca geniş ve katılımcı bir anlayışla gerçekleşmesini sağlamak ve partinin kuruluşuna gitmek ve özdeğil türdeş olan ve olabilecek olan tüm eğilimleri kucaklayabilecek bir politik örgütü yaratmak birliğin ana sorunudur.

Bu ön çalışmalar içinde ve sürmekte olan çeşitli emekçi hareketleri, mücadeleleri, demokratik mücadeleler içinde aynı zamanda tüm solun ortak bir blokunu da inşa etmek, aynı parti çatısı altında yan yana gelebilecek kadar farklı düşünceleri taşıyan, fakat kısmi taleplerde ve mücadelelerde eylem birliği halinde güçlerini birleştirebilecek olan eğilimlerin de bir sol blok halinde birliklerini sağlamaları, mücadele birliklerini yaratmaları, şu anki birlik sorununun diğer önemli boyutudur.

## Birlik sorunu ve TSİP

Gerek birlik gerekse birliktelik sorunları Türkiye Sosyalist İşçi Partileri için hiç de yeni değil. TSİP'liler 12 Eylül'den önceki dönemde de, 12 Eylül faşizminin bastırduğu koşullarda ve gizlilik çalışmasında da, bugün değişmek-



te olan siyasal koşullarda da hem birlik için, hem de güç ve eylem birliği için hazır olmuşlardır, sadece hazır olmamışlar sürekli ve ısrarlı bir şekilde girişimlerde bulunmuşlar, birliğin ve birlikteliğin gereklerini yapmışlardır.

TSİP'liler 12 Eylül öncesinde birliği savunurlarken, birliğin ısrarlı takipçisi olurlarken, bu konudaki uluslararası deneyleri örnek gösterir, birliğin niçin kaçınılmazca zorunlu olduğunu bıkıp usanmadan anlatırlarken, yayınlarında siyasal çalışmalarında en başta bu konuya ağırlık verirlerken, değişik eğilimlerden hemen hemen tüm siyasal örgütlenmeler bu ısrarları "küçük parti olmanın bir sonucu" diye yorumuyorlardı ve birliğe dudak kıvırmıyorlardı. TSİP'in bazı birlik girişimlerine yanıt verilir gibi olunduğu durumlarda da görüldü ki, karşıdan gelen yaklaşım "gel bana katıl" görüşmesi yapmaktan ibaret.

Birlikçi olmak ve birliği savunmak neydi? Bu sorunun yanıtını açık ve seçik bir şekilde vermek büyük önem taşımaktadır. Çünkü birlik-örgütsel ve siyasal birlik, tek bir partide birleşmek anlamında birlik-sorunu bugün değişik kapsam ve biçimlere ulaşmış olmakla birlikte, birlikçiliğin temel vasıfları değişmemiş bulunuyor.

Birliğin vazgeçilmez koşulu, olmazsa olmaz şartı şudur: Birliği öngören, bunun için çaba gösteren her siyasal örgüt, adı ister parti ol-

sun isterse kendini başka bir şekilde nitelesin, her politik örgüt birlik aşamasına geldiğinde kendisini feshetmeye ve birlikte kurulacak o birlik örgütüne tek tek üyeler olarak gitmeye hazır olduğunu açıkça deklare etmek zorundadır.

Birlikçiliğin diğer ön koşulu birliğin bir aritmetik toplam olmadığını, bir nicelik sorunu olmadığını, nitel bir değişime, helezonun bir üst halkasına ulaşma olduğunu, bu yeni nitel aşamanın etkisini nicelikte hemen göstereceğini, toplumsal bir etki yaratacağı için çok sayıda kuruluşta yanyana gelenlerin çok çok ötesinde üye ve taraftar kazanacağını kavramaktır.

Bu kavrayış ise ister istemez şu zorunluluğu önümüze koyar: Müstereken kurulacak olan parti, mevcutların teker teker hepsinden daha ileri, daha işlevli olmalıdır, görüşleri, cylemleri toplumsal ve siyasal yaşama daha yakın olmalıdır.

Yukarıda andığımız diğer koşulla birlikte, bu iki faktörün de açıkça gösterdiği gibi herkesin kendi örgütünü öncü görmesi birliğe aykırıdır. Geçmişte kendilerini öncü ilan etmiş olanlar birlikçi olmamışlardır, bugün de aynı tutumu sürdürmek birlikçi olmamak demektir.

TSİP kendisini işçi sınıfı partisi görmüştür, bunun tüm teorik, politik ve örgütsel gereklerini yerine getirmeye çalışmıştır, fakat kendisini hiçbir zaman öncü parti ilan etmemiştir. Kendisini işçi sınıfı partisi ilan etmekle, işçi sınıfının öncü partisi ilan etmek arasında çok ciddi bir fark vardır. TSİP işçi sınıfının öncü partisinden ancak ve ancak birlikte yaratılabileceğini söylemiştir ve birliğe giden yolda

işçi sınıfının ideolojik ve örgütsel bağımsızlığını ne yasallık koşullarında, ne de 12 Eylül sonrası şartlarda elden bırakmıştır.

## Bugünkü birlik sorunu ve çözümü

Politik örgütsel birlik sorunu, 1990'lı yıllara girerken öz ve nitelik değiştirmemiştir, fakat yeni ve yaratıcı yöntemleri gerektirecek şekilde biçim-değiştirmiştir.

Devrimci mücadelede hazır kalıplar, şablon yahut reçeteler yoktur. Koşullar değiştiğince, yöntemlerin, çözümlerin değişmesi de sadece normal değil, gereklidir de.

12 Eylül öncesinde TIP, TSİP ve TKP, aralarındaki çeşitli görüş ayrılıklarına rağmen birbirlerine en yakın olan, ayrı ayrı durmaları için fazlaca bir nesnel zemin bulunmayan partilerdiler. Şayet bir araya gelip Türkiye toprağındaki mücadele konusunda, Türkiye toplumunun değerlendirilmesinde görüş birliğine ulaşabilirdiler tek bir programa ulaşabilirdiler ve birleşebilirlerdi. Ama böyle bir uçlu birleşme görüşmeleri önce hem TIP'in hem de TKP'nin kendilerini öncü görmeleri nedeniyle, sonra da sadece TKP'nin bu tutumunu ısrarla sürdürmesi yüzünden gerçekleşme-

di. Bu üç partinin birleşmesi durumunda gelip bu partide yer alacağını söyleyen pek çok aydın, sendikacı, işçi emekçi vardı. (O yıllarda TKP ve TKP'liler TIP ile TSİP'i bırakmış birlik içinde görmeyi bilimsel sosyalist bile saymıyorlar, "Marxçılık-Lenincilikten esinlenmiş ve etkilenmiş legal sosyalist akımlar" diye niteliyorlardı.)

12 Eylül'den sonraki yıllarda, artık üçü de konspirasyon koşullarında bulunan her üç partinin birleşmesi gene mümkündü. Gizlilik şartlarının getireceği teknik zorlukların ve sakıncaların titizlikle aşılanması olanaksız değildi. Fakat gene TKP'nin 5. Kongresi'nde oybirliğiyle alınmış bir kongre kararında da görüldüğü gibi, TKP, "TSİP'le birlik olamaz" diye bir hükme varmıştı. Buna karşılık aynı kongrede TKP yöneticileri TIP'le birlik ilişkilerinin iyi gittiğini açıklamışlardı. Bu ilişkiler 1987'de sonuçlandırıldığında ve varılan sonuç belgeleriyle açıklandığında ise artık ne TKP ile TIP'in, ne de TIP, TSİP ve TKP'nin birleşmesi ülkemizde birlik sorununu çözmeye yakın edici bir role sahipti. (Bütün bu andığımız süreçte TSİP'le birliğe müteallik hiçbir görüşmede bulunmayan, TSİP'in bu konuda yazmış olduğu mektupları dahi yanıtlamamış bulunan TKP'nin TIP ile birleşme kararı ve belgelerinin açıklanmasından hemen sonra her iki partinin genel sekreterlerinin TBKP'yi yasalda kurmak üzere yurda dönmelerinde de TSİP'e herhangi bir öneri yoktu. Ama bu dönüştürme beş ay sonra iki parti TSİP'e birleşme görüşmeleri önerisinde bulundular.)

Geçen yılın bahar aylarında TSİP'in birlik konusundaki tutumu ve konumu netti: TBKP ile TSİP'in birleşmesi ancak ve ancak mümkün olan en geniş birliğin yasal bir parti halinde gerçekleşmesine yardımcı olması halinde olumluydu, bu nedenle TBKP ile TSİP bu en geniş birlik hedefini önerilerine koymalıydılar. Bu hedef açıkça deklare edildiği ve öyle bir birlik partisi için en geniş tartışmalar ve ön çalışmalar illere, ilçelere varıncaya değin yaygınlaştırıldığı, bu çalışma resmen ve fiilen başlatıldığı taktirde TBKP ile TSİP'in birleşmesi, bu birleşmeyi geçici ilan etmeleri, asıl birliğin, yurtiçindeki çalışmalardan geçerek ve ona katılacak herkesi kapsayacak biçimde bir birlik hedefinin öngörüldüğünün deklare edilmesi kaydıyla hemen gerçekleşebilirdi.

## Somut birlik projesi

TSİP bu görüşünü bugün de korumaktadır ve TBKP ile TSİP'ten ibaret görmediği birliğin muhataplarına -gerek örgütler olarak, gerekse tek tek kişiler olarak tüm muhataplarına- somut bir proje sunmaktadır.

► Bugün birlik, geniş, yasal, yığınsal bir partide sağlanabilir.

► Böyle bir parti, aynı örgütsel çatı altında bağdaşabilecek ve uyumlaşabilecek görüş farklarını sosyalist çoğulculuk ve parti demokrasisi içinde gerçekleştirebilir.

► Siyasal birliğin çözüm yolunu böyle bir partide gören ve kendi örgütsel varlığını o partinin kuruluşuyla birlikte sona erdirebilecek olan politik örgütlenmelerin temsilcileri ve hiçbir örgütten yana olmamakla birlikte, bu birliğe ve partiye katkı getirebilecek olan saygın ve yetkin Marksistler bir araya gelip program taslağı, ideolojik temel metin ve parti iş-

leyiş esaslarını havi taslak belgeleri tartışmaya sunarlar. Yurdun dört bir yanında bu projeyi benimseyen insanlar bir araya gelirler, sunulan tartışmaları ve taslakları düzenli olarak aralarında tartışır, girişimcilerle ilişki kurarlar, yerel planda toplantılar, paneller, kapalı salon toplantıları düzenlerler, parti sorununu tüm boyutlarıyla enine boyuna tartışır. Böylece birleşme partisinin kuruluş sürecine daha ilk andan itibaren kendi özgür iradeleriyle, düşünceleriyle, pratik çabalarıyla katılırlar.

► Böyle bir tartışma -hatta tanışma, birbirini tanıma, daha iyi anlama- süreci içinde mevcut örgütsel güçlerin içinde yer alanlar artık kendilerini o yeni müsterek partinin üyeleri gibi görmeye başlayacakları gibi, halen hiçbir siyasal örgütün üyesi ve taraftarı olmayanlar da kendilerini ve diğer arkadaşlarını kurulacak olan o partinin örgütlü mensupları gibi görmeye başlarlar. Böylece, birlik sadece düşüncelerde olmayacağına göre, bugüne kadar ayrı ayrı siyasal örgütlenmelerden ya da tek tek, ayrı ayrı siyasal eğilimlerden kişilerin kaynaşmaları, insani ilişkileri bir başka düzlemde geliştirmeleri, dostluk, arkadaşlık bağlarını güçlendirmeleri gibi son derece önemli bir insani süreç de gerçekleşmiş olur.

► Sonuçta, birliğe ve onun özelliklerine, düşünsel ve örgütsel oluşumuna ya da zamanlamaya karar vermek artık ne mevcut partilerin yöneticilerine, ne de onların temsilcilerinin içinde yer alacakları girişimci kuruluşun iradesine bağlıdır. Artık söz konusu olan binlerce ve binlerce diri unsurun oluşmakta ve gelişmekte olan kolektif iradesidir.

► Bu süreç, sadece tartışma, tanışma, kaynaşma süreci değildir, aynı zamanda müstereken politika yapmak, politika üretmek, emekçi katmanlar arasında, sendikalarda, sair meslek örgütlerinde, kültür kuruluşlarında, işçi emekçi ve öğrenci eylemlerinde müstereken ve fiilen varolma sürecidir de.

► Ve bu süreç aynı zamanda ortak ve güçlü kampanyalar yürütme ve mücadele birliğini bugünkünden çok daha güçlü bir şekilde örme sürecidir. Bu kampanyaların en başında kuşkusuz ki, demokrasiye değgin olanları bulunmaktadır. Bunlar bir bütün olmakla birlikte, siyasal demokrasinin en hayati sorunları olan, 141-142'nin kaldırılması, siyasal affin çıkarılması, bu tür yasaların kaldırılması için verilecek mücadeledir.

İşte Türkiye Sosyalist İşçi Partisi'nin ısrarla savunduğu ve gerçekleşmesinde TSİP'lilerin en aktif ve gönüllü bir biçimde yer alacakları birlik projesi budur.

Bu birlik projesinin muhatapları TBKP'den ve tek tek Marksistlerden de ibaret değildir. Böyle bir projeyi makul bulan, en azından tartışma sürecinde, her düzeyde ve her düzlemde tartışmalara katılabilecek olan tüm politik örgütlenmelere yapılmış bir öneri olarak anlaşılmalıdır.

Solun birliği ve birlikteliği sağlandığı takdirde çok daha büyük bir potansiyelin, şu anda atıl durumda duran, sosyal demokrasiyenin ise hiçbir şey ummayan muazzam bir halk birliğinin politik sola kazanılabileceği ve siyasi mücadelede, diğer ekonomik demokratik mücadelelere seferber edilebileceği açık bir gerçekliktir.

Bu potansiyelci bilinmedik bir zamana kadar

çözülmüş ve siyasal birliksiz bırakmak kim-  
senin hakkı olmadığı gibi, kimse de o potan-  
siyeli ben kazanırım, çünkü öncü benim gibi  
iddialara kalkışmamalıdır.

Geçmişte bu gibi iddiaların bizzat onu ile-  
ri süren örgütlere ne denli zarar verdiği, emek-  
çi halk hareketine ise hiçbir faydası dokun-  
madığı yeterince görülmüş olsa gerekir.

Bugün solun pek az kesimlerinin değil, bir-  
kaçı hariç tüm kesimlerinin birliği savunma-  
ları, öncülük iddialarından vazgeçmiş olma-  
ları olumlu bir sürecin başlangıcıdır. Bu sü-  
reci başlangıç noktasında bırakmamak, hız-  
landırmak herkesin sorumluluğudur. Bu  
amaçla da birliğin düşünsel zeminini, temel  
referans noktalarını en geniş şekilde tartışmak  
gerekir. Temel teorik sorunlardan ve sos-  
yalizm anlayışından, ülkemizin özgüllükleri-  
ne ve hareketin görevlerine, ivediliklerine ka-  
dar bir dizi konunun geniş bir şekilde tartış-  
ılması ortaya çıkacak kolektif iradenin düş-  
ünsel bazını ve birlik noktalarını ortaya ko-  
yacaktır.

İçinde bulunduğumuz birlik sürecinde, es-  
kiye nazaran farklı olan bir başka husus da  
Türkiye solundaki geçmiş ayırım noktaların  
bir bölümünün ortadan kalkmış bulun-  
masıdır. Gerek dünya sosyalizmindeki yeni  
süreçler, gerekse Türkiye solunda son on yıl-  
ın getirdiği düşünceler ve netleşmeler, bugün  
1980 öncesinden çok farklı ideolojik ve poli-  
tik konuları önümüze koymaktadır. Bu ne-  
denle, birlik ve ayrılık noktalarının varolan bu  
düzlemde saptanabilmesi artık farklı bir düz-  
lemde geçecek tartışmalarla, diyaloglarla  
mümkün olabilecektir.

Bununla birlikte, sosyalizm anlayışı, sos-  
yalist toplumun temel özellikleri, sosyalizm  
ve insan-toplum-birey kavramları, sosyalist  
devlet-toplum ve demokrasi kavramları, sos-  
yalist çoğulculuk, günümüz dünyasında ge-  
nel insani sorunlar, barış, çevre ve teknoloji  
sorunları ve nihayet parti kavramı gibi bir dizi  
çok önemli teorik ve pratik sorunlarda, bu-  
gün ülkemiz solunda kimi eski ayırım çizgile-  
rini aşan, onları ya tümhüyle ya da derece de-  
rece geride bırakan çok yönlü gelişmeler ve  
değişmeler mevcuttur. Gerçi bu gibi temel ko-  
nulara bakışta ortaya çıkan yeni konular  
bazı yeni ayırım noktalarını da getirmiştir, fak-  
kat bu yeni ayırım çizgileri tartışmalar ve bir-  
likte çalışmalar içinde aşılacak türden de-  
ğillerdir ya da bu tür ayrılıklar artık birliğe  
engel değildir.

Bu nedenle iyimser olmadan söyleyebiliriz  
ki, bugün ülkemiz solunda birliğin ideolojik  
ve politik zemini de eskisiyle kıyaslanamaya-  
cak derecede gelişmiştir, genişlemiştir. Böy-  
le bir nesnellik elbette ki, programatik sorun-  
ların aşıldığı anlamına gelmemektedir, fakat  
bunların aşılabilmesi için ya da farklılıklara  
rağmen aynı partide bulunabilmesi, tek par-  
tide toplanamayacakların ise basit işbirlikle-  
rinin ötesinde güçlü ve uyumlu bir sol blok,  
değişik akımlardan oluşmuş tek bir hareket  
oluşturabilmeleri bugün dünkünden çok da-  
ha mümkündür ve muhtemeldir.

Şu halde birliğe giden yolda her grubun  
kendini ideolojik-politik bakımdan çekül doğ-  
rultusu gibi görüp diğer görüşleri "sağında-  
kiler" ve "solundakiler" diye tasnife tabi tut-  
ması, yerini her grup için "hangi düşünsel ve  
siyasal görüşlerle, eğilimlerle aynı partide bu-

lunabiliriz ve diğerleriyle ortak bütünsel ha-  
reketi nasıl yaratabiliriz?" tarzındaki soruya  
ve aranişaya terketmelidir. Birlikten sözeden  
herkesin böyle düşünmesi gerekir.

## Geçmişin değerlendirilmesi sorunu

Birlik için öngörülen dönemde geçmişin de-  
ğerlendirilmesi de yer almalı. Ne var ki, böy-  
le bir tartışmaya girildiğinde her grubun "ben  
her şeyde haklıyım ya da en haklıydım, en  
yanlıştıydım" diyeceği anlaşılıyor. (Hatta o  
kadar ki, bir grup olma iddiasını taşımadığı-  
nı geçmişte belirtmiş olan Birikim Dergisi'ni  
yayınlayanlar bile dokuz yıl sonra yeniden ya-  
yına başladığında eski sayılardan ahntılar ya-  
parak "Olaylar tümhüyle bizi doğruladı, biz  
şu tarihte şunu, şu tarihte şunu söylemiştik,  
hepsi doğru çıktı, daha sonraki yıllarda eski  
sayılarımız sahalarda en aranı koleksiyon  
oldu" demişlerdir.)

Böylesi bir "gruplar arası tartışma" birli-  
ğe hizmet etmez, yapay tartışmaları ve sür-  
tüşmeleri getirir. Bu nedenle, geçmişin de-  
ğerlendirilmesi genel ve toplu olarak yapılırsa,  
"şu grup, bu grup" olarak değil, geçmişte ta-  
mamen veya kısmen paylaşılmış olan olum-  
luluklar ya da olumsuzluklar, hatalar veya se-  
vaplar tek tek ve belirgin eğilimler olarak, be-  
lirlemeler olarak sıralanır, bunları vareden  
nesnellikler aranır, böylece karşılıklı suçla-  
malardan çıkılırsa, bugün artık derece de-  
rece veya tamamen kabul edilen olumsuzluk-  
lar kesinlikle reddedilirse, buna karşı olum-  
lulukların altı çizilirse ve onlar tüm sola ma-  
ledilirse, tüm solun ortak değerleri halinde alt-  
ları çizilirse, birbirimizle münazara eden ta-  
virla değil, birbirimizi anlamaya çalışan bir  
yaklaşımla geçmişe eğilinirse ortak ya da hiç  
değilse çoğunluk tespitlere varılabilir.

Geçmiş bakış konusunda bir başka husus  
da hareketimizin en eski gününden bu yana  
olan topyekün tarihidir. Bu genel irdeleme-  
de ister istemez 60'lı yıllara kadar olan dö-  
nemi 60'lı yıllarda hareketin kitleleşmesinden  
bu yana geçen -diyelim ki çeyrek yüzyıl-  
lık dönemi- aralarındaki organik, geleneksel,  
hizipsel, düşünsel rabitaları asla gözden uzak  
tutmadan fakat gene de ayrı ayrı ele almak  
gerekmektedir. Bugün solda varolan eğilim-  
lerin, akımların hepsinin kökenini hareketi-  
mizin uzak tarihine bağlamak 1960 ve özel-  
likle 1970 sonrası birikimin özelliklerini, ge-  
nelliklerini gözden uzak tutmak olur. (Örneğin  
12 Eylül öncesinde en yaygın, en yığınsal  
akım olan Devrimci Yol hareketini, 1960 ön-  
cesi TKP'nin, hatta 1960 sonrası TIP'in hangi  
geleneklerine, düşünsel köklerine bağlayabi-  
liriz?)

Bu noktayı vurgulamak gereğini duymamızın  
nedeni TBKP Genel Sekreteri'nin Yeni  
Açılım'da Mayıs 1989 tarihli sayıda yazdığı  
bir yazıdaki yaklaşımın birliği daraltıcı nite-  
liğidir. TKP ile TIP birleştiklerinde "Eskiden  
TKP vardı, sonra TKP ve TIP diye iki kola  
ayrıldı, şimdi bu iki kol birleşti ve birlik esas  
olarak gerçekleşti" şeklindeki yaklaşımın üstüne  
basan, bu yaklaşımın önemini TBKP  
tarafından aradan geçen zamanda yeterince  
vurgulanmamasını hata kabul eden genel sek-  
reter, birliğin bu tarihsel çizgi üzerine otur-

ması gerektiğini belirttiğinden sonra bu parti-  
nin esas olduğunu söylüyor ve kendi dışında-  
kilere "gelin evimizin duvarlarını birlikte öre-  
lim" çağrısında bulunuyor. Bu yaklaşımın  
birlikle ve birlikçilikle ilgisi yoktur, "TKP  
vardı, sonra TIP ona katıldı, şimdi de diğer-  
leri gelsin TBKP'ye katılsın" anlayışı kendi  
programını ve çerçevesini dayatmak demek-  
tir. (Nitekim aynı yazıda TBKP'nin program  
övgüsü yapılmakta ve dünyada "Yeni Düşün-  
ce" ışığında hayata geçirilmiş, politikaya dö-  
nüştürülmüş ilk program olduğu belirtilmek-  
tedir.)

Tarihsel geçmişimize sahip çıkalım, belle-  
ğini yitirmiş devrimciler durumuna düşmeye-  
lim, geçmişte acı çekmiş, kahırlara katlanmış  
insanlara saygı duyalım, o hareketi o zamanki  
dünya komünist hafeketi içinde geleneksel ye-  
rine oturtalım, fakat birlik o eksen çerçeve-  
sinde oluşacaktır demeyelim. Hem "dünya  
değişti, çok değişti, Türkiye de çok çok de-  
ğişti, çok değişti" deyip, hem de 1930'ların,  
40'ların üye sayısı 200'e bile varmamış, -51  
tevkifatından sonra fiilen örgütselliği dağıl-  
mış partisini, artık çok değişmiş olan Tür-  
kiye'nin ve dünyanın bugününe projekte et-  
meye kalkarsak, birliği daraltıp, birlik olmak-  
tan çıkarmış ve ister istemez eksen diye ken-  
dimizi önermiş oluruz. Dolayısıyla da 60'lı,  
70'li ve de 80'li yıllarda kazanılmış olan on-  
ca birikimi, -kendimiz dışındaki muazzam bir-  
rikimi- adeta yok sayan ya da kendimize ta-  
bi gören bir konumda kalırız.

Şayet geçmişimiz böyle bir  
yaklaşım ve benzeri argü-  
manlarla tartışılacaksa, hiç  
tartışılmasın daha iyi: Bugün-  
kü verili durumda ideolojik ve  
politik ana noktalar tartışıl-  
sın, tarihimizin tartışılması birlik  
ve birliktelik sağlamsa, pekiş-  
tirildikten sonraki yıllara ya da  
solun tarihine eğilen uzmanla-  
ra bırakılsın, daha iyi.

Çeşitli kereler dile getirdiği-  
miz bugünkü somut birlik  
önerilerimizi TSİP'in 15. ku-  
ruluş yıldönümü vesilesiyle  
vurgulama mahiyetinde derli  
toplu bir kez daha yineledik.  
Bu noktayı 15. kuruluş yıldö-  
nümünde yinelememizin nede-  
ni, tüm TSİP'lilere bu birlik  
sürecinde her bakımdan aktif  
bir çaba ve özveri düşüğünü  
yeniden ve yeniden vurgula-  
mak gereği duymamızdır.

15 yıl içinde gerek düşünsel  
planda, gerekse pratikte işçi sı-  
nırının ideolojik, politik ve örgütsel bağı-  
msızlığına ve mücadelenin sürekliliğine ve bir-  
likçiliğe TSİP'lilerin verdikleri önem tüm  
TSİP'lilerin özverileriyle hep canlı ve dipdiri  
kalmıştır. Bu görevlerimiz, artık birliğin kuv-  
veden fiile çıkma sürecine girdiği, birkaç yıl-  
la kadar sonuca ulaşmasının hiç de hayalci-  
lik olmadığını anlaşıldığı, hem dünya solu-  
nun, hem de ülkemiz solunun yoğun, ciddi  
ve zengin düşünsel ve pratik çabalardan geç-  
mekte olduğu ve yeni bir döneme girdiği şu  
sıralarda, yukarıda andığımız somutluklarda-  
dır.

**Birliğe giden yolda her  
grubun kendini çekül  
doğrultusu gibi görüp  
diğer görüşleri  
"sağımdakiler" ve  
"solundakiler" diye  
tasnife tabi tutması, yerini  
her grup için, hangi  
düşünsel ve siyasal  
görüşlerle aynı partide  
bulunabiliriz ve  
diğerleriyle ortak bütünsel  
hareketi nasıl yaratabiliriz  
tarzındaki soruya ve  
aranişaya terketmelidir.**

# NÜKLEER DOKTORLAR!

*Sonunda anlaşıldı ki, hekimlerin nükleer savaşa karşı çıkmaları, tıpkı bir salgın hastalığı önlemek, tıpkı kanserle, veremle ya da sıtma ile savaşmak gibi bir hekimlik işidir.*

**N**ÜSHED bir derneğin kısaltılmış adı. Biliyorsunuz bir uzun süredir kısaltmalar moda oldu. Artık kimse Kuzey Atlantik Andlaşması demiyor, kısaca NATO ya da OTAN deyip geçiyor. Avrupa Topluluğu AT oldu... CENTO, OECD, AET, COMECON dediniz mi hemen herkes ne anlama geldiğini anlıyor. Uluslararası bir takım tekellerin de adları böyle kısaca söyleniyor: ITT, AEG, IBM vb... Partilerin adları da çok kere kestirmeden söyleniyor: Kimse oturup uzun uzun Sosyal Demokrat Halkçı Parti demiyor, SHP demek ya da Anavatan Partisi ANAP, Doğru Yol Partisi DYP diye kestirmeden söylendiği gibi... Devlet Demir Yolları'nın daha çok bilinen ve kullanılan adı DDY, Türk Hava Yolları'nınki THY, Devlet Su İşleri'ninki de DSİ...

Hoş, bu kısaltma ve kestirmeden gitme işini pek yeni bir moda saymak olanağı da yok. Taaa Osmanlı döneminde Jön Türklerden söz edilirken kısaca Jön'ler denirdi. Kurtuluş Savaşının ünlü askeri haber alma örgütüne de Müdafaa-i Milliye grubu yerine kısaca MİM denirdi. Bir süre Gazi dendi mi, tarihte pek çok gazi olmasına karşın herkes Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk demek istendiğini bilirdi.

Yani bu kısaltma işi hayli eski ve köklü bir iş...

NÜSHED ise oldukça yeni bir dernek ve adı-sarı öyle çok yaygın değil. Ama bu gidişle öğrenilecek. NÜSHED, Nükleer Savaşın Önlenmesi İçin Hekimler Derneği'nin kısaltılmış adı.

NÜSHED'in kuruluşu neredeyse iki yıl buluyor ama, yasalar önünde hukuki ve hükmi kişilik kazanması daha pek yeni. NÜSHED kurucuları ince ve uzun bir yoldan geçtiler. Çok yönetici bu derneğin kuruluşuna karşı çıktı. Hekimlerin başka işi yok da siyasetle mi uğraşacaklar diye düşünüldü. Türkiye'de daha demokrasi anlaşılıp hazmedilmiş olmadığı için, pek çok yöneticinin gözünde meslek kuruluşları salt birer "yardım sandığı" gibi görülüyor. Ne demek hekimlerin nükleer

savaşa karşı çıkmaları ve tutup bir de dernek kurmaları?

Çok kişinin aklı almadı bu işi... Hekim dediğin hekimliğini yapsın, hastalarına baksın dendi. Savaş, askerlerin işi diye düşünüldü. Vaktiyle bu yüzden Barış Derneği yöneticilerinin de başına az iş mi gelmişti?

Ama Prof.Dr.Leziz Onaran başkanlığındaki dernek böyle çağ dışı düşüncelere pabuç bırakmadı. Mahkemeye verilip yargılandılar. Ve sonunda anlaşıldı ki, hekimlerin nükleer savaşa karşı çıkmaları da, tıpkı bir salgın hastalığı önlemek, tıpkı kanserle, veremle, trahomla, frengi ya da sıtma ile savaşmak gibi bir hekimlik işidir.

Türkiye'de yargıçların da oluşunu gösteren örnek bir kararla, NÜSHED yasal ve hukuksal kimlik kazanmıştı.

Şimdi bu dernek, "Son Reçete" adıyla bir yayın organı yayımlıyor ve bir kamuoyu araştırması başlattı. Ülkemize ek nükleer yükümlülükler getirilmesine ilişkin olarak ülke aydınları ne diyor ne düşünüyor? Bir soruşturma açmışlar. Üç soruluk soruşturmalarını bize de göndermişler. Soruları şunlar:

1. Sizce Türkiye'nin ek nükleer yükümlülükler almayı kabul etmesi ne gibi sonuçlar doğurur? Nükleer silahlar ülke güvenliğini nasıl etkiler?

2. Kısa mensilli nükleer silahların Avrupa'da ve ülkemizde konuşlandırılması konusunda

da ortaya çıkan NATO içi çelişkiyi değerlendirir misiniz? Türkiye'nin bugüne değin izlediği tutuma ilişkin görüşünüz?

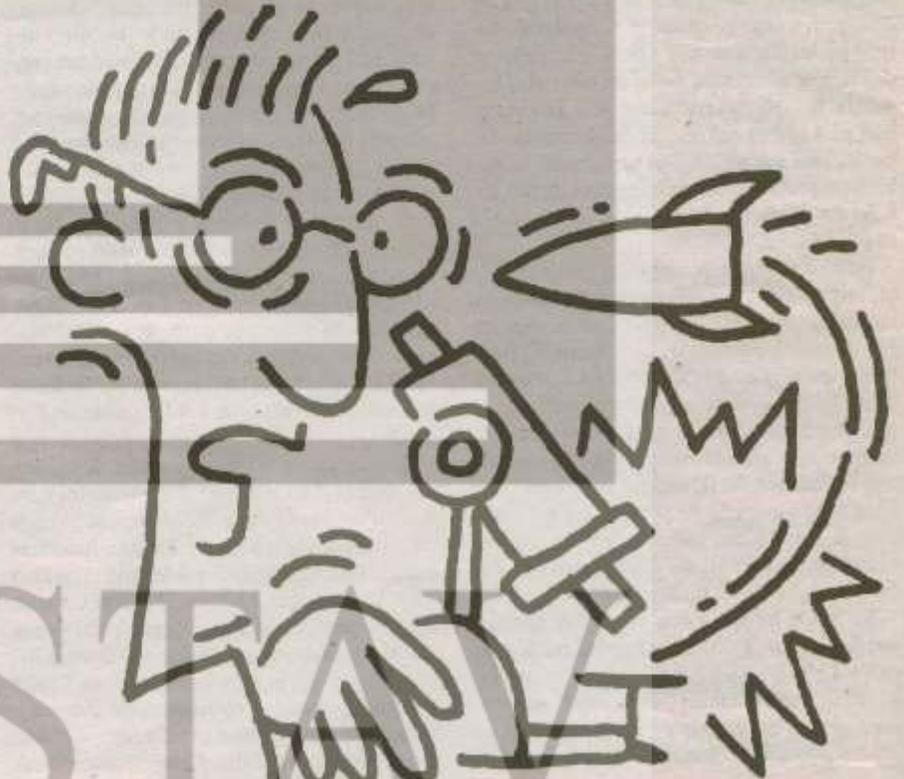
3. Ek nükleer yükümlülüğe karşı iseniz, niçin karşı olduğunuzu ve bu amaçla neler yapılabileceğini belirtir misiniz? Bu konuda demokratik güçlere ne gibi görevler düşüyor? Türkiye bu konunun görüşüleceği Mayıs sonunda yapılacak NATO zirvesinde ne yapmalı?

Sorular elimize pek geç ulaştığı için ne kadar yazıktır ki biz bunları yanıtlayamadık. Ama, konunun unutulup gitmesine de gönülümüz elvermediği ve nükleer silahlara karşı hele anahtarları da bizde değilse bir savaş açmanın da boyun borcu olduğunun bilincinde, azıcık gecikmiş de olsak soruları bu köşede yanıtlamak isteriz. İsteriz ki, insanlık borcumuzun hiç değilse bir kıymicığını yerine getirmiş olaalım.

Bizce ilk soru için verilebilecek yanıt şu: Bırakın Türkiye'nin ek nükleer yükümlülükler almasını, ondan da önce şöyle ya da böyle nükleer yükümlülükler alması bir hata idi. Hem de pek tehlikeli bir hata. Türkiye, bugün bıraktığı yükümlülüklerden kurtulmaya bakmalıdır.

Türkiye, nükleer silah yapabilen bir ülke değildir. Ne teknolojiğimiz, ne insan kaynağımız ne de ekonomik gücümüz böyle bir işe

**Bombalar patladıktan, burada beş on milyon insan yok olduktan sonra karşıda bunun on katı insana zarar verseniz neye yarar?**



elverişlidir. Böyle olunca, dışardan nükleer silah almak, taşıma suyla değirmen döndürmektir. Dahası, bir hedef tahtası olmaya adaylık koymak demektir. Türkiye'nin asker-sivil hiç bir yöneticisinin 50-55 milyonluk bir halkın hayatıyla kumar oynamaya hakkı yoktur.

Vaktiyle Küba krizi dolayısıyla gördük. Türkiye'ye yerleştirilmiş bir takım nükleer füzeler-üstelik de en demodeleri- süper güçler arasında sırtımızdan ve haberimiz olmadan bir pazarlık konusu oldu. Davulun bizim boynumuza asılı, tokmağın Pentagon generallerinin elinde olduğu bir nükleer yükümlülük, Türk halkına ne mutluluk getirir ne de barış. Nükleer silahların bir caydırıcılık silahı olduğunu söylemek de pek kolay değildir. Zira bu silah, beş defa, on defa kullanılacak bir silah değildir. Bir tek kez kullanıldımı, örneğin tek bir atom bombası ile- hidrojenini, helyumunu ve daha bilmem nelerini bir kenara bırakıyoruz- yedi sekiz milyonluk İstanbul haritadan silinebilir. Ortada Ankara, İzmir, Adana diye şehirler kalmayabilir. Arada biz de Pentagon ve ABD izin verirse, bize karşı bu silahı kullananların bazı şehirlerini ve milyonlarca insanını yok edebiliriz ama, burda beş on milyon insan yok olduktan sonra karşıda bunun on katı insana zarar verse-niz neye yarar?

Kaldı ki bu güç, durmadan gelişen bir canavar. Yıkıcılığı, yıkıcılığı durmadan artırıyor. İkinci Dünya Savaşının sonunda Japonya'nın başına gelenlerin bizim de başımıza gelebilmesi için davetiye çıkarmak niye?

Kısa menzilli nükleer silahların NATO içinde ortaya çıkardığı çelişki ve tartışmaya gelince: Almanlar, kendi ülkelerini ve halklarını bizden daha mı az seviyorlar. Onlar karşı çıkıyor ama biz çıkmıyoruz? Bu işin mantığı ne olabilir? Doğu bloku ülkeleri ile İsveç'in de, Almanya'nın da, İran'ın, Yugoslavya'nın, Yunanistan'ın, Pakistan'ın da uzun sınırları var. Bunlardan NATO üyesi olanlar bile ek nükleer yükümlülüklerle karşı çıkarken Türkiye niye çıkmaz? Kaldı ki dünya salt NATO üyelerinden ibaret değil. İsveç, Finlandiya, İsviçre, Avusturya gibi Avrupa ülkeleri ve halkları var ki, nükleer silahın sözünü bile etmiyorlar. Bu ülkeler bizden daha mı az olası bir saldırı tehdidi altındadırlar? Ama o ülkelere bir nükleer saldırı kolay kolay söz konusu olmaz, oysa biz, altına imza attığımız, ülkemizde konuşlandırdığımız nükleer silahlar yüzünden rahatlıkla bir "ilk hedef" olabiliriz. Niye? Biz, bir yerde tuz gördüğünde hen buradayım diye saldıran salatalık mıyız?

Ve sanırım, bütün şu dediklerimiz, nükleer silahlara niçin karşı olduğumuzu anlatmaya yeter. Bu konuda demokratik güçlere düşen görev, bıkıp usanmadan kamu oyunu aydınlatacak çalışmalar yapmak, konuyu bıkmadan usanmadan dile getirmek, aymazları aydındırmaktır. Sanırım, NÜSHED'in yapmak istediği de bu.

# ANAP'ın büyük yağması

İstanbul'da ve sahillerimizde 25 bölge turizm alanı ve merkezli ilan edilerek, bu alanlarda imar planı yapma ve onaylama yetkisi, belediyelerden alınmış ve üç yıl için, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'na verilmiştir. Uygulama 3194 sayılı İmar Yasası'nın 9. maddesine dayandırılmaktadır. Maddede "Bakanlık gerekli görülen hallerde" ile başlanıp "Birden fazla belediyeyle ilgilendiren metropoliten imar planlarının veya içerisinde veya civarından demiryolu veya karayolu geçen, hava meydanı bulunan veya hava yolu veya deniz yolu bağlantısı bulunan yerlerdeki imar ve yerleşme planlarının tamamı veya bir kısmını ilgili belediyelere veya diğer idarelere bilgi vererek ve gerektiğinde işbirliği sağlayarak yapmaya, yaptırmaya, değiştirmeye ve re'sen onaylamaya yetkilidir" denmektedir.

Bu maddeye 30.6.1987 tarih ve 3394 sayılı yasayla bir fıkra eklenmesi ile bu yetkilerin "Başbakanın onayı ile ve geçici olarak doğrudan bakana verilebilmesi" sağlanmıştır.

Ayrıca yasanın bu maddesi ile ilgili yönetmelikte de, 16 Haziran 1989 tarihinde "Belediye ve mücavir alan sınırları içinde ilgili belediyeye verilen planlar, belediye meclisince incelenerek, görüşleri gerekçeleri ile birlikte en geç 30 gün içinde Turizm Bakanlığı'na bildirilir. Bu süre sonunda cevap alınmadığı takdirde uygun görüş verilmiş sayılır."

Özel koruma alanları ile ilgili kanun kuvvetindeki kararname hazırlığı da gündemdedir. Bu kararname ile de bütün sahiller, doğal, tarihi ve arkeolojik SİT'ler, "yerel yönetimlerin denetim ve kontrolü dışında" merkezi bürokratik bir mekanizma ile istenildiği gibi yağmalanabilecektir.

ANAP iktidarıca, yasalar arasında kargaşa yaratarak, yasa ve yönetmelik hileleri ile, bir gecelik kararnamelerde, her türlü yasa dışı girişimlere kılıf hazırlama alışkanlığı ve "becerisi" altında yürütülen BÜYÜK OYUN nedir?

Olaylar yasalık, yasadışı, usulsüzlük boyutlarını çoktan aşmış durumdadır. Türkiye'de hukuk sistemi çökeltilmeye, hukukun üstünlüğü ilkesi tümüyle yokedilmeye çalışılmaktadır.

Yerel yönetimlerin ANAP'ın kontrolünde olduğu dönemde, sus payı ve suç ortaklığı çerçevesinde yaygın ve kitlesel görünümde olan, sahil, orman, yeşil alan, SİT alanları yağması içinde pek sınımayan BÜYÜK MERKEZİ YAĞMA, şimdi tüm çplaklığı ile ortaya çıkmış durumdadır.

Özel mülkiyetin istisna olduğu Osmanlı İmparatorluğu'ndan devralınan, Çanakkale ve Kurtuluş Savaşları ile tüm ulusun ortak malı olan kamu arazileri, halen Türkiye Cumhuriyeti topraklarının büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır. ANAP'ın büyük bir telaşla yağmaladığı alanlar bu alanlardır. Üstelik bu yağma yabancı güçlerle işbirliği içinde yapılmaktadır. Doğrudan ya da yerli ortakları ile yabancılara 49 yıllığına kiratılan bu alanlar, işgal edilmiş durumdadır. Yirminci yüzyılın son çeyreğinde, hiçbir yabancı askeri güç herhangi bir ülkede böyle toprakları bu kadar süre işgal altında tutamaz.

Olayın yabancı sermaye dostluğu ya da düşmanlığı ile ilgisi yoktur. Taşkılla gibi değerli kullur yapılarının, ar-

keolojik SİT'lerin yozlaştırılması, yok edilmesi, sahillerin betonlaşması ile birlikte, turizm gelirlerimiz ve politikamız da tümüyle yabancı çıkarların kontrolüne girmektedir.

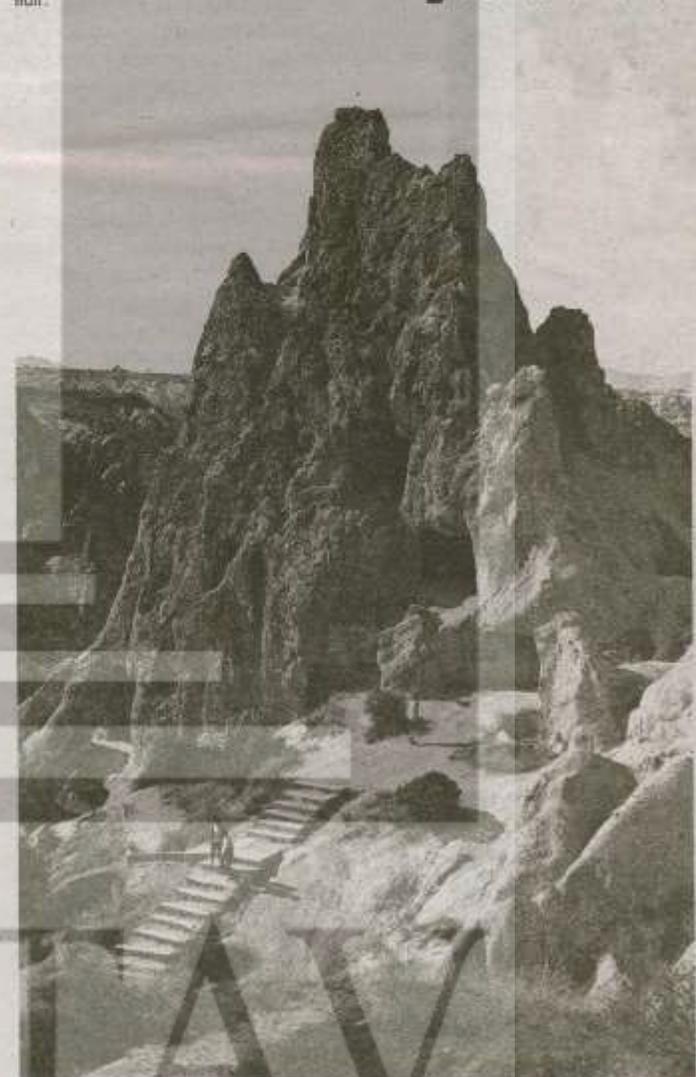
Uluslararası hukuk çerçevesinde, 49 yıllık anlaşmalardan vazgeçme olanağımız yoktur.

İşte 26 Mart seçimleri bu yağmaya hayır diyecek ve engelleyecek güçleri dinamize etmiş ve yerel yönetimlere geçmelerini sağlamıştır.

Bu aşamada altı çizilerek belirtilmesi gereken durum şudur: ANAP iktidarının meşruiyetini yitmesine rağmen erken seçime yanaşmaması, 1992'ye kadar kalmakta diretmesi siyasal bir sorun olmaktan çıkmış, ulusal bir sorun boyutu kazanmıştır. Çünkü, dedelerimiz ve babalarımız olan Çanakkale ve Kurtuluş Savaşları şehitlerinin, emperyalizme karşı mücadelede, kanları ve canları hasasına bize miras bıraktıkları bu topraklar, Türk-İslam sentezi yutturmacası altında, emlak komisyonculuğu fiyatına, yağmalanmakta ve peşkeş çekilmektedir.

Bu ulusal sorun siyasi çekişmelere kurban edilmeme-lidir.

▼ **Kapadokya da yağmalanabilir.** Bazı yörelerde imar planı yapma ve onaylama yetkisi belediyelerden alınıp bakanlığa verince, doğal ve arkeolojik SİT bölgeleri "büyük merkezi yağma"ya açılmış oldu.



# YENİ BİR DÜNYA

Görüş Haziran Şenliği için 16 Temmuz'da Kartal Stady



▲ Halil Ergün



▲ Edip Akbayram ve Dostlar



▲ Sadık Gürbüz

**B**ayramın 4. günü Kartal Stadyumu'nda Görüş Dergisi'nin Haziran Şenliği vardı. 24 Haziran'da yapılması planlanan şenlik İstanbul Valiliği'nce 16 Temmuz tarihine ertelenmişti. Anlaşılan bayramın son gününün stadyum gibi büyük bir yerde yapılacak olan şenlik için elverişsiz bir gün olduğu sanılıyordu. Kartal Stadyumu'na "bir avuç insanın" gelebileceği umuluyordu. Oysa oniki bin kişi koştu o gün Kartal'a. Büyük bölümünü işçilerin, emekçilerin oluşturduğu oniki bin insan. Ve taşıdıkları çöskuyu, küçük çocukların şenlik başlamadan önce tribünlere karanfiller fırlattıkları anda ortaya koyan insanlardı bunlar.

Sinema sanatçısı Halil Ergün'ün şu sözleri stady dolduran insanların bir sevgi patlaması ile yanıt vermelerine yol açıyordu:

"Yeni bir dünya, yeni bir Türkiye için hepimize merhaba!"

"Sanatın, tarialardan, fabrikalardan, meydanlardan, yani hayatın diri ve yaratıcı bütün alanlarından süzülüp gelerek işlevsel olabileceğine inandığım için, çöskunuza ortak olmayı bir görev saydığım için aranızdayım. Ve elimden geldiğince bu geceyi size sunmaya çalışacağım..."

"Ağır günlerden geliyoruz. Bir on yıldır 'karanlık güçler' edebiyatıyla ülkemizi karanlıklara boğdular. Toplumumuza ölü toprağı serperek, işçileri, köylüleri, ilericiileri, devrimcileri, sosyalistleri, aydınları susturmak istediler. Ama bizler, karanlıklara karşı aydınlığı savunanlar, zulme ve işkenceye karşı özgürlüğü savunanlar, sömürüye karşı emeğin hakkını savunanlar, barışı, kardeşliği, bağımsızlığı ve demokrasiyi savunanlar işte gene meydanlardayız. Sizlere selam olsun..."

"Kahrımızı ve acımızı; çöskumuza ve inancımıza katık yaparak bu meydanları, şenlikleri, şölenleri, yurdumuzun her yanında, çiçekler derleyip türküler söyleyerek, faşizme karşı mücadelenin bayramları yapacağız... Türkülerimiz bol olsun."

Şenliğin açış konuşmasını yapmak üzere kürsüye davet edilen Çağatay Anadol stadyumda bulunan farklı toplum güçlerine ayrı ayrı seslendi ve konuşmasının son bölümünde farklı eğilimlerdeki tüm sosyalistlere bir çağrı yaparak şunları söyledi:

"Farklı yapılar içinde veya şimdi tek başına, sınıfsız topluma ulaşma hedefini bayrak edinen, en zor günlerde dünyayı değiştirme azminden, insan oluşunun bu son kertesinden vazgeçmeyen, zor günlerde siyasetin sıklıklarına çekilenleri arkasında bırakarak, bırakarak, 12 Mart'lardan, 12 Eylül'lerden süzülen tüm sosyalistler hoş geldiniz!"

"Mücadele içinde hep birlikte piştik, ufkumuz zamanda ve mekanda daha da genişledi... Sosyalizmin kitlelerin eseri olduğunu, ya-

şarılan deneylerin ışığında şimdi daha iyi kavırıyoruz. Ne kadar kitlesel, iç işleyişi ne kadar demokratik ve kolektivite içinde ne kadar özgür bireylere dayanan bir hareket oluşturabilirsek, bugün sosyalizm hedefi için; yarın sosyalizm kuruculuğu için o kadar başarılı bir temel oluşturmuşuz demektir. Böyle bir yapı, daha baştan sosyalizme yabancı alışkanlıkların aşılmasını sağlayacaktır. Kişi kütüne, emirlerle yönetme alışkanlığına, bürokratizme, kendi kitesine özgürlük alanı bırakmayan yaklaşımlara yolaçmayacak, yönetenlerle yönetilenler arasındaki ayrımı silikleştirecek, ilkelerde titiz, politikada esnek, araştırmacı, özlemi doğrudan doğruya sosyalizm olmayan kesimleri de ortak hedefler doğrultusunda kucaklayabilecek bir hareket lazım bize.

"Tek tek yapılarla, veya birey olarak bu hedefe ulaşamayacağımızı biliyorsunuz, Marksist hareketin birliği sorunu, bu yüzden tüm diğer sorunların önüne geçmiştir.

"Eğer hepimiz birliği olmazsa olmaz ilk hedef olarak ele alırsak inanıyorum ki ülkemiz Marksist hareketinin birleşik, kitlesel, yasal partisini hep birlikte yaratacağız. İnanıyorum ki dünyada ve Türkiye'de sosyalizmin karşılaştığı sorunlardan doğru dersler çıkarmayı başaracağız. İnanıyorum ki Marksizmin özline sadakat temelinde kendimizi yenileyebileceğiz.

"Yeni bir Türkiye'ye ancak böyle varabiliriz. Yeni bir dünyaya kendi katkımızı ancak böyle getirebiliriz.

"Gelecekteki Yeni Bir Türkiye için Yeni Bir Dünya için daha bugünden, yeni bir insan tipine, ya da geleceğin sınıfsız toplum insanının ön tipine ihtiyacımız var. Yeni Türkiye'nin kurucuları, yeni insanın günümüzde yaşayan öncülleri Kartal Stadyumu'na hoş geldiniz!"

Şenlik Yavuz Top, Musa Eroğlu ve Muhlis Akarsu'dan oluşan Muhabbet Topluluğu'nun konseriyle, Edip Akbayram ve Dostlar grubunun şarkılarıyla ve Sadık Gürbüz'ün türkülerıyla büyük bir coşku içinde sürdü. Günün ikinci konuşmasını Veli Gürcan yaptı:

"Bundan 17 yıl önce bu susuz, bu kıraç, bu verimsiz topraklara bir tohum düştü. Siz açmayan güneşe, yağmayan yağmura kurak iklimle rağmen o tohumu yeşerttiniz, bugünlere getirdiniz. Bugün o tohum bir fidan oldu. Hatta serpilip büyüdü, dalları yeşerdi. Bizleri bugünlere getirenlere merhaba. Tam 17 yıl boyunca, canım özgürlük, demokrasi ve sosyalizm davasına vererek, sakat kalarak, işinden olarak, sürülerek, hapislerde yatıp hapise kapılarını bekleyerek bizi bugünlere getirenlere merhaba..."

"Kardeşlerim. Tekelci burjuvazi, bir on yıl daha geleceğimizi karartmanın hesaplarını yapıyor. 10 yıla yakın bir zamandır halkımızın



başına belâ kesilenler, gelecek on yılda da kendi düzenlerinin bekası için yeni yeni hazırlıklar yapıyorlar. Onlar içeride kapitalizmi modernleştiriyor, dışarda ise Avrupa Topluluğu'na eklenmenin gereğini yerine getiriyorlar. NATO ile bağlarını gözden geçiriyor, güçlendiriyorlar.

"Onlar, dünya çapında silah indirimi hatta nükleer silahların yasaklanması, konvansiyonel silahların sınırlandırılması görüşmeleri, barış görüşmeleri yapılırken Türkiye'yi

# YENİ BİR TÜRKİYE

umu'na oniki bin kişi koştu... Ellerinde karanfillerle...

da kalan milyonların örgütlenmesi ve bir parti ile siyaset sahnesinde sözünü söylemesi taraf-tarıyız. Biz, ta başından bu yana birlikçiyiz. Bugün yine kitlelerin iktidar mücadelesinde partiden başka bir silahı yoktur diyor ve böyle bir partiyi yaratmak için çalışmak gerektiğini söylüyoruz. Ülkemizde Marksistim diyen herkesin katkı yaptığı, her alan ve konuda alternatif politikalar üreten, kendi içinde tartışan, ayrılıkları teşvik etmeyen, bölünmele-ri kızdırtmayan, birliği gözetken ve koruyan, yasal, 1968'lerin TIP'ı gibi yığınsal bir sosyalist birleşik işçi partisi yaratmanın günümü-zün en acil görevi olduğunu söylüyoruz. Ve bunu başaracağız."

Şenliğin son kısmını Demokrasi Mücade-lesinden Kesitler adlı belgesel filmin gösteril-mesi oluşturuyordu. Belgeselin son bölümün-de Ahmet Kaçmaz da sinema perdesi aracılı-ğıyla şenliğe katılanlara seslenerek şunları söy-ledi:

"Görüyoruz, birlik arzusu sol hareketin he-men tamamını sardı. Bölünmüşlüğün, dağı-nıklığın, 12 Eylül faşizminin zalimce saldırı-larıyla bir kere daha ödenen ve büyük tahri-bata yol açan saturası, birliğin önemini ve de-ğerini ortaya koyan acı bir tecrübe oldu. Şim-di sol harekette yer alan hemen her örgütün tek tek solcuların hemen hepsinin birdikten yana olmaları, birliğin sağlanması için çaba gös-termeleri çok olumlu bir gelişmedir. Ne ki bir-lik potansiyelinin bu genişliği, yine görüyo-ruz, birliğin sağlanmasına yetmiyor. Birliğin, onu arzu edenler tarafından örülmesi gereki-yor. Bu noktada birliğin NASIL gerçekleştir-ileceği sorunu öne çıkıyor.

"Ben, daha önce de çeşitli vesilelerle dile getirdiğim gibi, günümüz şartlarında birliğin rasyonelini tüm Marksistlerin elbirliğiyle olu-şturacakları yasal bir partide görüyorum. Bu çözüm yolu kuşkusuz sadece bana özgü de-ğil. Yasal parti uzunca bir süredir sol kamu-oyunda tartışılıyor. Birliği yasal partide gö-ren çeşitli örgütler, çevreler ve kişiler var. Bir-liğin örülmeye başlanması için yasal parti pro-jesini yerinde bulan herkesin sorunu kendi aralarında görüşüp tartışmaları, birlik süre-cini hızlandırıcı çareler aramaları acil bir uğ-raş olarak önümüzde duruyor.

"Bölünmüşlüğün ve dağılmışlığın yol aç-tığı tahribattan çıkartmamız gereken bir baş-ka ders de, yığınsallaşmanın, kitlelerde kök salmanın ne kadar hayati öneme sahip oldu-ğu... Bugün daha net bir şekilde anlaşıyor ki, ülkemiz gibi yaklaşık 60 milyonluk bir ülke-de asgarisinden yüzbinlerin fiilen omuz vere-ceği ve benimseyeceği bir örgüt yaratılmadık-ça sosyalist mücadelede mesafe alınması mümkün değildir. Üstelik tüm dünyada olup bitenler de ortaya koydu ki, sosyalizm yığın-ların işidir, ancak onların aktif katılımıyla ger-

çekleştirilebilir. Bu nedenle sosyalizmi hedef-leyen bir partinin daha ilk adımında yığınsal katılımla örülmeye başlanması hayati önem ta-şıyor. Öyleyse yasal partiyi Edirne'den Hak-kari'ye kadar her ilde, ilçede, semtte, mahal-lede; fabrikada, işyerinde, tarlada, böyle bir partiye ilgi duyan kim varsa, kadın-erkek, Türk-Kürt herkesle beraber omuz omuza ör-meye başlamak gerekiyor. Bence sorunun en can alıcı noktalarından birisi budur; çünkü solun kitleleri birlikçidir, birliği içtenlikle ar-zulamaktadır. Bu kitle, birliğin yasal bir par-tide somutlanması için davrandığında, yerleş-im birimlerindeki ve işyerlerindeki her eği-limden Marksistler biraraya gelip yasal par-tinin oluşturulması için ilk inisiyatifleri baş-lattığında va bu girişimler tüm yurt sathını sardığında örgütlenmenin toplumsal temeli atılmış olacaktır.

Öyleyse yasal parti projesinin hayata geçi-rilmesi bir süreci kapsayacaktır. Şayet yığın-sal katılım, olmazsa olmaz bir önşart ise her-şey sıfırdan başlamak gerekecektir. Kuşku-suz Marksist hareketimizin küçümsemeye-cek bir birikimi vardır. Dolayısıyla mevcut partilerin, çevrelerin, tek tek kişilerin edinim-leri ve tecrübeleri yasal partinin örülmesine katkıda bulunacaktır. Ancak 'nasıl bir par-ti?'; 'nasıl bir program?'; 'nasıl bir sosya-lizm?'; 'nasıl bir demokrasi?' ve benzeri bü-tün temel sorunlar bizatihi bu partinin örül-mesi sürecinde herkesin katılımıyla ve var-lacak konsensuslarla, yaratılmakta olan par-tinin tümüyle kendi eseri olarak, kendi özgün-lüğü olarak çözüme kavuşturulmalıdır. İşte sıfırdan başlamaktan kastım budur.

"Hep söylenir, birlik, onu oluşturan bile-şenlerin aritmetik toplamından farklı ve faz-la bir şeydir. Farklı bir şeydir, çünkü bu bir SENTEZ dir. Bu sentez Marksizmin genel çerçevesi dahilinde görüş renkliği, alabildi-ğine canlı ve yaratıcı düşünsel faaliyet, bu düş-ünsel faaliyet üzerine kurulu ufuk açıcı bir siyaset, yığınsal katılımı yürürlüğe konacak ve yığınsallığı geliştirip yaygınlaştıracak kit-le eylemi temelinde oluşmalıdır. Ve onu olu-şturanların her birisi sabır ve hoşgörünün, kar-deşlik bağının, bu sentezin çimentosunun sağ-lamlığında önemli yeri olacağını hiç hatırdan çıkarmamalıdır.

"Sevgili kardeşlerim. Marksistlerin birliğini sağlayacak yasal parti projesinin hayata ge-çirilmesinde sizlerin tevazuyu elden bırakma-yan, sabırlı, ısrarlı ve hoşgörülü çabalarını-zın tayin edici rolü olacağına güveniyorum, ka-vuşmamızın artık bir dahaki bahara kalma-yacağı inancıyla hepinizi kucaklıyorum."

Toplantıya çok sayıda çiçek ve mesaj gel-di. Bayramın son gününü çok özel bir bay-ram haline getiren oniki bin şenlikçi mesaj yol-layan dostlarını sevgi alkışlarıyla selamladı. ■



▲ Musa Eroğlu



▲ Yavuz Top



▲ Muhlis Akarsu

bir silah deposu haline getirmek için ellerin-den geleni yapıyor, Güneydoğu Anadolu'yu 'nükleer silahlanmada görüşme' dışı tutma-yı dahi becerebiliyor, 'benim fabrikam da silah teknolojisine uygundur' diye iştahla sıraya giriyorlar.

"Kardeşlerim, onların gelecek on yıla iliş-kin hesapları varsa, bizim de vardır ve ola-caktır da. Biz, çalışan milyonlar olarak ka-derimizi kimseye bir on yıl daha karartmamak istemiyoruz. Biz, sosyal demokrasinin solun-

# DÜNYADA BİR GEZİNTİ...

*Avrupa seçimlerinden, Sovyetler Birliği'ndeki milliyetçi akımlara, Polonya'da*

*Dayanışma'nın yükselişinden, Peronistler'in zaferine kadar dünyada neler oluyor?*

# G

çettiğimiz haftalarda günlük basında yer alan bir dizi dış haber arasında belirli süreçleri

vurgulayan birkaçı habercilik boyutunun ötesinde irdelenmeyi gerektiriyor. Bunlar arasında, Avrupa Parlamentosu seçimleri vesilesiyle Batı Avrupa'daki gelişmeler, Polonya'da seçimleri izleyen durum, Sovyetler Birliği'nde Fergana ve Novy Uzen'deki olaylar ve Arjantin'de olup-bitenlere yazı çerçevemizin eiverdiğince değinelim.

## 1992'ye kaç gün kaldı?

17 Haziran'da yapılan Avrupa Parlamentosu seçimlerine "1292 gün kaldı" denilerek gidildiyse de, "sınırların ve çelişkilerin olmadığı bir Avrupa"ya kısa sürede, hele 1 Ocak 1993'e kadar ulaşılacağına en iyimser AT yandaşları bile kuşkulu bakıyor. Seçim sonuçları da bunu doğruluyor. Bilindiği gibi oniki AT ülkesinde -ve birleşme ruhuna hiç de denk düşmeyecek şekilde her ülkenin kendi seçim sistemine göre- yapılan seçimler sonucu sosyalist-komünist-yeşil temsilcilerden oluşan

sol, Avrupa Parlamentosu'nda 243 sandalye ile 218 sandalyeli merkez-merkez sağ-faşist partiler karşısında bu kez çoğunluğa sahip oldu. Katılımın ortalama % 59 civarında kaldığı seçimlerde Britanya'da seçmenlerin ancak % 37'si, Fransa'da % 49'u, İspanya'da % 55'i vb. sandık başına gitti. Seçim sonuçlarının başta F.Almanya, Britanya ve Fransa olmak üzere iktidar partileri için yenilgi niteliği taşıdığı, mevcut yapılardan hoşnutsuz geniş bir yelpazeyi çeken yeşil-çevreci hareketin tüm Avrupa'da güçlendiğini gösterdiği söylenebilir. Bu arada F.Almanya örneğinde olduğu gibi faşist, neo-nazi partilerin de son derece kaygılandırıcı çıkışları gözardı edilmemelidir.

Parlamentodaki "sol" çoğunluğun bir siyasi çoğunluk olarak algılanmaması doğru olacaktır. Bunlar arasında örneğin Fransız yeşillerinin "ne sağcıyız, ne solcu" doğrultusu izledikleri ya da 42 kişilik komünistler-yandaşları fraksiyonunun 22 sandalyesine sahip İtalyan KP'nin ise Sosyalist Fraksiyon'a geçme eğilimi taşıdığı biliniyor.

Topluluk bünyesindeki işleyiş içerisinde zaten devredışı tutulmaya çalışılan seçmenin ilgisizliği, böyle bir bütünleşmenin kendini şimdiden hissettiren sonuçlarına tepkisiz kalmasını getirmiyor. Tekellerin öngördüğü ekonomik bütünleşme doğrultusunda uygulamaya konan ulusal ve uluslararası düzenleme ve politikalarla bu ülke halklarının "uyum" ve "istikrar" adına işsizlik, enflasyon ve bütçe açığı yükü ile karşı karşıya kaldığı görülüyor. Te-

kellere ait bir "Birleşik Avrupa Devleti"nin Batı Avrupa halklarına neler getireceğini kestirmek güç değil. Birleşme adımları sırasında 1975'ten bu yana topluluk ülkelerinde başta demir-çelik, tekstil, gemi yapımı sektörleri olmak üzere sanayide en az 6 milyon işçi işinden olmuş durumda, diğer ekonomik sektörlerde de ilaveten bir milyon kişi işini kaybetmiş bulunuyor. Topluluk içi ülkeler arasında da dengesizlikler büyük. Bu arada ekonomik-sosyal hakların, çeşitli ülkelerde sağlanmış sosyal güvence ve kazanımların ağır saldırılara hedef olması, "uyumlaştırma" adı altında budanması söz konusu. Sınırların hiç de halkların, çalışanların özlemleri, barış, dostluk adına kalkmayacağı, aksine bundan amaçlananın tekellerin egemenliğini güçlendirmek olduğu görülüyor.

Avrupa Parlamentosu seçimlerinin hemen ardından, M.Gorbaçov'un Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi'nde yaptığı konuşma çarpıcı bir kontrast yarattı. Gorbaçov'un Avrupa'yı silahsızlanma temelinde "ortak evimiz"e dönüştürme çağrısı, kısa menzilli nükleer silahların ortadan kaldırılması yolunda somut öneriler içeriyordu, NATO tarafından benimsenmedi. Özetle, Batı Avrupa halklarının önünde sadece tekellerin Avrupası'nı kabul etme perspektifi değil, Avrupa'yı doğusuyla batısıyla silahsızlanmaya, dostluk, barış ve işbirliğine dayalı "ortak evimiz"e dönüştürme seçeneği de var.

## Polonya: Seçimlerin ardından

Polonya'da Şubat ayında başlayıp Nisan'da anlaşmayla sonuçlanan "yuvarlak masa" görüşmelerinin ardından Haziran ayında seçime gidildi. Sonuçta ilk kez bir sosyalist ülkede iktidar partisi seçim yenilgisi aldı. "Yuvarlak masa"da belirlendiği üzere 460 üyeli mecliste (Sejm) tek tek kişiler, dayanışma ve diğer örgütlerin katılımına açılan % 35'lik sandalyeyi Dayanışma adayları kazandı. Yeni oluşturulan Senato'nun 100 üyeliğinden 99'u da Dayanışma'nın oldu. Seçime % 62 dolayında bir katılım söz konusuydu ki, bu 1985 Sejm ve 1988 yerel seçimlerine kıyasla düşük bir katılım oranı. Seçim sonuçlarının Jaruzelski'nin de dediği gibi, "Dayanışma"ya ilân-ı aşk değil, hükümete reddiye" olduğu söylenebilir. Seçimlerin ilk turunda Polonya Birleşik İşçi Partisi ve müttefiklerinin (Birleşik Köylü Partisi ve Demokratik Parti) oluşturduğu hükümet ve PBİP'nin üst yöneticilerinin bir kısmı seçmenlerden gerekli oyu alamadı. (Bilindiği gibi ilk turda koalisyonun 35 isminden yalnızca ikisi geçerli oyların % 50'sini alarak milletvekili seçilebildi. Başbakan Rakovski ve PBİP'nin 7 politbüro üyesinin

▼ 1992'ye bir şey kalmadı. Avrupa Topluluğu liderleri ve dışişleri bakanları 1992'ye kadar çelişkilerini giderebilecekler mi?



# TÜSTAV



▲ Enflasyonun getirdiği isyan. Buenos Aires'de halk dükkanları yağma ediyor. Yüzde 120'ye varan enflasyon bir yana gıda maddelerindeki artış yüzde 600'ü aştı.

de bulunduğu diğer isimlerin % 38 ile % 49,9 arasında oy aldığı görüldü.)

Aritmetik dağılım şu sonucu getirdi: Sejm'de PBİP ve müttetiklerinin 299, Dayanışma'nın 161 üyesi var. Senato'da ise 99 Dayanışma sandalyesi ve 1 bağımsız bulunuyor. Bu durumda Senato, Sejm'den geçen kararları veto hakkına sahip. Vetonun geçersiz kılınması ise Sejm'in 2/3 çoğunluğuyla (306 oy demek) mümkün, ki şimdiki durumda PBİP ve müttetiklerinin toplam üye sayısı bu oranın altında kalıyor. Ne ki tepki oylarını kanalizasyon etmeyi bilen Dayanışma'nın da bu aritmetiğe bakılarak istediğini yapabileceği söylenebilir. Ekonomik koşullar başta olmak üzere ülkenin durumu yönetiminin ne denli zor olduğunu gösteriyor. Seçim sonrası ilk açıklamalarda Dayanışma'nın hükümete katılmak istemediği belirtildi. İktidarın zor durumda bulunduğu ve hoşnutsuzlukların yoğunlaştığı koşullarda, muhalefetin belirgin bir programı yok. Bu arada Dayanışma hareketinde bölünmeler söz konusu, Walesa ve harekette ağır basan kesimin ilımlı bir dil kullandığı, anti-Sovyet retorik terkedildiği. Sovyet yetkililerle çeşitli düzeyde temasa yöneldiği ve "yönetim değişikliği olsa bile uluslararası yükümlülüklerine bağlı kalma" güvencesi vermeye hazır olduğu kaydediliyor. Küçük bir grup ise başından beri "yuvarlak masa"ya karşı protestoda bulunuyor. Diğer taraftan PBİP içerisinde de, özellikle devlet başkan adaylığı sırasında izlendiği gibi, tartışmalar var. Hatırlanacağı üzere hükümet, sendikalar, din çevreleri ve "yapıcı muhalefet"le genel bir eylem platformu oluşturmayı hedefleyen "yuvarlak masa"ya giden yol, PBİP'nin Ocak 1989'daki 10. MK Plenumu'nda sert tartışmaların ardından açılmıştı. Ülkenin içinde bulunduğu güçlükleri vurgulayan PBİP MK Sekreteri Orzeçovski'nin "tehlikeli bir yolda seyrediyoruz" sözü tüm tarafları bağlayıcı zorluklara, zorunlu konsensusa işaret ediyor.

## Sumgait'ten Fergana'ya

Ozan Resul Hamzatov geçtiğimiz yıl patlak veren Azeri-Ermeni gerginliğiyle gelen kanlı olayları "manevi Çernobil" diye adlandırdı. Temmuz başında Sovyet yurttaş-

larına hitaben yaptığı TV konuşmasında ise M.Gorbaçov, "perestroyka ve ülke bütünlüğünün kaderi"nin uluslararası ilişkilerdeki problemlerin çözümüne bağlı olduğu uyarısını yaptı. Haziran ayında Özbekistan'da Mesket Türkleri'ne karşı yoğunlaşan, ama aynı zamanda bölgede yaşayan Ruslar, Yahudiler, Tacikler ve Koreliler'i de hedef alan saldırılar, daha sonra Novyi Uzen'de Kafkasyalılar ile Kazaklar arasında başlayıp yayılan çatışmalar, Tacikistan'da ve Gürcistan'da yaşanan benzeri olaylar, ulusal sorunun hak eşitliği temelinde bir kere çözümlenmesiyle herşeyin hallolmadığını bir kere daha gösterdi. Süreç içerisinde ortaya çıkan yeni sorunlar, çözüm bekleyen yeni çelişkiler var. Yıllardan kalma önyargılar, antipatiler, husumet ve milliyetçi izlere, ekonomik güçlükler, çözümlüne itina gösterilememiş sosyal sorunlar, uluslar politikasında yapılan hatalar, bencil çıkarlar, bürokrasi ve yolsuzluklar eklenince, birikegelen sorunlar tırmanan gerginlikle birlikte kanlı olayları getiriyor. Bir-iki örnekle vurgulamak gerekirse, Fergana vadisindeki olayların, bölgedeki çalışma koşullarının güçlüğü, buna karşılık yaşama standardındaki düşüklükle, 230 bin dolayındaki işsiz varlığı ile çok yakından ilişkisi var ya da darbe vurulan "pamuk mafyası" henüz tümüyle kazanmış değil. Bu arada son olaylarda, 2. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında çeşitli milliyet ya da etnik grupların ülke içerisinde topluca yer değiştirmeye zorlanmalarının acı sonuçları da iyice görülüyor. Böyle bir zorlamanın bir yandan hedef olanın manevi kimliğini ne denli ağır zedelediği, diğer yandan yerli halkla çelişkinin tohumunu daha işin başında attığı açık seçik işleniyor. Sosyo-ekonomik sorunların çözümlenmeden kalması, bu sorunlarla ilgili olarak etnik azınlık ya da "yabancı"ların günah tekesine dönüştürülmesi, yer yer fiili asimilasyona varan dayatmalar şimdi ağır bir bedel olarak ortaya çıkıyor. İşgücü hareketliliği ve yerleşim tercihinin, ekonomik-siyasi sorunların da katkısıyla, enternasyonalizm ruhuna tamamen ters bir "yerli-yabancı" ayrımına, milli bençilliklere yol açabilmesi, milli-etnik kimliğin kaybolacağı endişesinin belirmesi ve bunun saldırganlığa dönüşebilmesi, böyle bir durumun çeşitli çıkar ve kaygılarla yönetim, hatta kimi parti yetkililerin-

ce desteklenebiliyor olması, bunlara bir de anti-perestroykacı motiflerin katılması, sorunların hayli ağır olduğunu vurguluyor. Gorbaçov'un devlet başkanı sıfatıyla yaptığı sert uyarının ve alınan önlemlerin ne denli etkili olacağını önümüzdeki günler gösterecek.

## Tahıl ambarındaki açlar

Mayıs sonunda ülkenin üçüncü büyük kenti Rosario'da binlerce aç insanın dükkanlara hücum etmesi, bir zamanlar dünyanın tahıl ambarlarından sayılan Arjantin'de ekonomik durumun vahametini gösterdi. Mart ayında Venezuela'da kemerleri sıkma politikasına karşı yapılan ve 300 kişinin ölümlüyle sonuçlanan gösterilerin ardından, bu kez Arjantin'de yaşanan olaylar "arka bahçe"de yılların talan ve soygununun, dış borçlu, IMF reçeteli kısılcacın bugün gelip dayandığı kritik noktayı gösteriyor. Ayda yaklaşık % 120'lik bir enflasyon, 60 milyar dolarlık dış borç, temel gıda maddelerinde yılbaşından bu yana % 600'ü aşan fiyat artışları, ülke parası Austral'in son dört yılda dolar karşısında % 70.000 devalüasyona uğramış olması, yaşanan açlık ve sefaletin rakamla ifadesi. Bu koşullarda 62 yıldır ilk kez bir sivil devlet başkanı, seçimle gelen bir diğer sivil görevini devretti. Alfonsin'in görev süresini bitirmesine bu kez ekonomik durum izin vermedi. % 47 oyla seçimi kazanan Menem, seçim propagandasını kitlelerin sıkıntı ve çaresizliğine hitap eden bir "kurtarıcı" edasıyla yürüttü. Peronistler açısından da sürpriz aday olarak çıkan Menem'in klâsik peronist çizgiden farklı, yoğun "liberalizasyon" a dayalı bir ekonomik politika izleyeceği anlaşılıyor. Kemerleri sıkma icraatını "bisiklet kullanalım" çağrısıyla, alabildiğine populist motiflerle başlatırken, hükümete yaptığı ilk atamalar "kurtarma"nın geniş halk kesimlerinin derdine deva olmaya çağını, daha ağır yük getirebileceğini gösteriyor. Örneğin ekonomi bakanlığı çokuluslu bir tekel yöneticisine verilmiş bulunuyor.

Alfonsin yönetimi sırasında üç kez ayaklanma girişiminde bulunan ordu ise demokrasi üzerindeki vesayetini hissettiriyor. Ordudaki hükümete "sadık"lar ile "ayaklanan"ların, mesele "koruma ve kollama görevi" olduğunda farklı düşünmedikleri biliniyor. Menem'in görevi devraldığı sırada, gözaltında tutulduğu (!) yerden bir TV mülakatı veren Campo Mayo ayaklanmasının elebaşı Albay Rico, "ordu darbe yapmıyorsa kendisi istemediği için yapmıyor" diyecek cüreti gösteriyordu. Bu arada Buenos Aires Ticaret Odası Başkanı "kaostan bizi çıkaracak, ülkenin parçalanmasını önleyecek olan ordudur" demeciyle işveren özlentilerini dile getirdi. Kısa süre önce, devlet başkanlığı görevini devralıp verirken, Arjantin demokrasisine yönelik süngü tehdidi tekrarlanıp duruyor.

**Sovyetler Birliği'nde  
2. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında çeşitli milliyet ya da etnik grupların ülke içerisinde topluca yer değiştirmeye zorlanmalarının acı sonuçları şimdi kendini gösteriyor.**

# TİENANMEN'DE SAPLA SAMAN

*Tienanmen Alanı'ndaki öğrenciler, pekçok başka ülkede, başka zamanlarda, alanlarda, başka sloganlarla toplanan öğrencilerle aynı akıbeti paylaştılar. Onlar niçin aynı akıbeti paylaştıklarını anlayınca, dünyamızın acılarını hafifletmek yolunda bir adım atılmış olacak.*

keden kopye edilmişti ve çağdaşlaşma yolunda, "toplumsal amaçlı üretim" gibi diğer "ilkel" kavramlarla birlikte terk edilmeliydi (a.g.e.).

## Yeni ekonomi

Tienanmen kırmından sonra, "Komünizmin sistem olarak öldüğünü," söyleyen İKP genel sekreteri, belki bu sözleriyle Sovyet Devriminden sonra, komünizmi kurmak amacıyla oluşturulan sistemlerin öldüğünü belirtmek istiyordu. Çin'de, 1978'de başlayarak gerçekleştirilen değişiklikler bağlamında, geleneksel uygulamalardan çok farklı, yeni ekonomik uygulamalar getirildi. Dolayısıyla, Tienanmen'de bir sistemin ölmesi söz konusuysa, ölenin, geleneksel komünist sistem olduğu ileri sürülemez.

Çin yönetiminin GATT'a sunduğu bir raporda, ekonomik değişiklikler sonunda, emek ve sermaye piyasalarının tam olarak oluşturulacağı ve arz ve talep kurallarının geçerli kılınacağı belirtiliyordu. Bu amaçla, önce Sichuan eyaletinde 6 işletme kâr amaçlı üretime başladı. 1980 yılında 6600'e ulaşan bu tür işletmelerin sayısı, 1983'te ülkedeki işletmelerin yarısına ulaşmıştı. 1984'te, bu tür işletmelerin Çin'in tümüne yaygınlaştırılması kararlaştırıldı. 1987 yılına gelindiğinde, tarım ürünlerinin %65'inin, sanayi ürünlerinin %55'inin ve hammaddelerin %40'ının fiyatları, serbest piyasada belirleniyordu (a.g.e.).

Kâr amaçlı çalışan, mülkiyeti devlete ait işletmelerin yanı sıra, özel girişim de yaygınlaşıyordu. Bugün, Çin'de 300 özel işletme var, 20 milyon kişi kendi işinde çalışıyor ve özel kesimde çalışanlar, toplam çalışanların %3'ünü oluşturuyor (Cumhuriyet, 8/6/1989).

Son 10 yılda, ABD, Hong Kong, Japonya ve diğer 40 ülkeden gelen, aralarında Bechtel, Chrysler, Coca-Cola, Pepsi, Mc Donnell Douglas, ATT gibi devlerin de bulunduğu işletmeler, Çin'deki 10 000 işletmeye toplam 12 milyar dolar yatırdılar (a.g.e., 15/6/1989). Yabancı yatırımları teşvik etmek ve dışarıdan gelirlerini artırmak amacıyla, serbest ticaret bölgeleri kuruldu.

Yapılan değişikliklerden, tarım kesimi de payını aldı. Devlet topraklarının köylülere 30 yıllığına kiralanması görüntüsü altında, tarımda özel mülkiyet geri getirildi. Çiftçiler, kiradıkları toprakları devredebilir ve miras olarak bırakabilirler. Dolayısıyla, yakın gelecekte tarım topraklarının büyük toprak sahiplerinin elinde toplanması beklenebilir.

Gerçekleştirilen ekonomik değişiklikler sonunda bazı Çinliler zenginleşirken, pek çoğu

yoksullaştı. Fiyatların belirlenmesi serbest piyasaya bırakılınca, temel gereksinimlerini ucuz ve sabit fiyatlardan karşılamaya alışık olan kentliler, bu olanaktan yoksun kaldılar. Pekin yönetimi bile, kentlilerin %20'sinin yaşam düzeyinin kötüleştiğini kabul ediyordu. CIA, ABD kongresine sunduğu raporda, Çin'deki yüksek oranlı enflasyondan duyulan kaygıyı dile getiriyordu. (Cumhuriyet, 8/6/1988). Serbest bırakılan yiyecek fiyatları, yalnız 1985 yılı Mayıs ayında %50 oranında arttı. 1988 yılında et, yumurta ve balık fiyatları %100 oranında arttı (Newsweek, 10 Ekim, 1988).

Yeni ekonomik uygulamalar sonunda, kâr amacıyla üretim yapan işletmeler, kâr oranlarının düşük olması yüzünden, günlük temel malların üretimini azalttılar. Üretim kalitesi düştü. Hammadde karaborsası, spekülasyon ve darlıklar oluştu. Ödemeler dengesi açığı, 8 milyar dolara ulaştı. Serbest ticaret bölgelerinde yapılan üretimin, ancak üçte biri dışarı satılabiliyordu. Bu yüzden bu bölgeler, döviz kaynağı değil, döviz tüketicisi oldular. Lüks tüketim mallarına olan talepteki artış, ödemeler dengesi açığının bir başka nedenini oluşturuyordu (Monthly Review, Nisan 1988, s. 38-9).

Toprakları kişisel kullanımları için kirala-yan çiftçiler, tahıl üretimini azaltarak, daha çok kâr bırakan ürünlerin üretimini artırdılar. Tarlaların, balık üretimi amacıyla kullanılacak göletlere dönüştürülmesi uygulaması yaygınlaştı. Sonuçta, tahıl üretimi azaldı. Oysa, Çin halkı, kalori ve protein gereksinimlerinin %90'ını tahıllardan karşılar. Tahıl üretiminde, 1985 yılında, 1949'dan bu yana görülen en büyük düşüş ortaya çıktı. 1990 yılında tahıl üretiminde önemli sorunların ortaya çıkması bekleniyor. Çiftçiler, ülkenin asgari tahıl gereksinimini sağlamak amacıyla yükümledikleri devlet sözleşmelerini, 1985-1986 yıllarında yerine getiremediler. Yönetim, üretimi teşvik amacıyla, çiftçilerin yükümlülüklerini azalttı. Ancak, tahılın serbest piyasa fiyatının, devletin verdiği fiyatın üzerinde olmasına karşın, üretim artmadı (a.g.e.).

Çin ekonomisindeki kötü gidisten ötürü, hep "dar kafalı" bürokratlar suçlandı. Enflasyon oranı ve ödemeler dengesi açıkları büyüdükçe, daha fazla ekonomik reform (!) yapıldı, ve enflasyon oranları ve ödemeler dengesi açıkları (bu yüzden) daha da büyüdü ve yine "dar kafalı" bürokratlar suçlandı.

Oysa, "dar kafalı" bürokratların işbaşında olduğu ve geleneksel merkezi planlama yöntemlerinin uygulandığı dönemlerde, Çin'de, yukarıda kısaca özetlediğimiz ekonomik

**T**ank motorlarının, Asya, Afrika ve Latin Amerika'nın yoksul ülkelerinin başkentlerindeki alanlarda, sık duyulan uğultusu, bu kez Tienanmen alanında duyuldu. Çinli öğrencilerin bu alanda sürdürdükleri gösteri, kan dökülerek dağıldı.

Darbeler, kanla bastırılan öğrenci gösterileri, daha çok kapitalizmin egemen olduğu Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerinde görülüyor. Tanklar, bu ülkelerde gösteri yapan öğrencilerin üzerine ateş açınca, "kapitalizm öldü" çığlıkları atılmıyor. Oysa, Tienanmen alanındaki olaylardan sonra, her kesimden pek çok yazar ve politikacı, "komünizm öldü" fetvasını kolaylıkla verdi. Örneğin, İtalyan Komünist Partisi (İKP) genel sekreteri Occhetto'ya göre, "Komünizm sistem olarak ölmüştür." (Cumhuriyet, 7/6/1989)

"Komünizm," güçlü bir sözcük. Ancak, çok fazla kullanıldığı için, hangi anlama geldiği, her zaman belli olmuyor. İKP başkanı, acaba neyin çöküşünden söz ediyor? Sömürünün ortadan kalktığı, eşit, özgür bireylerin kendilerini kolaylıkla gerçekleştirebildikleri, devrimcilerin düşlerinde yaşayan düzenden söz ediyor, bu düzen daha kurulmadı ki, çöksün.

Çinli yöneticiler, Tienanmen Alanı'nda gösteri yapanları, "karşı devrimcilikle" suçladılar. Kimi doğu bloku ülkelerinin, örneğin Demokratik Almanya'nın yöneticileri de, bu yargıya katıldılar.

"Devrimcilik" de, çok kullanılan ve bu yüzden yanlış anlamalara, anlamından saptırılmaya yatkın bir sözcük. Çinli yöneticilerin, "karşı devrimciliği" bir suçlama olarak ileri sürülebilmeleri için, kendilerinin "devrimci" olmaları gerekir. Oysa Çin yöneticileri, devrimciliğin temel koşulu sayılabilecek "eşitlik" ilkesini, tarihin çöplüğüne atmış bulunuyorlar (Monthly Review, Nisan, 1988, s. 36). Halkın Günlüğü'ne göre, bu ilke, yabancı bir ül-

**Serbest piyasa sistemlerinde varolduğu ileri sürülen "görünmez el", aslında her zaman aynı kişilerin kazanmasını sağlayan bir eldir ve demokratik, açık ortamlarda pek rahat çalışamayacağı için, bu tür ortamlardan hoşlanmaz.**

sorunların hiçbiri görülmüyordu. Bugünkü ekonomik sorunların sorumlusu, olsa olsa, "önce bazı kişilerin zengin olmasını, sonra diğerlerinin onları izlemesini," (a.g.e.) öngören ve Türkiye'nin ekonomik batağa ilk adımlarını atarken benimsediği, "her mahalleye bir milyoner" yaklaşımını çağrıştıran politikalar olabilir.

## Sapla saman

Tarihte, sapla samanın bu denli birbirine karıştığı pek az durum olmalı: Ekonomide serbest piyasa, arz ve talep gibi burjuva kurumları oluşturuluyor. Kötü sonuç alınca suç, reformların yeterince işlerlik kazanma-

sını engelledikleri gerekçesiyle bürokratların üzerine atılıyor. Tienanmen Alanı'nda siyasal isteklerini dile getirmek amacıyla toplanan öğrencilerinin huzursuzluğu, ekonomik sorunlardan kaynaklanıyor olmalıydı. Ancak, bu öğrenciler, "karşı devrimcilikle" suçlandı.

Çin'in reformcu yöneticileri, Çin'de yatırım yapan uluslararası şirketler ve bankalarla IMF'nin eğittiği yeni tip Çinli bürokratlar, Tienanmen alanındaki öğrenci gösterileri konusunda, aynı kaygıları paylaştılar. Ekonomideki kötü gidiş nedeniyle Çinli yöneticiler, bu tür olayları iki yıldan beri bekliyordu. Olaylar patlak verince, ordunun işe karışması kaçınılmaz görünüyordu (a.g.e.).

Tienanmen'deki olayların, Çin'deki "ekonomik reform sürecini sekteye uğratmasından," kaygı duyduğunu açıklayan Macar Komünist Partisi genel sekreteri (Cumhuriyet, 8/6/1989), pek çok politikacının ortak kaygısını dile getiriyordu. Burada, gözden kaçan bir nokta var: Çin'deki toplumsal huzursuzluk, ekonomik reform sürecinin ürünü. Ekonomik reformlar sürdükçe, Çin'e toplumsal huzur gelmeyecek.

Tienanmen'de toplanan öğrenciler, ekonomik reformları, siyasal reformların izlemesini istediler. Bir başka deyişle öğrenciler, ekonomide serbest piyasa sisteminin siyaset yaşamındaki eşdeğerinin, demokrasi olduğuna inanıyorlardı. Oysa, serbest piyasa sistemlerinde varıldığı ileri sürülen "görünmez el," aslında her zaman aynı kişilerin kazanmasını sağlayan bir eldir ve demokratik, açık ortamlarda pek rahat çahşamayacağı için, bu tür ortamlardan hoşlanmaz. Dolayısıyla, demokrasiyle serbest piyasa, pek birbirleriyle bağdaşmaz. (Batı ülkelerinde demokrasilerin, ancak bu ülkeler sömürgeler edindikten sonra kurulabildiğini unutmamak gerekiyor. Sömürgeci ülkelerde, sömürüden, toplumun tüm kesimleri pay alırlar. Bu ülkelerde demokrasi, sömürgelerdeki demokratik olmayan yöntemler pahasına sürdürüldüğü düşünülebilir.)

Serbest piyasanın "görünmez el"i, rulet masalarında her zaman kumarhanenin kazanmasını sağlayan görünmez ele benzer. Kumarhanelerde, ıvıltılı görüntülere aldanmayı yadsıyıp, soyulmaya karşı çıkanları sindirmek amacıyla, fedailer her zaman hazır beklerler.

Tienanmen alanında toplanan Çinli öğrenciler, şiddetin her türüne, sınıf savaşımına, nefrete, diktatörlüğe karşı olduklarını açıkladılar. Onların benimsedikleri simgesel önderler arasında Jefferson ve Abraham Lincoln da vardı. Alana, Amerikan özgürlük anıtının bir benzerini diktiler. Sonuçta, barışçı gösterileri, nefretle, şiddetle bastırıldı.

Tienanmen Alanı'ndaki öğrenciler, pek çok başka ülkede, başka zamanlarda, başka alanlarda, başka sloganlarla toplanan öğrencilerle, aynı akıbeti paylaştılar. Onlar, niçin aynı akıbeti paylaştıklarını anlayınca, yaşlı dünyanın acılarını hafifletmek yolunda önemli bir adım atılmış olacak. ■

**Çin'deki ekonomik sorunların sorumlusu, olsa olsa, Türkiye'nin ekonomik batağa ilk adımlarını atarken benimsediği, "her mahalleye bir milyoner" yaklaşımını çağrıştıran politikalar olabilir.**



▲ Tienanmen Alanı. Siyasal isteklerini dile getirmek amacıyla toplanan öğrencilerin huzursuzluğu ekonomik sorunlardan kaynaklanıyor olmalıydı. Ancak bu öğrenciler, "karşı devrimcilikle" suçlandı.

# KÜRT MÜLTECİLER, GÖÇMEN TÜRKLER

*Asimilasyon insan haklarına en büyük, en ağır saldırıdır.  
İnsanın etnik kimliğini, kültürel varlığını ve sonuçta manevi  
kişiliğini yok etmeye yönelik bir suçtur. Bir insanlık suçudur.*



▲ Bulgaristan'dan gelenler. Hukuki statülerini ne olursa olsun. Bulgaristanlı Türkler, hükümet ve

**Y**üzbinden fazla Iraklı Kürt 1988 yazında Türkiye sınırına dayandı. Kimyasal bombaların, zehirli gazların bölgeye yaydığı ölümden kaçıyorlardı.

Saddam rejimi, Kürtler'in bulunduğu sivil yerleşim merkezlerine karşı kimyasal bombalarla saldırıya geçmişti. Çocuk, kadın, genç, yaşlı ayrımı gözetilmeden bütün Kürtler yok edilme isteniyordu. Bu bir soykırımdı.

Iraklı Kürtler'in büyük çoğunluğu kadın ve çocuktu. Türkiye'den sığınma hakkı istediler. Birkaç gün sınırda bekletildikten sonra, kamuoyunun baskısı ve Sayın Özal'ın etkisiyle Türkiye'ye kabul edildiler.

Başbakan Sayın Özal'ın gelenlerin soydaşları olduklarını belirttiği bölge halkı, Iraklı Kürtler'i evlerine aldı. Ekmeklerini onlarla bölüştüler. Acılarını paylaştılar.

Fakat iktidar, halkın bu gönüllü yardımına kuşkuyla baktı. Mültecileri enterne edip tel örgülerle çevrili kamplara yerleştirdi.

Beslenme, barınma ve sağlık ihtiyaçları en alt düzeyde karşılandı. Gezi, yerleşme ve çalışma özgürlüklerinden yoksun bırakıldılar. Çocuklara eğitim ve öğretim imkânları sağlanmadı. Kendi çabalarıyla yapmak istedikleri öğretime ise idare engel oldu. Gelecekleri belirsiz ve psikolojik bunalım içinde dilerler.

Türkiye'nin de onayladığı uluslararası sözleşmelere göre mülteci oldukları halde hükümet onlara mültecilik sıfatı tanımıyor. Mültecilik sıfatı tanınmıyınca da dış yardımlardan yararlanamıyorlar. Çünkü dış yardımlar ancak mültecilik sıfatı tanınanlara verilebiliyor.

2860 sayılı Yardım Toplama Kanunu, yardım toplanmasını idarenin iznine bağlamış. Hükümet ve emrindeki idare, kurulan yardım

komitelerine izin vermediği için yurtiçinde yapılmak istenen yardımlar da engellenmiş oldu.

Türkiye 1989 yazında, bu kez Bulgaristan'dan gelen bir göç dalgasıyla hareketlendi.

Gelenler, kimyasal bombaların, zehirli gazların yarattığı dehşet ortamından kurtulmak için kaçıyorlardı.

Ellerinde pasaportları, alabildikleri kadar eşyaları ve ceplerinde bir miktar paralarıyla birer turist gibi geldiler. Birçoğunun otomobili de vardı.

Geldikleri ülkede önemli maddi sorunlarının olmaması gerekirdi. Bulgaristan işgücü açığı olan ve yabancı işçi istihdam eden bir ülkedir. Gelenlerin hepsinin çalıştıkları bir işi vardı.

9 milyonluk Bulgaristan'ın kişi başına milli geliri 54 milyonluk Türkiye'nin birkaç katıdır.

1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme'ye göre gelenler mülteci değildir. Pasaportla serbest olarak gelen, dönme olanakları bulunan ve haklarında takibat yapıldığı konusunda bir delil olmayan Bulgaristan Türkleri iltica talebinde de bulunmuşlardır.

Fakat hukuki statülerini ne olursa olsun, Bulgaristanlı Türkler, hükümet ve siyasi partiler tarafından olağanüstü bir ilgiyle karşılandılar.

Cumhurbaşkanından bütün parti liderlerine kadar herkes sınıra koştu. TRT ve basın olayın üzerinde gereğinden de fazla durdu. Bankalar, büyük gazeteler ve birçok kurumlar yardım kampanyaları açtılar. Kürt mülteciler olayında olduğu gibi Yardım Toplama Kanunu'nun engeliyle karşılaşmadılar. Hükümet ve yardım kurumları gereken her türlü yardımı yapmakta gecikmediler. "Bursa'da binden fazla işçinin son aylarda bu şehre gelen göçmenlere istihdam yaratmak için işten çıkarılması. Bazı KİT'lerde bu yönde bir emekliliğe ayırma hareketinin sessizce yürütülmesi... Kaba bir hesapla, göçmenlere ev ve istihdam sağlamanın faturasının 2 trilyon lirayı aşacağı..." haberleri basında yer aldı.

Yetkililer göç olayının nedeni olarak Bulgaristan'da uygulanan asimilasyon politikasını gösterdiler. Bulgaristan bu suçlamayı red etti.

Çünkü asimilasyon insan haklarına en büyük, en ağır saldırıdır. İnsanın etnik kimliğini, kültürel varlığını ve sonuçta manevi kişiliğini yok etmeye yönelik bir suçtur. Bir insanlık suçudur.

İnsanın etnik kimliğini, kültürel varlığını ve sonuçta manevi kişiliğini yok etmeye yönelik bir suçtur. Bir insanlık suçudur. Uluslararası sözleşmelerin yasakladığı, hukuka ve insan haklarına aykırı olan asimilasyon uygulanıyorsa, buna maruz kalanların her türlü tepkiyi göstermeye hakları vardır.

Yalnız düşündürücü olan şu. Asimilasyon politikasının yıllar önce uygulandığı söyleniyor. Ama o dönemlerde fazla bir ses çıkmadı. Sosyalist ülkelerde demokratikleşmenin başladığı bir dönemde olaylar patlak verdi.

Gelenler, demokratikleşme hareketinin başladığı ve geliştiği bu dönemde, sosyalist demokrasiye geçiş için Bulgaristan'daki halklara destek olamazlar mıydı?

Bulgaristan Türkleri sorunlarını, şimdiye kadar beraber yaşadıkları Bulgaristan'daki halklarla işbirliği yaparak çözemiyorlardı mıydı? Ülkelerinden ayrılmakla hem geride kalanlar için ve hem de geldikleri ülke için yeni sorunlar yarattıklarının farkında değiller mi?

Halkımız bir olup bittiyle karşı karşıyadır. Beklenmeyen bir misafir de olsa, imkânlar ölçüsünde misafiri ağırlamak kaçınılmaz hale gelmiştir.

Fakat bunu yaparken kamuoyunun duyarlı olduğu iki konuya dikkat edilmelidir.

Kürt mültecilerle göçmen Türkler'e karşı hükümetin, bürokrasinin ve basının farklı tavırlarını kamuoyunda gittikçe büyük tepkilere yol açıyor.

Kürtler'in Türkiye'de kalmaları bir zorunluluktan doğuyor. Irak'ta demokratik bir iktidarın işbaşına geldiği gün vatanlarına döneceklerdir. Şimdilik sorunun çözümü için vakit geçirilmeden Kürt mültecilere mültecilik sıfatının tanınması gerekir.

Göçmenler ayrıcalıklı bir konuma getirilmemeli ve vatandaşların işi ve geliri için bir tehdit unsuru olmamalıdır.

Türkiye'nin dış politikası iki ayrı etnik grubun ipoteği altında görünüyor ve bu iç politikayı da şekillendiriyor. Bunlardan biri dış Türkler, diğeri Kürtler'dir.

Televizyonu açın, basına bakın. Hükümetlerin dış ilişkilerini yönlendiren unsurları araştırın. Bunu açıkça göreceksiniz.

Irak, İran ve Suriye'yle ilişkilerin ağırlık noktasını hep Ortadoğu'daki Kürt sorunu teşkil eder. Kürtler'e karşı alınacak ortak önlemler, ortak kurumları bile yaratır. Önceliği Kürt sorunu alınca, bu devletlerle olan iliş-

**Bulgaristan Türkleri sorunlarını, şimdiye kadar beraber yaşadıkları Bulgaristan'daki halklarla işbirliği yaparak çözemiyorlardı mıydı?**

TÜRKİYE



siyasi partiler tarafından olağanüstü ilgiyle karşılandılar.

kilerde Türkiye halkının çıkarları gereğince gözetilemez ve çoğunlukla halkımızın çıkarlarıyla ters düşen politikalar saptanır.

Kıbrıs ve Batı Trakya Türkleri'yle ilgili sorunlar, Batı'yla olan ilişkilerimizi hep olumsuz yönde etkilemiş, bugünkü ekonomik sıkıntılarımızın temel nedenlerinden biri olmuştur.

Bulgaristan Türkleri ise Bulgaristan ve sosyalist ülkelerle ilişkilerimizin gerginleşmesine yol açmıştır.

Bu yetmiyormuş gibi bazı çevreler İran'daki Azeriler'i, Sovyetler Birliği'ndeki Türkler'i, birlikte yaşadıkları halklara karşı kışkırtmanın ve Türkiye'yi bir maceraya sürüklemenin hesabı içindedirler.

Aynı çevreler, Kerkük Türkleri'ni, zengin petrol kaynaklarının ele geçirilmesinde bir araç olarak görüyorlar.

Topluma şöyle bir anlayış egemen kılınmak isteniyor. "Türkiye Türkler'indir. O halde Türkiye Türk soylu olan herkesin vatandır. Türk soylu olan kişi nerede olursa olsun Türkiye'ye gelip yerleşmek hakkına sahiptir. Türk soylu olmayan kim olursa olsun yabancıdır."

Bu anlayışın temelinde ırk unsuru vardır. Öngördükleri devlet de ırkçı bir devlettir.

Türkiye Cumhuriyeti ırk esasına dayalı bir devlet olabilir mi? Bugünkü dünya konjonktüründe buna izin verilir mi?

Türkiye'de en büyük etnik grup Türk olmakla beraber başka etnik gruplar da vardır. Müslüman etnik gruplar bir yana, Müslüman olmayan etnik grupların hakları Lozan Antlaşması'yla güvence altına alınmıştır. Rumlar, Ermeniler, Yahudiler bu ülkenin vatandaşları ve sahipleridirler. Müslümanlar da, hangi etnik kökenden gelirse gelsinler, yine bu ülkenin gerçek sahipleridirler.

Anayasa'nın 66. maddesi "Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür" diyor. Bu Türklük kavramında soy, ırk esas değil, sadece vatandaşlık bağı kabul edilmiştir.

Demek ki bu ülkenin sahipleri, bu ülkenin vatandaşlarıdır. Çünkü bunlar bu vatan için savaşmışlar. Yıllardır aynı acıları birlikte paylaşıyor, aynı güçlüklerle birlikte göğüs geriyorlar. Ülkede bulunan tüm zenginlikleri, tüm değerleri ortak emekleriyle bunlar yaratmışlar.

Türkiye'nin dışında yaşayan hiç kimşenin, hangi soydan gelirse geisin vatan üzerinde bir

hakkı yoktur. Bu benim vatanımdır diyemez. O, bir yabancıdır.

Onların da acı tatlı hatıralarını paylaştıkları birer vatani var. Beraber yaşadıkları halklar var.

Sorunları varmış. Tabii ki olacak. Hangi toplumun sorunu yok ki. Çözüm, sorunlardan kaçmak değildir. Toplumun diğer kesimleriyle ve beraber yaşadıkları halklarla birlikte elele verip bu sorunları çözmeleri gerekir. Hem kendileri, hem içinde buldukları toplumlar ve hem de insanlık için en doğru yol budur.

Türkiye az gelişmiş bir ülke. Kaynakları sınırlı. Nüfus artış hızı fazla. Bugün 4 milyon işsiz var. Her yıl yarım milyona yakın, bu işsizler ordusuna katılıyor. Üç milyon vatandaşımız Avrupa'da, el kapılarında yaşam mücadelesi veriyor.

Eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi alanlara yaptığımız yatırım çok yetersiz. Konut açığı her gün biraz daha büyüyor.

Türkiye, Türk soyundan gelen herkese kapılarını açarsa Türkiye'dekiler nereye gidecek. Onlar nerede iş bulacak.

Buna bakıp başkaları da, örneğin vatandaşlarımız olan Rum, Ermeni, Yahudi, Kürt, Çerkez ve diğerleri de dışarıdaki soydaşlarını Türkiye'ye davet etseler durum ne olur?

Türkiye yol geçen hanı mıdır ki, her isteyen soydaşını getirip yerleştirebilir.

Olmaz böyle şey. Bu işin kuralı var. Bu kuralları da Lozan Antlaşması ile Anayasa saptamıştır. Bir de örneğin mültecilerin hukuki durumunda olduğu gibi, uluslararası sözleşme hükümleri vardır.

Türkiye ne dış Türkler'in vatandır ve ne de dış Kürtler'in. Türkiye sadece Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarıdır ve Türkiye'nin sahipleri sadece onlardır. Hiçbir ayırım gözetmeden, ama birbirlerinin kültürlerine, özelliklerine ve kimliklerine saygılı olarak birlikte bu ülkeyi yöneteceklerdir ve herkesin mutlu olduğu ileri, demokratik bir Türkiye yaratacaklardır.

Türkiye'nin dış politikası, dış Türkler'le Kürtler'in etnik sorunlarına bağımlılıktan kurtarılmalı ve dış politika bu sorunlardan bağımsız olarak saptanmalıdır.

Bu nasıl olur? Öncelikle toplum, şoven milliyetçi anlayışların etkisinden kurtarılmalı. Eğitim ve öğretim demokratikleşmeli. Dış Türkler sorununu yaratan güçlerin etkinliklerine son verilmeli. En önemlisi Kürt sorunu serbest ve özgürce her kesimde tartışılmalı ve barışçı, demokratik, çağdaş bir çözüme varılmalıdır. İçte bir Kürt sorunu kalmamalı ki, Türkiye Ortadoğu'daki Kürt sorununa demokratik ve insani bir anlayışla yaklaşsın.

O zaman ülkemizin ve halkımızın yararına olacak bağımsız bir dış politika saptanabilir. Kuşkusuz bu politikalar diğer halkların yararlarıyla ve evrensel yararlarla uyum içinde olacaktır. Onlara ters düşmeyecektir.

Türkiye, dış Türkler ve dış Kürtler'le ilgilenmeyecek midir? Elbetteki ilgileneyecektir. Fakat bu ilgi, başka devletlerin içişlerine karışmadan, insan hakları çerçevesinde olacaktır.

Çağımız insan hakları çağıdır. İnsan hakları devletlerin içişleri değildir. Hangi ülkede olursa olsun, insan hakları ihlal ediliyorsa buna tepki göstermeliyiz.

Örneğin Irak ve İran'da Kürtler'e yapılan baskılara, Bulgaristan'daki asimilasyon politikasına, Yunanistan'ın Batı Trakya Türkleri'ne, Irak'ın Kerkük Türkleri'ne, İran'ın Azeriler'e uyguladıkları baskılara karşı çıkılmalıdır.

Ama bunun ölçüsü bellidir. Sofya'ya, Kerkük'e ordunun yürütmesi, İran'a savaş açılması, Sovyetler Birliği'nin içişlerine müdahale ederek, rejime karşı ayaklanma girişimlerinin kışkırtılması ve Kıbrıs için 55 milyonluk Türkiye'nin yaşamsal çıkarlarının feda edilmesi değildir.

Evet, sınırlar aşılmalıdır. Yoksa hayatından memnun olmadığını söyleyen her topluluğa "buyur gel" dersek, Türkiye'de kimseye yer kalmaz. Çünkü dünya hayatından memnun olmayanlarla doludur. ■

▼ Irak'tan gelenler. İktidar, mültecileri enternedip tel örgülerle çevrili kamplara aldı. Beslenme, barınma ve sağlık ihtiyaçları en alt düzeyde karşılandı.



## Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı

## DAYANIŞMA DA HAKTIR

*Yöresel karakteristikleri dikkate alan, ama evrensel standartları da sistemleştiren bölgesel insan hakları yapıları, insan haklarının kurumsallaştırılması amacına daha elverişli bir yaklaşım sağlamaktadır.*

**H**ak ve özgürlüklerin tanınması, ihlallerin önlenmesi uzunca bir süreden beri salt iç-hukuk sorunu olma boyutunu aştı. Ulusüstü İnsan Hakları Hukukunun alanına girdi. Bu özerk, yeni hukuk disiplini, bölgesel ve uluslararası düzeyde yapılandırılan insan hakları sistemlerini adlandırmak üzere kullanılıyor. Gelişmelerin çarpıcı boyutlarıyla gözlemlenebildiği süreç, bölgesel düzeyde sistemlerin kurulmasıdır. Bugüne dek, Avrupa, Amerika ve Afrika'da bölgesel insan hakları sözleşmeleri kurulması başarıldı. Türkiye kamuoyu, bunlardan Avrupa Sözleşmesi'ne daha aşına. 1950'lerin başlarında bu sözleşmeye Türkiye taraf oldu, 1980'lerin ikinci yarısında da bireysel başvuru hakkını tanıdı. Bu nedenle gündemimizde daha sık yer almaktadır Avrupa sistemi. Ülkemizde pek de bilinmeyen son iki örnek ise, 1978'de yürürlüğe giren Amerikan Sözleşmesi ile 1986'dan beri etkinlik kazanan Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı'dır. İşte bu yazıda, türünün üçüncü örneği olan Afrika Şartı üzerinde duruluyor.

Ancak önce, böyle bir bölgesel yapılaşma niçin gereklidir? Evrensel, global sözleşmeler vardır ve asıl bu süreç desteklene daha olumlu olmaz mı, türünden sorular yanıtlanmak zorunludur. Ayrıntılara girmeksizin birkaç temel saptama yapılabilir:

İnsan hakları denince, usa ilkin, liberal-burjuva hak öğretisi geliyor. Dayanaksız da değil bu. İnsan hakları alanında, 17. ve 18. yüzyıllardaki büyük devrimlerle tarihsel açıdan belirgin anlayışlar kurumsallaşmıştır. Sosyalist insan hakları öğretilerine girilmeden önce de, burjuva anlayışın analizi zorunlu. Bir de bütün bunların dışında, dünyanın diğer bölgelerinde, tarihsel-toplumsal kökleri olan kurumsallaşmış kültür çevreleri bulunmaktadır. Bunlar, geleneksel kültür dokuları genel

başlığı altında ele alınabilir. İşte bu çevrelerin, gerek burjuva, gerekse sosyalist yaklaşımlardan oldukça farklı insan hakları anlayışı vardır. Çin, Hint, Japon, Afrika kültür çevreleri bunlara örnektir. Böylesine küçülen ve saydamlaşan bir dünyada, insan haklarının evrensel standartlarının belirlenmesinde, her hangi bir kültür çevresine tekel tanımak olası değil. İnsan hakları alanında gerçeği ya da evrenseli tek başına temsil eden yaklaşım artık demode. Yeni bir dünya oluşuyor; evrensel ölçekli konsensus; tarihsel-toplumsal kökleri farklı kültürlerin çoğulluğunu temel alıyor.

Yöresel karakteristikleri dikkate alan, ama en azlarda da olsa evrensel standartları sistemleştiren bölgesel insan hakları yapıları, hedeflediği insan haklarının kurumsallaştırılması (yani, etkin biçimde, şu üç koparılmaz süreci; tanıma, koruma ve geliştirme) gerçekleştirilmesi) amacına daha elverişli, pratik ve somut bir kurgu olarak belirmektedir. İhlal mağdurlarına daha çabuk, kolay, az masraflı hareket ederek kendini koruma olanağını veriyor. İhlal pratiklerini durdurmak için, ulusüstü birimlerin daha ağırlıklı sürekli, sonuç alıcı gözetimine; bölgesel ve uluslararası kamuoyunun o pratikleri gerçekleştiren yönetim üzerinde baskısının biçimlendirilmesi; ilgili birimler eliyle yargısal, yarıyargısal ve siyasal kararlar üretmek hukuksal ve siyasal süreçlerde beliren iyileştirmelerin, tazminlerin, önleyici önlemlerin gerçekleştirilmesine kapıyı açıyor.

Eklenmeli ki, böylesine geniş ve kapsamlı avantajları olan bölgesel insan hakları sistemleştirmeleri, global-evrensel kurumsallaştırmaların alternatifidir. Başka söyleyişle, onun yerine gelecek bir süreç değil, ama onu güçlendiren, etkinleştiren niteliktedir. İnsan haklarına tam ve gerçekten saygı duyulan bir dünya yaratmada, olanakların tümünden yararlanmak gerekiyor.

İşte bu veriler gözönünde tutularak Afrika Şartı'na baktığımızda şu özelliklerini sıralayabiliriz:

Afrika Şartı, son çözümlemede, Afrika'nın özgün tarihinin bir ürünüdür ve Pan-Afrikanizm denilen kıta düzeyinde birleşme, bütünleşme sürecinin önemli aşamalarından birisidir. Afrika'nın bütünleşmesi sürecinde Afrika ulusalcılığı anahtar bir rol oynamıştır. 1960'ların başlarında, belirgin son biçimini alan bağımsız Afrika devletlerinin ortaya çıkmasının ardından, bu kıtada bölgesel in-

san hakları sistemi kurma çabaları yoğunlaşmış ve hızlanmıştır. Bütünleşme sürecinin ilk kurumsal başarılarından birisi, 1963 tarihli Afrika Birliği Örgütü'dür. Daha bu birliği kuran andlaşmada, "kendi kaderini tayin" gibi bazı özel hak kategorileri, "yan-tutmazlık" gibi yeni bazı siyasalar yer almıştı.

Bir Afrika İnsan Hakları Sözleşmesi oluşturulması düşüncesinin somut göstergeleri 1961 yılına dek geri götürülebilir. Nihayet 1979 yılında, pek çok toplantılar, uzun tartışmalar ve hazırlıklar sonunda, 1981 yılında Afrika Şartı metni biçimine kavuşturulup kabul edildi. Şart, 21/Ekim/1986 tarihinde yürürlüğe girdi.

Avrupa ve Amerikan sözleşmelerine koşut ya da benzer hükümler ve kurumlar içermekle birlikte, özgün düzenlemeleriyle de Afrika Şartı özelleşiyor. Toplam 68 maddelik bir metindir. Başlangıç bölümünü izleyen, "Haklar ve Ödevler" (md.1-29); "Koruyucu Önlemler" (md.30-63) ve "Genel Hükümler" (md.64-68) üç ana bölüm yer alıyor.

Şart metni, bir kez, global ve bölgesel diğer insan hakları belgelerine koşut biçimde, gerek klasik haklara (medeni ve siyasal hak ve özgürlükler), gerekse ekonomik, sosyal ve kültürel haklara yer veriyor. Bu yönüyle pek yeni tarafı yoktur. Fakat şu iki özelliği ile özgündür. Ulusüstü insan hakları belgeleri tarihinde ilk kez, "Üçüncü Kuşak İnsan Hakları" ya da "Dayanışma Hakları" denen sınıflandırmaya girmiş hak ve özgürlükleri düzenlemiştir. Bunlar, insanların eşitliği, aynı haklara ve saygılığa sahip olması ve her biçimi ile tahakkümü yasaklaması (md.19); varolma ve bunu tanımlayan kendi kaderini tayin hakkı (md.20); gelişme hakkı (md.22); barış ve güvenlik hakkı (md.23); çevre hakkı (md.24) dir. Yine özgün olan diğer yön, bir yanda hakları ve özgürlükleri düzenlemişken, öte yanda da bireyin, ailesine, topluma, devlete ve uluslararası topluma karşı ödevlerini de hükme bağlamış olmasıdır (md.27). Böylece, modern insan hakları öğretisinin ögesi olan "hak-ödev bütünselliği", açık biçimde bu hukuk belgesine geçirilmiş oluyor. Yukarıda, ilk beş kategori, haklar bakımından pek yenilik ömnediği belirtilmişti. Bununla birlikte, kültürel yaşama katılma hakkı (md.17); çocukların, yaşlıların, muhtaçların korunması (md.18); doğal kaynaklar ve zenginliklerden yararlanma hakkı (md.21) olduğu gibi, önceki iki bölgesel sözleşmede yer almayan hak gruplarının düzenlendiğine de işa-

**Bireyin insan hakları ile halkların kolektif hakları arasında diyalektik bir ilişki vardır. Diğer bir söyleyişle insan hakları ve halkların hakları birbirinin koşuludur.**

ret etmek yerinde olacaktır.

Afrika Şartı'nda hak ve özgürlük dokusunun sergilediği genel karakteristik şudur; toplum-merkezci bir yaklaşım şarta damgasını vurmuştur. Bu da, Afrika kültürünün, onun kavradığı biçimiyle hak ve özgürlük anlayışının, geleneksel liberal-burjuva yaklaşımından temelli ayrımlarını ortaya koyuyor.

Şart bağlamında, yeni kategori olan dayanışma hakları için şunlar belirtilmelidir: Bu grup hakların başında, bir ilke oluşturan bir hak olmaya dönmüşen, kendi kaderini tayin hakkı gelmektedir. Bölgesel sözleşmeler içerisinde tek örnek olan bu hak, temelde, kolektif haklar arasında yer almakla birlikte, bu hakkın ihlali çerçevesinde mağdur duruma düşen bireylerin ilgili birime korunmak amacıyla başvuruları da kabul edilebilir niteliktedir. Çünkü şart, bu hakla ilişkin başvuruların öznesi bakımından, devlet ya da birey olmalıdır diye özel bir sınırlama getirmemiştir. Kendi kaderini tayin ve varolma hakları, baskı altında tutulan halkların, bu tahakkümden kurtulma, kendilerini özgürleştirme haklarının altını çizerek. Ayrıca, siyasal, ekonomik ya da kültürel alanlardaki yabancı tahakkümüne, emperyalizme karşı kurtuluş ve özgürleşme mücadelelerine, şartın tarafı olan tüm devletlerin katkıda bulunma hak ve ödevini düzenler. Böylece, kıta düzeyinde "dayanışmanın" insan hakları bağlamında kurumsallaştırıldığı görülüyor.

Daha adında, "Halkların Hakları" kavramı öbeğine yer verilmesi ile benzerlerinden ayrılan Afrika Şartı, bu terimi netleştirememiştir. Bunu kararlar pratiği ve öğretisi yapacaktır. Şimdilik söylenebilecek olanı, bireyin insan hakları ile halkların kolektif hakları arasında diyalektik bir ilişkinin bulunduğudır. Diğer söyleyişle, insan hakları ve halkların hakları, birbirinin koşuludur. İkincisi, ilkinin somutlaştırılmasının, eylemselleştirilmesinin içeriğini ve koşulunu belirler. O halde, bu iki grup birbirleriyle çelişmez yahut yarışma durumunda ele alınmamıştır; biri ötekini tamamlar. Çünkü insan haklarının kurumsallaşması, bireyler kadar, gruplar, topluluklar, halkların tümünün birden etkin katılımını gerektirir.

Afrika Şartı'nda özellikle taraf devletler dışındaki birimlerin başvuruları için özel süzgeçler de düzenlenmiştir (md. 55/2 ve 56). Bu zorlu prosedüre yer verilmesi, şarta yöneltililecek en ciddi eleştiri odağıdır. Yargısal güvencelerin yetersizliğinden başka, ihlal pratiklerini ve sorumlularını siyasal niteliği bakımın bir platformda sergileyerek hakları koruma yaklaşımı da, tıpkı düzenlenen kimi hakların net tanım ve içeriğe kavuşturulmaması olmasındaki handikaplar gibi eleştiriyi açtırır.

Eleştirilebilecekler listesi ne kadar uzatılabilir olursa olsun, Afrika Şartı'nın tarihsel önemi yadsınmaz. Dünyanın bu yoğun ihlaller bölgesinde, Afrika tarihinin özellikle sömürgeleşme öncesi evrede yarattığı uygarlığın yapıtaşlarından olan "insana saygı", "hoşgörü", "dayanışma", vb. gibi temel insan hakları değerlerini ve ona dayanan yaşama biçimini çağımız dünyasında üretmek ve yeniden üretmek için şart, tüm Afrikalı birey ve halkların elinde bir hukuksal araçtır. Afrika yönetimleri bakımından da, insan haklarını kurumsallaştıran düzenleri yaratma eği-

lim ve kararlılıklarının işaretidir.

Gerçekten de bu bölge, sık rastlanan askeri darbeler, rejimlerin askerleştirilmesi, kitlesel ve sistemli insan hakları ihlalleri, ekonomik, kültürel geri kalmışlık, uluslararası sermayenin ve işbirliği yaptığı yerli egemen kesimin yeni-sömürgeciliği çeşitli yöntem ve biçimlerle uygulamaya koyması, silah gücüne dayanan açık ırkçı rejimlerin pratikleri, vb. gibi çok yönlü ve çok sayıda sorunla yoğrulmaktadır. İşte tüm bu olgulara karşın Afrika halkları, kendilerini layık gördükleri insan haklarına saygıya dayanan bir düzen için bölgesel insan hakları kurumu oluşturmuşlardır. Her şeyden önce, bizatihi bu kararlılık bile, bu çabanın saygınlığını kavramak için yeterlidir. Nitekim, örnek olsun, Afrika Şartı, Avrupa ve Amerikan Sözleşmeleri'nin tersine, olağanüstü hallerde güvence altına alınmış hak ve özgürlüklere aykırı önlemlerin alınması (derogation) konusunda genel bir hüküm içermez. Şartın bu çarpıcı özelliği de göstermektedir ki Afrikalılar insan haklarına, sözlük anlamında tam, bölünmez, bütün olarak bakmakta, istisna alan yaratmaya cevaz vermeyen bir anlayışı temsil etmektedirler. İnsan haklarına saygı duyan bir düzen de, zaten ancak, böyle bir anlayış üzerine kurulabilir.

Türkiye açısından bakıldığında ise söylenebilecek olan şudur: Avrupa Sözleşmesi çerçevesinde bireysel başvurular hakkının tanınmasından sonra Dışişleri Bakanlığı'nda bir birim oluşturuldu. Bir yetkili ile görüşürken, söz Afrika Şartı'na geldi. Şartın varlığından o tarihte haberdar olduğu konusunda kuşku

duyduğum o yetkili, müstehzi bir ifade ile, "ha, Afrika Şartı mı? Onlar yamyamdır" demişti. Hangi saikle söylenmiş olursa olsun bu anlatım, baştan aşağı sakattır. İçtenlikle inanıyorum ki, sistemli insan hakları ihlallerinin tüm kokuşmuşluğu ile sergilendiği ülkemizde, dünyaya daha nesnel gözlemlerle bakmak, çıkarmamız gereken dersleri çıkartabilecek sağduyu ve basiret, hiç olmazsa bunlara, sahip olmak zorundayız. Avrupa Sözleşmesi'ni imzaladıktan ancak 35 yıl sonra, o da bir siyasal hesap peşinde bireysel başvuru hakkını tanıyan içeride de ihlalleri sürdürmek, değil Türk halkını ve bilinçsizlikle yamyam yaftasını yapıştırdığımız halkları, onların yönetimlerini bile kandırmaya yetmiyor. Uluslararası hangi platformda o dudak bükülen Afrika devletleri kadar ağırlığımız var, doğrusu soğukkanlı biçimde yeniden sorguluyoruz. En son, BM'nin bir birimine sokmak istediğimiz Türk delege konusunda uğradığımız hüsrana basında yer almadı mı? Artık uygar olmanın ölçütü, insan haklarına saygıyla belirleniyor. Kuşkusuz dünyanın hiçbir yeresi pür-ü pak değildir ama, ölçüt olarak, en azından, yönetimlerin dürüst ve kararlı siyasalarının arandığını da hiç kimse yadsıyamaz. Türkiye'den bakıldığında, Afrika Şartı'ndan öğrenilecek olanı da budur. ■

*Afrika Şartı konusunda kapsamlı bir çalışma için bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, "Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı Üzerine Düşünceler" Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni (MHB), Yıl:7, S:2, İstanbul, 1987, sf:131-145.*

## AÇIKLAMA

**G**örüş Dergisi'nin Nisan 1989 tarihli sayısında yayınlanan Vedat Türkali'nin demecinde, dışarıdan dayatılan "TKP" denen örgütün başındakilerin Türkiye soluna ne büyük kötülük ettiklerini ve bir şekilde anlatılmaktadır. Bu yarayı desmekle Türkali'nin yarattığı bir iş yaptığı inancını dayır.

Açıkça ifade edilmese de Türkali'nin söylediklerinden ayrı gayri gözetilmeden solda birliği savunduğu anlamı çıkarıyor. Açık ki sağlıklı birlik ancak solda sağlamlı ne varsa onunla kurulabilir, devrimci onuruna gölge düşürmemiş olanlarla. Bilenler'in, Başımardar'ın ekolünden yetişmelerin, zenzem suyu ile yıkanıp bütün pisliklerinden arınmadıkça bu birlik içinde yer almamalı.

Demekte bir yerde "Devrimcilikte bir kural vardır. Yakalanan insan üç gün konuşmaz" deniyor. Bundan üç gün sonra konuşmak mubehit anlamı çıkmaktadır. Böyle bir kural yoktur. Devrimcilikte kural içkencede konuşmamak, tahkikatı yürütenlerin işine yarayabilecek herhangi bir şeyi söylememektir; ne ilk üç gün içinde ne de sonra.

TKP'nin Kemalizm konusunda tutumuna ilişkin olarak da şöyle deniyor: "Kemalistler'in İleri tavrımları desteklemek, anti-faşist bir çizgiye çekmek, ona başıçı yönde yorumlar yapma çabaları görülür. '45 tutuklamalarında Mihri Belli'nin İleri Gençler Birliği savunmasını açın okuyun, Kemalist bir savunmadır. 'Biz Kemalistler' der. Ve o gün 'ben komünistim' diye çıkanlar hain olarak karşılanırdı. Provokasyon yapıyor, gereksiz sektelemlerle zarar getiriyor diye suçlanırdı."

Türkali burada yanılıyor. Komünistlerin, tabii karşı tarafın işine yaramayacak şekilde, mahkeme önünde komünist olduklarını, örgütün komünist partisi olduğunu,

hatta TKP'nin Komintern'in üyesi olduğunu açıkça söylemeleri ve eylemlerini savunmaları, Kominternce saptanmış bir ilkeydi. Gizlilik kurallarına ters düşmediği durumlarda bizde de bu ilkeye uyulmuştur.

İleri Gençlik Birliği davasında durum değişti. Yargılanan örgüt Komünist Partisi değildi. Komünistlerin, sempozyanların hatta sıradan anti-faşist nitelikte gençlerin katıldığı bir demokratik örgütü. İGB kuruluş bildirisinde Kemalist devrimin kazanımlarının korunması ve bunlarla da yetinilmeyerek günün koşullarının gerektirdiği yeni devrimci adımların alınması gereğinden söz ediyor, örgüt "İleri Kemalist, anti-faşist" olarak nitelendiriliyordu.

Poliste ifadeler buna göre verildi. Mahkemede savunmalar da bu şekildedir. Gene de bu, İGB'ilerin 141. maddeden mahkûm edilmelerine engel olmadı. Mihri Belli olsun, öteki İGB'iler olsun savunmalarını, "Biz Kemalistiz, biz şuyuz, buyuz" diye yapmamışlardır. Onlar İGB'nin gençliğin sorunlarına çözüm arayan ilerici nitelikte bir demokratik örgüt olduğunu savunmuşlardır.

Bir de şu var: Türkali 1946'da Şefik Hüsnü'nün gaffet içinde olduğunu, "Missouri zırlısı ile gelen demokrasi"ye kandığını, gelmekte olan tehlikeyi göremediğini söylüyor. Kendisinin ise durumu doğru değerlendirdiği, Şefik Hüsnü'yü devrimci uyanıklık ile bağdaşır bir tutum ve davranışa yöneltmeye çalıştığı ama merak anlattığı anlamında şeyler anlatıyor.

Demek ki o günlerde herkes gaffet içinde değildi, ileriye görebilenler de vardı. Bu da bir teselli! ■

**Hayati Tözün**  
(Patriot)

# DEVLET HİZMETLERİNİN BÖLGESEL YOĞUNLUĞU

1979-1985 döneminde devlet hizmetleri yoğunluğunun gerilediği görülüyor.

Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde bu gerilemenin durdurulması gerekir.

**D**evlet hizmetleri, milli gelir hesaplarında tarım, sanayi, inşaat, ulaştırma gibi bir gelir kategorisidir ve devlet hesabına çalışan öğretmen, yargı, milletvekili, silahlı kuvvetler mensubu gibi kişilerin yaptıkları hizmetleri kapsar. Bu hizmetlerin nispi önemi, devlet bütçesinden bu işi yapanlara verilen maaşlarla ölçülür. Bu yazının amacı, Türkiye'de devlet hizmetlerinin bölgesel yoğunluğunu iller ve coğrafi bölgeler itibarıyla incelemektir. İller düzeyinde devlet hizmetleri, İstanbul Sanayi Odası'nın 1988'de yayınladığı "Türkiye Gayri Safi Yurtiçi Hasılasının İller İtibarıyla Dağılımı: 1979-1986" adlı yapıttan yararlanılarak elde edilmiştir. 1980 ve 1985 nüfus sayımları, DİE'nin "Genel Nüfus Sayımı: 20.10.1985" adlı yapıttan elde edilmiş, ara yılların iller düzeyinde nüfusu, illerde nüfus artış hızı

hesaplanarak bulunmuştur. İnceleme, 1979-1985 yıllarını kapsamaktadır.

Devlet hizmetlerinin yoğunluk derecesini gerek iller, gerek coğrafi bölgeler itibarıyla hesaplarken herkes tarafından kabul edilebilir bir istatistik yöntemden yararlanmak gerekir. Örneğin 1985 yılında toplam devlet hizmetlerinin yüzde 12,9'u İstanbul'da, yüzde 0,9'u Kırklareli'nde toplanmıştır. Bu bilgiden, devlet hizmetlerinin İstanbul'da Kırklareli'ne oranla yaklaşık 14,3 (= 12,9/0,9) misli daha yoğun olduğu sonucuna varılabilir mi? Hayır. Aynı zamanda bu illerde yaşayan nüfusu gözönüne almalıyız. 1985'te İstanbul'da yaşayan nüfus toplam nüfusun yüzde 11,4'ünü, Kırklareli'nde yaşayan nüfus toplam nüfusun yüzde 0,6'sını oluşturmaktadır. Demek ki bir ildeki ya da bölgedeki nispi nüfus, gerçek devlet hizmetleri yoğunluğunu yakalamamızı sağlayan bir ağırlık olabilir. Bir il ya da bölgede belli bir yılda sağlanan devlet hizmetlerinin toplam devlet hizmetleri içindeki payını, bu ilde ya da bölgede yaşayan nüfusun toplam nüfus içindeki payına bölmek suretiyle "devlet hizmetleri yoğunluk katsayısı"ni elde edebiliriz. Bu katsayı 1,0 ise, bu il ya da bölgede devlet hizmetlerinin yoğunluğu Türkiye ortalamasına eşittir. Çıkan katsayı 1,0'dan ne kadar büyükse, bu

il ya da bölgede devlet hizmetlerinin yoğunluğu, Türkiye ortalamasının o kadar üstündedir. Çıkan katsayı 1,0'dan ne kadar küçükse ve sıfıra ne kadar yakınsa, bu il ya da bölgede sunulan devlet hizmetleri nispi olarak o kadar küçüktür. Şunu da belirtelim ki, zaman içinde bir il ya da bölgede devlet hizmetleri değerinin diğer yörelere oranla farklı değişmesinin, devlet hizmetleri yoğunluk katsayısını yanıltıcı olarak etkilemesini önlemek için, cari fiyatlarla devlet hizmetleri değerinden değil, 1979 yılı sabit alıcı fiyatları yöntemiyle hesaplanmış değerden yararlandık.

Tablo 1, 1985 yılında devlet hizmetleri yoğunluk katsayısının büyüklük sırasına göre ilk 20 ili vermektedir. Burada üzerinde durulması gereken bir nokta, birinci sıradaki Ankara'da devlet hizmetleri yoğunluk katsayısının, sonuncu sıradaki Hakkâri'de devlet hizmetleri yoğunluk katsayısına oranla 5,03 (= 2,214/0,440) misli daha yüksek olmasıdır. Ne var ki bu oran aynı yılda sanayi yoğunluk bakımından birinci sırada yer alan Kocaeli ile aynı yoğunluğa göre sonuncu sırada yer alan Hakkâri arasındaki farkı (1188 (= 9,502/0,008)) ve fert başına gelir bakımından birinci sırada yer alan Kocaeli ile aynı ölçüde göre sonuncu sırada yer alan Hakkâri arasındaki oranla [14,1 (= 169.676 TL/12.040 TL)] karşılaştırılınca daha küçüktür. Buna rağmen 5,03 misli farkı daha iyi değerlendirmek için bir kurama ya da bir genellemeye gereksinimiz var. El yordamıyla bir genellemeye varmaya çalışacağız.

Tablo 1'in uzantısı yardımıyla varılabilecek bir gözlem de şudur: Türkiye'de 67 ilin 28'inin devlet hizmetleri yoğunluk katsayısı Türkiye ortalamasını aşmaktadır. Aynı yılda (1985'te) sanayi yoğunluk katsayısı bakımından Türkiye ortalamasını aşan il sayısı 11, fert başına gelir bakımından Türkiye ortalamasını aşan il sayısı 21'dir. Bu bilgilerden devlet hizmetlerinin, son iki ölçüde oranla yurtiçinde eşite daha yakın dağıldığı sonucuna varabiliriz. Fakat bu eşite daha yakın dağılımın da en azından bazı engellemeler ışığında değerlendirilmesi gerekir. Yine Tablo 1 yardımıyla varılabilecek bir gözlem şudur: Türkiye'de 1985'te devlet hizmetleri yoğunluğu bakımından Türkiye ortalamasının üstündeki 28 ilin 8'i Marmara Bölgesi'nde (Kırklareli, Çanakkale, Bilecik, Edirne, Tekirdağ, Balıkesir, İstanbul, Sakarya), 6'sı Karadeniz Bölgesi'nde (Artvin, Kastamonu, Bolu, Sinop, Amasya, Rize), 5'i Ege Bölgesi'nde (İzmir, Muğla, Aydın, Denizli, Uşak), 4'ü İç Anadolu Bölgesi'nde (Ankara, Eskişehir, Çankırı, Nevşehir), 3'ü Doğu Anadolu Bölgesi'nde (Tunceli, Erzincan, Elazığ), 2'si Akdeniz Bölgesi'nde (Isparta, Burdur) bulunmaktadır. Hiçbir ili Türkiye ortalamasının üstünde yer almayan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Türkiye ortalamasının üstünde yer alması beklenemez.

TABLO 1

## 1985 YILINDA DEVLET HİZMETLERİ YOĞUNLUK KATSAYISININ BÜYÜKLÜK SIRASINA GÖRE İLK 20 İL

İller	Devlet Hizmetleri	Toplam Nüfus	Devlet Hizmetleri
	İçindeki Yüzde Payı	İçindeki Yüzde Payı	Yoğunluk Katsayısı
	(1)	(2)	(1)/(2)
1. Ankara	14,908	6,734	2,214
2. Kırklareli	0,880	0,578	1,522
3. Çanakkale	1,220	0,813	1,501
4. Bilecik	0,470	0,314	1,497
5. Artvin	0,670	0,449	1,492
6. İzmir	6,526	4,506	1,448
7. Kastamonu	1,260	0,882	1,428
8. Tunceli	0,420	0,296	1,419
9. Eskişehir	1,590	1,161	1,369
10. Bolu	1,350	0,992	1,361
11. Edirne	1,010	0,756	1,336
12. Erzincan	0,760	0,589	1,290
13. Isparta	0,970	0,764	1,270
14. Çankırı	0,640	0,520	1,231
15. Sinop	0,670	0,552	1,214
16. Tekirdağ	0,940	0,778	1,208
17. Amasya	0,820	0,698	1,175
18. Balıkesir	2,059	1,770	1,163
19. Muğla	1,080	0,946	1,142
20. İstanbul	12,929	11,393	1,135

TABLO 2

## 1985 YILINDA BÖLGELERİN DEVLET HİZMETLERİ YOĞUNLUK KATSAYISI

Bölgeler	Devlet Hizmetleri İçindeki Yüzde Payı (1)	Toplam Nüfus İçindeki Yüzde Payı (2)	Devlet Hizmetleri Yoğunluk Katsayısı (1)/(2)
İç Anadolu Böl.	25,669	18,322	1,401
Ege Böl.	14,816	13,176	1,124
Marmara Böl.	24,215	21,677	1,117
Karadeniz Böl.	13,959	15,707	0,889
Akdeniz Böl.	8,490	12,113	0,701
Doğu Anadolu Böl.	8,140	10,360	0,786
Güneydoğu Anadolu Böl.	4,710	8,646	0,545

Tablo 1'i dikkatli bir biçimde gözden geçirerek bazı genellemelere varabiliriz. Her şeyden önce bazı illerde devlet hizmetleri yalnız bu il için değil, aynı zamanda bütün Türkiye ya da sınırlı bir bölge için üretilir. Örneğin Büyük Millet Meclisi, Bakanlıklar, Genel Müdürlükler, Genel Kurmay Başkanlığı ve nitelik itibarıyla benzeri kuruluşlar bir ülkenin başkentinde yer alır. Bu merkezi bürokrasiye ödenen maaşlar, başkent devlet hizmetleri rakamını şişirir. Bu bakımdan Ankara'nın devlet hizmetleri yoğunluğu bakımından birinci kent olması şaşırtıcı değildir. Bir ülke ne kadar merkezi bir sistemle yönetiliyorsa, başkent devlet hizmetleri yoğunluk katsayısı da o kadar büyük olur. Ülke için geçerli olan bu kural her il içinde geçerlidir. Her il merkezi, bu merkez kadar, bağlı ilçeler için de kararlar verir, bu ilçeleri denetler. Bu da normal koşullar altında il merkezlerinde devlet hizmetleri yoğunluğunun ilçelere oranla daha büyük olmasına yol açar.

Benzer bir düşünce tarzı ordu ve kolorduların yerleştiği iller için de geçerlidir. Bir ordu ve kolordu yalnız yerleştiği ilin değil, bu ilin de dahil olduğu bir bölgenin dışı karşı güvenliğinden sorumludur. Fakat bir ordu belli bir ilde yerleşmişse, ordu mensupları bu ilde çalışır, gelirlerini bu ilde elde ederler, aldıkları maaş da ha çok bu ilde harcarlar. Bu nedenle de yerleştikleri ilin devlet hizmetleri yoğunluğunu şişirmeleri normal karşılanmalıdır. Aynı düşünce tarzı, başkentte çalışan, gelirini bu ilde elde eden, harcamalarının büyük kısmını başkentte yapan merkezi bürokrasi için de geçerlidir.

Yine, (Kırklareli, Edirne, Çanakkale gibi) askeri bakımdan stratejik sayılan illerde, (Tunceli gibi) siyasal bakımdan sorunlu illerde devlet hizmetleri yoğunluğu yüksektir. Üniversitelerin yaygın olarak bulunduğu Ankara ve İstanbul'da üniversite mensuplarına ödenen tutarlar bu illerde devlet hizmetleri yoğunluğunu yükselten bir etken olabilir. Yine, genel bir eğilim olarak, her ilde kurulması gerekli minimum devlet örgütü gözönüne alınrsa, nüfusun küçük olduğu kentlerde devlet hizmetleri yoğunluğunun büyük olması gerekir. Fakat bu etken, nüfusu çok küçük olan Hakkâri'nin devlet hizmetleri yoğunluğu en küçük il olmasını önleyememiştir.

İller arasında devlet hizmetleri yoğunluğu bakımından niçin fark olduğunu açıklayan bir genelleme kadar, Türkiye'de devlet hizmetleri yoğunluğu bakımından iller arasındaki farkın sınırlı olduğunu ve fert başına gelire oranla niçin daha küçük olduğunu açıklayan bir genelleme de gereksinim var. Bu farkın küçüklüğünü, kuruluş yasasına göre her ilde bulunması gerekli devlet örgütü ve kuruluşlarla açıklayabiliriz. Her ilde bir vilayet, bir emniyet örgütü, bir defterdarlık, nüfus müdürlüğü, millî eğitim müdürlüğü, sağlık müdürlüğü, gereksinimi karşılayacak kadar ilköğretim, ortaokul, lise, sağlık ocağı...

bulunmalıdır. Oysa bir ilde sınırlı üretim sıfır ya da sıfıra çok yakın bir değer alabilir. Her ilde yapılması gerekli devlet hizmetleri, devlet hizmetleri yoğunluğu bakımından iller arasındaki farkı azaltmaktadır.

Tablo 2, devlet hizmetleri yoğunluğunu coğrafi bölgeler itibarıyla incelemektedir. Coğrafi bölgeler aşağıda belirtilen illeri kapsamaktadır. **Marmara Bölgesi:** Balıkesir, Bilecik, Bursa, Çanakkale, Edirne, İstanbul, Kırklareli, Kocaeli, Sakarya, Tekirdağ. **Ege Bölgesi:** Afyonkarahisar, Aydın, Denizli, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla, Uşak. **Akdeniz Bölgesi:** Adana, Antalya, Burdur, Hatay, Isparta, İçel, Kahramanmaraş. **Karadeniz Bölgesi:** Amasya, Artvin, Bolu, Çorum, Giresun, Gümüşhane, Kastamonu, Ordu, Rize, Samsun, Sinop, Tokat, Trabzon, Zonguldak. **İç Anadolu Bölgesi:** Ankara, Çankırı, Eskişehir, Kayseri, Kırşehir, Konya, Nevşehir, Niğde, Sivas, Yozgat. **Doğu Anadolu Bölgesi:** Ağrı, Bingöl, Bitlis, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Hakkâri, Kars, Malatya, Muş, Tunceli, Van. **Güneydoğu Anadolu Bölgesi:** Adıyaman, Diyar-

7'si de kesin fakat yavaş seyreden bir trend göstermektedir. Nitekim devlet hizmetleri yoğunluğu bakımından İç Anadolu Bölgesi, Ege Bölgesi, Karadeniz Bölgesi, Doğu Anadolu Bölgesi sürekli fakat yavaş bir artış gösterirken, Marmara Bölgesi, Akdeniz Bölgesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi sürekli ve yavaş bir düşüş göstermektedir. Bu artış ve düşüşleri ekonomik nedenlerle açıklamak güçtür. 1985'ten sonra Güneydoğu illerini kapsayan bir bölge valiliğinin kurulmuş olması, bu bölgede 1985'ten sonra devlet hizmetleri yoğunluğunun artmasına yol açmış olabilir.

Tablo 2 ve 3, devlet hizmetleri yoğunluğu bakımından bölgeler arasında fark bulunduğunu gösterirken, devlet hizmetleri bakımından bu farkın büyüklüğünü sınırlı yoğunluk katsayısı ve fert başına gelire karşılaştırmak için Tablo 4'ten yararlanabiliriz. Bu tablodan görülebileceği gibi, 1985'te katsayısı en yüksek bölgeyle en düşük bölge arasındaki fark, sınırlı yoğunluk bakımından 11,5 (= 2,473/0,215) misli, fert başına gelir bakımından 3,73 (= 1,697/0,455) misli, devlet hizmetleri yoğunluğu bakımından 2,57 (= 1,401/0,545) mislidir. Bundan, diğer iki ölçütle oranla devlet hizmetleri yoğunluğunun bölgeler arasında eşite daha yakın dağıldığı söy-leyebiliriz.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Türkiye'de devlet hizmetlerinin yoğunluğu İç Anadolu Bölgesi, Ege Bölgesi ve Marmara Bölgesi'nde Türkiye ortalamasının üstündedir. Devlet hizmetleri yoğunluğu bakımından 1979-1985 döneminde gerileme gösteren Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde bu gerilemenin durdurulması, devlet hizmetleri yoğunluk katsayısı düşük olan Güneydoğu Anadolu bölgesinde bu katsayının yükseltilmesi gerekir.

TABLO 3

## TÜRKİYE'DE 1979-1985 DÖNEMİNDE COĞRAFİ BÖLGELERİN DEVLET HİZMETLERİ YOĞUNLUK KATSAYISI

Bölgeler	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
İç Anadolu Böl.	1,388	1,389	1,392	1,394	1,396	1,399	1,401
Marmara Böl.	1,155	1,149	1,142	1,136	1,129	1,123	1,117
Ege Böl.	1,113	1,112	1,117	1,119	1,120	1,122	1,124
Karadeniz Böl.	0,824	0,834	0,845	0,855	0,866	0,877	0,889
Akdeniz Böl.	0,727	0,722	0,718	0,713	0,709	0,705	0,701
Doğu Anadolu Böl.	0,755	0,763	0,765	0,768	0,777	0,781	0,786
Güneydoğu Anadolu Böl.	0,601	0,590	0,581	0,572	0,563	0,554	0,545

bakır, Gaziantep, Mardin, Siirt, Urfa.

Tablo 2'den görülebileceği gibi, 1985'te İç Anadolu Bölgesi Türkiye'nin devlet hizmetleri-nin yüzde 25,7'sini üretmektedir. İç Anadolu Bölgesi'nin devlet hizmetleri yoğunluk katsayısının büyüklüğü itibarıyla birinci sırada yer almasında Ankara önemli rol oynamaktadır. Bu bölgenin devlet hizmetleri yoğunluk katsayısı, aynı ölçütle göre sonuncu durumda olan Güneydoğu Anadolu'nun 2,57 (= 1,401/0,545) mislidir. Yine, 7 coğrafi bölgeden yalnız üçü (İç Anadolu, Ege, Marmara Bölgeleri) Türkiye ortalamasının üstünde bir devlet hizmetleri yoğunluğuna sahiptir.

Tablo 3, 1979-1985 yılları arasında 7 bölgenin devlet hizmetleri yoğunluk katsayısını vermektedir. Bu tablo yardımıyla, bölgelerin zaman içinde devlet hizmetleri yoğunluğu bakımından nasıl bir seyir izlediğini görebiliriz. 7 bölgenin

TABLO 4

## 1985 YILINDA BÖLGELERİN SINAİ YOĞUNLUĞU, FERT BAŞINA GELİRİ, DEVLET HİZMETLERİ YOĞUNLUĞU (TÜRKİYE ORTALAMASI = 1,000)

Bölgeler	Sınırlı Yoğunluk Katsayısı	Fert Başına Gelir	Devlet Hizmetleri Yoğunluk Katsayısı
Marmara Böl.	2,473	1,697	1,117
Ege Böl.	1,189	1,277	1,124
Akdeniz Böl.	0,869	0,891	0,701
İç Anadolu Böl.	0,503	0,868	1,401
Karadeniz Böl.	0,426	0,679	0,889
Doğu Anadolu Böl.	0,234	0,455	0,786
Güneydoğu Anadolu Böl.	0,215	0,500	0,545

# TATİL İŞÇİNİN HAKKI AMA...

*Dinlenme herkesin temel hakkıdır. Bu hakkın nasıl kullanıldığının bilinmesi insan haklarının nasıl uygulama gördüğünü gösterir.*

# Ü

ç yanı denizlerle çevrili bulunan ülkemizde dinlence-ler temmuz ayın-da başlar, ekim

sonuna kadar sürer; çocuklar, gençler, kadınlar ve yaşlılar doya doya denizin, güneşin tadını çıkarırlar, dinlenirler.

Dinlenme herkesin temel hakkıdır. Bu hakkın nasıl kullanıldığının bilinmesi insan haklarının nasıl uygulama gördüğünü gösterir. Cumhuriyet dönemi boyunca işçilerin de dinlenme haklarını nasıl kullandıklarını ortaya çıkarmak, onların bir gerçeğini yansıtmaz mı?

Sanayide gelişmiş olan ülkelerin işçileri dinlenme için büyük savaşım verdiler. Bu savaşım iş saatlerinin kısaltılmasıyla başladı. İş saatlerinin kısaltılması daha çok özgürlük ve daha çok dinlenme demektir.

1858'lerde sanayide çalışma süresi haftada 67 saat idi. Bu süre, 1959'larda ABD'de 48 saate indirildi. Yani çalışma saatleri 100 yılda, haftada 20 saat kısaltıldı ve o oranda da dinlenceler uzadı. Bugün de bu çalışma süreleri AT ülkelerinde, yaklaşık olarak haftada 40

saattir. İşçiler toplu iş sözleşmeleri ile bu süreyi 35-37 saate indirdiler. F.Almanya'da toplu sözleşme görüşmeleri ile haftada 37 saat olan çalışma süresi, yasal olarak komşumuz Yunanistan'da 40 saattir. Bunun anlamı her geçen gün, dünyada çalışma saatleri azalırken, işçilerin dinlenme sürelerinin de artmasıdır.

Memleketimizdeki tarihsel gelişim, işçi dinlencelerinin en makul döneminin cumhuriyet-

le başladığını gösterir. Cumhuriyetten önceki dönemde, özellikle Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde, işçilerin çalışma süreleri çok uzun, dinlenceleri de kısaydı. İşçilerin dinlencelerinin ilk tohumları Tanzimat döneminde atılmıştır<sup>1</sup>. Dinlencenin yasal düzenlenmesi ilkin Dilaver Paşa ve Maadin Nizamnameleri'nde yer aldı. Dilaver Paşa Nizamnamesi, günlük çalışma süresini 10 saatle sınırlarken, Maadin Nizamnamesi çalışmayı zorunlu olmaktan çıkarıyordu. Bunun yanında Mecelle, gün doğuşundan batışına kadar işçilerin çalışmalarını öngörüyordu. Böyle bir çalışma günlük olarak 16 saat eder. Ayrıca

Mecelle ile işçilere bakış, bir köleye bakıştı<sup>2</sup>. İşçiler bu acıyı yıllarca çektiler. Sosyal hakları nedeniyle kömür işçileri 1921'de 151 sayılı yasayla, ocaklarda çalışma sürelerini 8 saatle sınırladılar<sup>3</sup>. Artık cumhuriyetin rüzgârları esliyordu.

## Günlük ve haftalık çalışma

Cumhuriyet günde 16 saat çalışan bir işçi kitlesini Osmanlı Devleti'nden devir almıştı. Osmanlı sanayil küçük üretim ve yapım sanayiine dayandığı için, sanayide çalışan tüm işçi kitlesinin sayıları 20 binlere ulaşmamıştı. Böylece de sanayide üretim yöntemleri değişmediği için, önemli işçi sorunları da su yüzüne çıkmamıştı. Buna karşın UÇÖ'nün 14 sayılı hafta dinlencesi<sup>4</sup>, cumhuriyetin ilk yıllarında ilgiyi çekti. Kısa zaman sonra 394 sayılı hafta sonu dinlencesi getiren yasa 1924'te yürürlüğe konuldu. Ücretsiz olan bu dinlenceye işçiler ilgi göstermediler. 1951'de işçilere ücretli dinlenceyi öngören yasaya kadar hafta sonu dinlenceleri küçük bir azınlıkça kullanıldı. Böylece dinlenme 28 yıl daha ertelenmiş oluyordu. Cumhuriyet, cuma gününü dinlenme günü olarak devir almıştı. Cumannın hafta sonu dinlencesi olması 1935 yılına değin uzadı.

1936'da 3008 sayılı yasa yürürlüğe konduğu zaman işçilerin çalışma süreleri haftada 48, günde 8 saat ile sınırlandı. Bu gidiş oldukça iyiydi. Ne var ki bu yasa ülkenin pek az yerinde pek az işçiye uygulanıyordu. Ayrıca uygulandığı yerlerde 10 kişiden az işçi çalıştıran yerleri kapsam dışı bırakıyordu. Böylece onbinlerce işçi dinlenme hakkından yararlanamıyordu. Daha yasa oturmadan 2. Dünya Sa-

vaşı geldi ve çalışma saatleri 600'e yakın işyerinde günde 11-12 saate çıkarıldı. Bu, 1954 yılına değin sürdü.

1950 yılından sonra 3008 sayılı yasadaki yapılan değişiklikler işçilere bazı güvenceler getirdiyse de dinlencelere ilişmedi. 1967'de yürürlüğe konan 931 sayılı yasa ile bir işçinin çalıştığı yerler kapsama alınırken kol işçisi-fikir işçisi ayrımı kaldırıldığından kitleye büyük bir aydın işçi kesimi daha katıldı. Bu çalışmalarla birlikte yeni İş Kanunu, Basın İş Kanunu, Deniz İş Kanunları da değiştirilerek işçilerin çalışma süreleri kısaltıldı, dinlenceleri uzadı. Böylece de haftalık 84 saat olan gemi adamlarının çalışmaları tarihe gömüldü.

## Sosyal devlet

1961 Anayasası ile sosyal devlet düzeni de gelmişti. İşçiler "ücretli hafta ve bayram dinlencesi ve ücretli yıllık dinlenme" haklarını bir arada sosyal devlette gördüler. Ne var ki işçiler bu hakları uzun süre kullanamadılar, hakları 20 yıl sonra geri alındı, dinlenceye getirilen anayasal güvenceye sahip çıkan olmadığı için kolaylıkla kaldırılmıştı. Sosyal devlet ilişkisi yasalarda sürdü. İşçilerin dinlencelerine anayasal olarak ilişilmediyse de anılan haklar yeterince açılıp serpilemedi.

1961 Anayasası ışığında yeni işçi yasaları düzenlendi. 931 sayılı İş Kanunu bunlardan biriydi. Bu yasa ile basın işçilerinin çalışmaları haftada 5 güne indi, gece çalışmalarını kısaltıldı, çocukların çalışma yaşları 15 ile sınırlandı, işçi postalarının gece çalışmalarını iki haftadan bir haftaya indirildiyse de bu yasa kısa zaman sonra iptal edildi. Hükümlerinin bir çoğu 1475 sayılı İş Kanunu'nda yer aldı.

**İşçiler "ücretli hafta ve bayram dinlencesi ve ücretli yıllık dinlenme" haklarına 1961 Anayasası ile kavuştular. Ne var ki bu haklar 20 yıl sonra geri alındı.**

## İzin paramı alıp geçici bir iş arıyorum

► Ahmet Altunışık (Alboy Fabrikası, 5 yıllık işçi)

Benim çalıştığım işyerinde bir yıldan beş yıla kadar çalışmış olanın senelik tatil süresi 21 gün. Beş yıldan on yıla kadar çalışanın izin süresi ise 24 gün. Haftasonu tatilyle bu süre 30 günü buluyor.

İzin paramı alıp izne çıkıyorum. Tabii, izne çıkmam tatil yapıyorum anlamını taşıyor. Hemen bir başka yerde geçici olarak çalışıyorum. Gerek inşaatlarda, gerekse tanış bir kahvede garsonluk yaparak ekme parasını çıkarmaya çalışıyorum. Türkiye'de çalışan insanların emeği çok ucuz olduğu için tatil yapmak fazladan harcamaları getiriyor. Mesela ben beş yıllık işçiyim ve sendikaliyim. Aldığım ücret 115 bin lira. İznimi evde kullanmaya kalksam fazladan bir ekme yemiş olacağım. Kahveye çıksam çay parası gidecek. Yok ki harcamayım. Onun için çalışmak zorundayım. Avrupalı bir işçi bir aylık izin parasıyla Türkiye'de onbeş-yirmi gün tatil yapı-

biliyor. Bize ise tatil haram.

Bir insanın tatil yapabilmesi için her şeyden önce ekonomik imkânları sahip olması gerekir. Türkiye'de sermayenin hakimiyeti, politikası bizlere yılda 15 gün bile tatil hakkı tanımıyor. Bu politika sürdürüldüğü müddetçe de çalışan bizler tatil yapma olanağına kavuşamayız.

Yasalarla sağlanan tatil süreleri bence yeterli. Gerçi çalışma sürelerimiz çok uzun ve çalışma şartları çok ağır. Ekonomik şartlar da buna eşdeğer olsa, ücretlerimiz doyurucu olsa bu izin süreleri yeterli diyeceğim. Oysa bu tatil süresince bile ailemizle birarada kalamıyoruz, çocuklarımızı gezdiremiyoruz, bir kitap alıp okuyamıyoruz. Yani para varsa bu tatil süresi yeterli. Eğer para yoksa işçiyse bir yıl tatil hakkı versen ne olur? Ertesi gün çalışmak için fabrikaya geri döner.

Ama iş yasalarındaki değişimler durmadı. 1982 Anayasası devleti güçlendirmeye yönelik bir anayasa idi. İşçilerin bazı dinlenceleri de 1983'te yasayla 12 gün kısaltılmıştı. Bu kısalmanın burukluğunu gidermek için işçilerin dinlenceleri yasayla 3 saat uzatılmış 48 saatlik hafta çalışması 45 saate indirilmişti. Bu arada, analık halinde dinlenceler de doğumdan önce 6 hafta, doğumdan sonra da 6 hafta olarak uzatılmıştı. Çalışma sürelerindeki bu azalmalar eski dinlenceleri karşılayamadılar. Bunların yerini fazla çalışmalar aldı.

## Fazla çalışma

Sanayide gelişmiş bazı ülkelerde fazla çalışma ya yoktur ya da Luxemburg'da, İngiltere'de olduğu gibi bir ayla sınırlandırılmıştır<sup>1</sup>. Bizim ülkemizde fazla çalışma çok aranan bir çalışmadır; maliyeti düşük olduğu için işverence yeğlenir, işçiye verilen normal çalışma ücretleri, insanca yaşamaya yetmediği için işçi fazla çalışmak zorundadır. Oysa ki yorgunluğun en yüksek düzeye ulaşmasından sonra yapılacak çalışma, yani 11 saatlik çalışma süresi dayanılmaz bir çalışma olmaktadır. Böylece, işçinin dinlenme süresi azalmaktadır.

## Yıllık ücretli izinler

İşçinin yıllık dinlencesi toplumsal sağlığı ilgilendirdiği gibi işçinin iş gücünü yenilemesi, yenilenen ve güçlenen işçinin de verimliliği artırması amacını güder.

Cumhuriyet dönemi boyunca işçilerin yıllık dinlenceleri adeta unutulmuştur. Yıllık ücretli dinlenme önce basın mesleğinde çalışanlara 1952'de verildi. Bu yasayla, 1954 yılında Deniz İş Yasası izledi. Yasa, gemi adamları için bir yıl çalışanlara 1 ay yıllık ücretli dinlenme öngörüyordu. 1967 yılında çıkarılan 7467 sayılı yasa 1475 sayılı İş Kanunu'na bağlı



olanlara bir yıl çalışmak kaydıyla 12-24 iş günü yıllık dinlenme hakkı veriyordu. Bu üç yasa dinlenme süreleri açısından incelendiği zaman aralarındaki bu korkunç ayrışığın nedenini anlamak oldukça güç olsa gerek. Sanayide gelişmiş ülkelerde dinlenme süreleri 30 iş gününün üzerine çıkarken ülkemizdeki 12 iş günü dinlenmeye ne demeli.

## Gerçek dinlenme

Dinlenme işçinin sadece çalışmayı durdurması değildir. Dinlencenin bir de sosyal yanı vardır. İşçinin içinde bulunduğu topluluğa karşı hakları ve görevleri vardır. Toplum adına devlet, işçilerin dinlenceleri üzerinde durduğunu, çalışma koşullarını daha insancıl hale getirmek ve çalışılan süreleri insan doğasına uygun düzenlemek zorundadır. AT ülkelerinde haftalık çalışmalar 36-40 saat arasındadır. Gece çalışmaları ve fazla çalışmalar kısaltılmış, yıllık ücretli izinler de 30 iş gününün üzerine çıkmış, hafta sonu dinlencelerine cumartesi günleri de katılmıştır.

Dinlenme işçilerin eski durumlarını geri kazandırma da değildir. İşçinin kendisini geliştirebilmek için boş zamana ihtiyacı vardır. Dinlenme süresi içinde işçilerin genel ve mesleki bilgilerini, becerilerini artıracak kültür, eğitim, sağlık, spor uğraşları vermek, deniz kenarlarında yaylalarda dinlenme yerleri kurmak, belli sayıda işçi çalıştıran işletmeleri dağıtma ya da denizde dinlenme yeri kurmaya yasayla zorlamak gerek. Bu zorlamalar ulusal ekonominin yararına olacak saygın zorlamalardır. ■

## Parasız tatil işkence oluyor

### ► Nurcan Kıymetli (Alboy Fabrikası, 11 yıllık işçi)

Ben bu işyerinde onbir yıllık işçiyim ve yirmidört gün izin hakkım var. Hafta tatilini de ekleyince otuz gün izin kullanıyorum.

Aldığım izin parası evin birikmiş ihtiyaçlarını karşılamaya yetmiyor. Mutfak masrafları çok para tutuyor, mutfaka girilmiyor. İzine çıkarken içeriden para çekiyorum. İzinim bittiğinde çalışıp ödemek koşuluyla. Böylece 200 bin lira param oluyor. Gel sen bu parayla iznini tatile çevir, çevirebilersen. Eğer beş-on kuruş kalırsa onu da yaz temizliği olarak evin boyasına badanasına harcıyorum.

Bursa'ya ailemin yanına parasızlıktan gidemiyorum, yollarımda hasretim onlara. Erkekler gibi tatilimi şurada burada çalışıp para kazanarak da değerlendirmiyorum. Evin işleri yetiyor zaten.

Tatil süresi bence yeterli. Zaten para olsa hafta tatili bile yeter. Ama para olmayınca hiçbir şey yeterli değil. Ben de Antalya'da denize çıkmak isterim. Para olmayınca zaten tatil süresi bana işkence oluyor. Her şey paraya bağlı. Aldığım 115 bin lira aylık, tatil de buna göre oluyor tabii. ■

## Tatil süresince işyerimde çalışıyorum

### ► Muzaffer Elmastaş (Mesa Plastik, 1,5 yıllık işçi)

Yasal tatil süresi senede 15 gün. Birbuçuk yıldı bu işyerinde çalışıyorum. Fazla tatil için ücretsiz izin almak gerek, o da benim işime gelmiyor.

İzin paramı aldıktan sonra tatil hakkımı işyerinde çalışarak kullandım. Bu, ekonomik zorunluluktan kaynaklanıyor. On senedir ayağım denize sokmadım. Yeterli param olsa ben de tatil yapmak isterim. Bu hayat şartları böyle giderse bir on yıl daha denizi göremeyeceğim. Gerçi Eminönü tarafına işim düşer de gidersem görabi-

liyorum denizi, uzaktan.

Günde oniki saat çalışıyorum. Bunun karşılığı yılda onbeş gün olmamalı. Normal mesaiye çalışsam hepten aç kalıyorum. Şu anda bile bir ayakkabıyı zor alabiliyorum. Bunun yanında ev kirası, yol parası... Ayda bir kitap alabilmek için bile harcamalarımdan bir sürü kısıntı yapıyorum. Böyle olunca tatil süresi uzun olsa da bana bir fayda sağlamıyor. ■

## DİPNOTLAR

- 1) Tolga, M. Vassaf, *İş Hukuku*, İstanbul, 1943, s.28.
- 2) Başgöl, Ali Fuat, *Türkiye Hukukuna Giriş*, İstanbul, 1936, s.59.
- 3) Türk, İbrahim, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, İstanbul, 1988, s.88.
- 4) ÜÇÜ (ILO), 14 sayılı *Sanayide Haftalık Dinlenme Süresinin Uygulanması Konusunda*, 25.10.1921 kabul, 19.6.1923 yürürlük günü Türkiye'nin onayladığı sözleşme.
- 5) TÜBA, *Dünya'da Çalışma Mevzuatı ve Toplu Sözleşmeler*, IIÇB/447, 28.5.1984.

# 1789'DA FRANSA'DA NE OLDU?

*Devrimi küçük düşürme çabası içinde olanlar, 1789'un kazanımlarını bugünün uluslararası koşulları içinde unutulmak üzere gömmek, yok etmek ya da farklı anlamlar kazandıracak biçimde yeniden yorumlamak istemektedirler.*

**A**vrupa'da, 1789 Fransız Devrimi ciddi bir endişe kaynağı olmuştu. Ama 200. yıldönümü kimseyi tedirgin etmeyecek bir döneme rastladı. Batılı ülkeler 70'li yılların bunalmalarını önemli ölçüde aşmış görünüyorlar. En büyük tedirginlik kaynakları olan Sovyetler Birliği'ndeki gelişmelerin kendilerini haklı çıkardığı inancındalar. Bu durumu "Tek yol kapitalizm", "Devrimler çağı bitti", "Sosyalizm düşü sona erdi" gibi sloganlarla da halk kitlelerine anlatmaya çalışıyorlar.

Fransız Devrimi'nin radikal toplumsal değişimle ilgili her yönünü küçümsemek için bundan daha iyi ortam bulunamazdı. Dünyanın önde gelen kapitalist ülke yöneticilerininin Paris'te 14 Temmuz günü bir araya gelmesi de bu çerçevede son derece "akıllı" bir karardır. Devrimle ilişkilerin kesildiğinin açıkça ilan edilmesinin herkese yararı olacaktır. Dünyanın en çok borçlu ülkelerininin ödemeleri gereken paraların bir kısmının bağışlanması da 1789 ruhuna çok uygun bir karar olacaktır.

## Devrim nasıl algılanıyor?

200. yıldönümünde Fransız Devrimi'yle ilgili değerlendirmeler yeniden canlılık kazandı. Devrimin halk kitleleri için taşıdığı önemi açıklamaya çalışan yaklaşımlar uzun ve sabırlı çalışmalarını sürdürüyorlar. Ama uluslararası koşullar bunların etkisini sınırlandırmış gibi görünüyor. Buna karşılık devrimi küçük düşürme, önemini azaltma çabasındaki yorumlar büyük bir hızla geliyor. 1789'da Fransa'da olup bitenler yeniden ve küçültücü bir biçimde gündeme getiriliyor. Bir örnek: 14 Temmuz 1789 günü Paris halkının Bastille Hapishanesi'ni muhafızlarının elinden alması sırasında sadece yedi tutuklu olması ağır komün yapıyor. Bu, hapishane'nin alınması sırasında insanların ölmesini, halkın hapishane komutanını daha sonra linç etmesini ve onu izleyen olayları gereksiz ya da anlamsız gösterme çabasının sonucudur.

Ama Paris halkı Bastille'i içeride yedi ya da yedi yüz kişi olduğu için değil, despotizmin insanlar üzerindeki baskısının simgesi haline geldiği için ilk hedef olarak seçmişti. Başka bir deyişle insanlar yeni bir yaşam biçimi arayışı içinde, baskının görünür araçlarını da ortadan kaldırmaya çalışıyorlardı.

Ama devrimi küçük düşürme ya da farklı yorumlama çabası içinde olanlar için bunların anlamı yoktur. Onlar Bastille, Marie-Antoinette, Robespierre ya da devrimle ilgili başka konularda "gerçeği" yeniden yazma çabası içindedirler. Aslında yaptıkları 1789'da olan biteni anlama çabasının ürünü değildir. 1789'un kazanımlarını bugünün uluslararası koşulları içinde unutulmak üzere gömmek, yok etmek ya da farklı anlamlar kazandıracak biçimde yeniden yorumlamaktır.

Burada da bir örnek vermek olasıdır: François Ewald, devrimi yeniden yorumlamaya çalışan François Furet'e şöyle bir soru sorar: "Tarihiniz bir düşünceler tarihi gibi yazılmış, Maddi yan tamamen kaybolmuş. Örneğin Saint-Simon'dan söz ediyorsunuz ama sanayi ortada yok." Yanıt şöyle: "Suçlu olduğumu kabul ediyorum. Ben Fransız siyasetinin ve devrim sonrası siyasal sistemin belirsizliklerinin tarihini yazmak istedim. Devrimin yüz yıllık tarihini, devrimci düşüncenin toplumdaki etkileri biçiminde yazmak istedim. Amacım bir Fransa tarihi yazmak değildi. Bu yüzden de ekonomik, toplumsal ve teknik yani bir kenara bıraktım..." Furet Fransa'da düşüncenin gelişmeyi önlediği inancındadır. İşçi sınıfından önce işçi sınıfı düşüncesi, bir sınıf çıkarları etrafında burjuvaların toplanmasından önce burjuvazi düşüncesi vardır. Belki de bu yüzden Furet, devrimi elitlerin devrimi ve bir sepma sonucu ortaya çıkmış gelişme olarak, yani özünde rastlantısal bir olay olarak değerlendirecektir. Ama herkes -moda bile olsa- Furet gibi düşünmez.

## Yorumlar neden farklı?

Fransız Devrimi'ni bugün farklı biçimlerde anlamaya çalışmak olasıdır. Bu, bugün için haklı olabilir, ama bugün sahip olunan düşünce biçimine daha doğrusu olaylara bakış biçimine göre belirlenir. Olaylara yukarıdan aşağı (egemen sınıflar açısından) bakıldığında yapılacak açıklama ile, aşağıdan yukarı (emekçiler açısından) bakıldığında ulaşılabilecek sonuç farklı olacaktır. Ama bir şeyi hiç unutmamak gerekir. O da 1789 Fransası'nın sınıfsal durumudur; 23 milyonu aşan nüfus üç sınıfa bölünmüştür; soylular, ruhban ve tiers état. İlk ikisi bütün ayrıcalıklara sahiptirler

ve nüfusun sınırlı bir kısmını, 500 binini oluştururlar. Üçüncüsü köylüler ve burjuvaziye kucaklar. Köylü sayısı 18 milyondan fazla tahmin edilir. Tiers état siyasal bakımdan yok sayılma özelliğine sahip kitleyi oluşturur. Böylesine somut bir eşitsiz toplumsal yapıyı kendi içinde analiz etmek, yorumlar yapmak olasıdır, ama bu tür yaklaşımların olayların bütününe açıklayacağını sanmak safdilliktir.

1789 devrimini anlamaya çalışanlar başından beri olayın bir sınıf mücadelesi olduğunun farkındadırlar. Barnave daha 1793'de toprak mülkiyeti ile sanayi mülkiyetinin farklı iktidarlar yaratacağını belirtir. Birincisi nasıl aristokrasiyi yükseltti ise, ikincisi halkın iktidarını yüceltecektir. 19. yüzyılda Mignet, Guizot gibi tarihçiler olayları açıklamada sınıf kavgasını hep gözönünde tutarlar. Bu açıklama Marx'la birlikte genel kuramsal bütünlüğünü bulacaktır.

Fransız devrim tarihçiliği içinde olayı ekonomik ve sınıfsal boyutlarından çok, siyasal kurumlar boyutu içinde gören, tarihini bir siyasal tarih olarak yazanlar da yok değildir. Örneğin Aulard bunlardan biridir. Cumhuriyetçi burjuva olan Aulard, gelişmelerde önder olarak hep burjuvaziye gördüğü için, halkın onun önderliğinde hareket ettiğini düşünürdü. Fransız Devrimi'ni partilerin ve meclislerin tarihi olarak yazmıştır. (Tarih Kurumu'nun devrimin 200. yılı dolayısıyla yayınladığı en önemli yayını da Aulard'ın 1944 yılında Türkçesi yayımlanmış kitabının ikinci baskısıdır.)

Fransız devrim tarihçiliğinde yüzyılın başından itibaren yeni bir dönem açılır. Jaurès'le başlayan Lefebvre ve Soboul'la süren bu dönem, devrimi ekonomik ve toplumsal olgularla açıklamaya başlayacaktır. Jaurès ekonomik yorum getirmesine rağmen tarihin insanların ürünü olduğunu yadsımaz. Devrimin klâsik toplumsal yorumu olarak bilinen bu yazarlar dönemi, aslında 19. yüzyılın gelişen işçi sınıfı ve mücadelelerinin yarattığı toplumsal ortamın ürünüdür. Açıklamalar artık 18. yüzyıl Fransız toplumunun egemen sınıfları açısından değil, yönetilenleri açısından yapılmaya başlayacaktır. Georges Lefebvre Fransız taşrasını kısa bir süre altüst eden Büyük Korku dönemi üzerine yazarken, kendini bu korkuyu duyanların tarafına koyduğunu söylemesi hatırlanması gereken bir noktadır.

## Yeni efendiler yeni açıklamalar

1789'un kuramsal açıklamaları yerine toplumsal ve ekonomik açıklamalar geçerken dünya koşulları da değişmeye başlamıştır.

# Ç A Ğ R I

## Sosyalistlere

**Emeğin nihai kurtuluşu ve her bireyin özgürce gelişmesi, kapitalizmin toplumsal dayanağı olan burjuvazi ve mülk sahibi sınıfların egemenliğine son verilmesini gerektirir.**

Özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra dünyanın değişen üç dengesi olaylara da yeni bakış açıları getirmeye başlayacaktır. Bu gelişme Fransız Devrimi'ne bakış konusunda da geçerlidir. Soboul'un artan ABD etkisinin rolünü gördüğü bu yeni açıklamalar Fransız Devrimi'ne iki temel yeni görüş getirir. Bunların birincisi, 1789 devriminin Atlantik devrimlerinin bir parçası olduğu görüşüdür. Burjuvazinin yükseldiği her toplumda görülen bu devrim ABD ve başka ülkelerden sonra Fransa'da da yaşanmıştır (öyleyse fazla büyütülecek bir yanı yoktur). İngiliz tarihçisi R. Palmer tarafından ortaya atılan bu görüş, Fransız J. Godechot tarafından da işlenecektir. Bu görüş esas itibarıyla Fransız Devrimi'nin ulusal ve toplumsal yanını yadsır.

Ama bundan daha da önemli bir eleştiri A. Cobban tarafından ortaya atılan, sonra E. Eisenstein ve G. Taylor tarafından değişik açılardan sürdürülen ikinci bir eleştiridir. Bu temel olarak Fransız Devrimi'nin anti-feodal ve burjuva niteliğini sorgular. Fransız Devrimi sanıldığı gibi ya da anlatıldığı gibi feodaliteyi ortadan kaldıran burjuvazinin gerçekleştirdiği bir devrim değildir. Feodalite zaten ortadan kalkmıştı, devrimi gerçekleştirenler de sanıldığı gibi burjuvazi değil, üst düzey bürokratlardı.

İngiliz-Amerikan ortak devrim eleştirisine, yeniden yorumlama çabalarına F. Furet de katılır. (Time dergisinin devrim konusunda yer verdiği sayısının kapağında ondan alıntı yapılmış rastlantı olamaz herhalde). Bu kervana -1789'da dört devrim olduğunu belirten- Türk tarihçileri de katılmakta gecikmeyeceklerdir.

1789 Fransız Devrimi konusundaki eleştiriler ya da yeni yorumlar, bugüne kadar anlaşıldığı biçimiyle bir devrimin olup olmadığı konusunda bile kuşku yaratan yaklaşımlardır. Bugün oturup 1789'da "yok sayılan" 22 milyonu aşkın insanın aslında "yok sayılması"nın doğal olduğunu anlamak ya da bunu haklı göstermeye çalışmak mümkündür. Ama böyle bir çabanın yeni siyasal gelişmelerin, beklentilerin öngördüğü yapının ideolojik parçası olduğu kabul edilmelidir. Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan yeni dünya düzeni içinde önder ülkelere göre tarihin yeniden yazılmasına çalışılabilir, ama bunun en açıklayıcı ve doğru olduğu kesin değildir.

1789 yılında Fransa'da gerçekten bir devrim olmuştur. Bugün bu tür toplumsal olayların önünü kesmek isteyenler olsa bile bu böyledir. Bu devrim bir burjuva devrimidir. Aristokratların başlangıcında rol almış olmasının temel niteliğini değiştirmez. Ama bu devrim, iç ve dış tehlikeler karşısında radikalleşmek zorunda kalmış, kazanımlarını koruyabilmek için halk desteğinde şiddet kullanmıştır. Onu akıldan kalcı yapan geniş halk kitlelerinin desteklemesi, sonraki gelişmeler için umut kaynağı oluşturmıştır. ■

**S**osyalistlerin ve işçi sınıfının siyasal birliğinin hayat bir önem taşıdığını kabul eden ve bu alanda bugüne kadar girişmiş çabaların bir bölümünün sonuçsuz kaldığı, bir bölümünün yararlı olduğu ve bir bölümünün de ideolojik ve programatik bakımdan, Marksizm ve işçi hareketinin yerel ve uluslararası kazanımlarının gerisine düştüğü kanısında olan ve soruna çözüm arama amacıyla bir araya gelen farklı eğilimlerden sosyalistler olarak düzenlediğimiz birkaç oturumda birlik tartışmasının yürütülmesi için önemli odayu düşünmüşümüz şu tespitleri yaptık.

Emeğin nihai kurtuluşu ve her bireyin özgürce ve her yönden gelişmesi, kapitalizmin temel toplumsal dayanağı olan burjuvazi ve mülk sahibi sınıfların egemenliğine son verilmesini gerektirir. Kapitalizmin egemenliğine son verilmesinin yolu, işçi sınıfı önderliğinde yürütülecek bir toplumsal devrim aracılığıyla sosyalizm ve sınıfsız topluma ulaşma mücadelesinden geçer.

► Bu mücadelenin başanya doğru ilerlemesinin ön koşulu, işçi sınıfı ve çalışan kitlelerin mülk sahibi sınıfların siyasal partilerinden ideolojik, politik ve örgütsel bağımsızlığının sağlanmasıdır. Burjuva ve küçük burjuva partilerinden kendisini kategorik olarak ayırmış olan sosyalistlerin örgütsel birliği, program ve demokratik merkezîyetçilik temeli üzerinde eğilim farklılıklarını meşru kabul eder.

Böyle bir birliğin ise bugün, sosyalist hareketin gelişimine katkıları ne olursa olsun varolan sosyalist siyasal çizgilerin herhangi birinin doğrusal gelişmesi ile gerçekleşmesi beklenemez.

► Sınıflarüstü bir demokrasi yanlısamasına karşı, burjuva demokrasinin asıl olarak emekçilerin yüzlerce yıllık mücadelesinin ürünü olan tarihsel kazanımları korumakla birlikte, çalışanların demokratik hak ve özgürlüklerinin gerçekleştirilmesinin, kendi kendilerini yönetmelerinin maddi ve manevi imkân ve araçlarının en yüksek dercede geliştirildiği, öz örgütlenme ve öz yönetim organlarına dayalı sosyalist demokrasi işçi sınıfının iktidarının siyasal biçimidir.

► Günümüz dünyasındaki global sorunların tarihsel kaynağı esas olarak kapitalizm, özel mülkiyet ve bunun saldırgan biçimi olan emperyalizmdir. Bu nedenle, silahlanma ve savaş tehdidi, üçüncü dünyanın karşılaştığı felaketler, doğanın ve çevrenin tahribi gibi sorunların nihai ve kalıcı çözümlüne yönelinebilmesi, ancak sömürücü sınıflı topluma dayalı özel mülkiyet ilişkilerinin yer yüzünden kaldırılmasına ve dünya sosyalizmine bağlıdır. Bu alanda kısmi hedefler için mücadele sosyalizm hedefine tabi alınarak, barış, demokrasi, insan hakları, üçüncü dünyanın gelişmesi ve doğanın korunmasından yana olan tüm güçlerle birlikte sürdürülebilir.

► Kökleri kapitalizmden çok öncelere dayanan erkek egemenliği, burjuva toplumunda varlığını kapitalist ilişkilerle eklenmiş olarak sürdürmektedir. Dolayısıyla,

bu ilişkilerin ortadan kalkması ve sınıfsız bir topluma doğru evrilen bir toplumun kurulması kadınların kurtuluşunun önkoşuludur.

Ne var ki, erkek egemenliği bütün sınıfları kesen bir egemenlik biçimi olduğu ölçüde, kadınların kurtuluş mücadelesi, ancak bağımsız bir kadın hareketi aracılığıyla verilebilir. Bu mücadele, bugünden başlayıp sınıfsız topluma varlıncaya kadar sürdürülmesi gereken bir mücadeledir.

► Sosyalist mücadelenin vazgeçilmez ilkesi olan proleter enternasyonalizmi, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını şartsız savunmayı, uluslararası alanda devrim ve sosyalizm mücadelelerine dolaylı/dolaysız desteği gerektirir.

Bu ilkelere doğrultusunda, ama bununla birlikte, bu ilkelere kısmen ya da tamamen katılmayan sosyalistleri dışlamaksızın çalışmalarımızı, örgütlü sosyalist kesimlere, örgütlerarası mekânda yer alan sosyalist kişi ve gruplara ve en geniş sosyalist kamuoyuna açılarak, birlik amaçına katkıda bulunmak üzere, aynı amacı besleyenlerde birleşmeyi sağlayacak faaliyetleri düzenleyerek sonuç alınmaya kadar sürdürmek zorunludur.

Bu doğrultuda çok daha geniş kesimlerin katılımıyla ve ancak bir süreç içerisinde gerçekleştirilebilecek olan birliğin tarihsel ve teorik arka planını kurmak ve sosyalist hareketin geçmişini ve bugününü, birlik deneyleri ve birlik imkânları bakımından değerlendirmek üzere ilk girişim olarak, bütün sosyalistlere açık bir dizi tartışma toplantısı düzenleyeceğiz.

**Çağatay Anadol, Halil Berktaş, Korkut Boratav, Oral Çalışlar, Metin Çulhaoğlu, Necmi Demir, Gencay Gürsoy, Saim Koç, Ertuğrul Kürkçü, Saruhan Oluç, Şedî Özansü, Celal Polat, Sezai Sarıoğlu, Nail Satılğan, İskender Savaşır, Gülnur Savran, Sungur Savran, Mehmet Emin Sert.\***

\* Yukarıdaki açıklamayı yapanlar, Gencay Gürsoy, Ertuğrul Kürkçü ve Nail Satılğan'ın çağrısıyla bir araya geldiler. Çağrılanların bir bölümü, çeşitli mazeretlerden ötürü toplantılara katılmadı. Yukarıdaki açıklamanın konusu ve kapsamı bakımından çağrılı olanların eksik ve yetersiz olduğunu çağırılanlar da çağrılmış olanlar da pesinen kabullendiler. "Birlik" konusunda kişisel olarak görüş beyan etmiş olmak, kişisel olarak tanışmak, daha önce gerçekleştirilmiş birlik girişimlerini, yetersiz, sonuçsuz ya da olumsuz bulmak gibi ortak noktalar, bir araya gelenlerin bileşimi belirledi. Ancak, birlik konusunun, gayri resmi bir ortamda serbest bir biçimde tartışılması için yeterli olabilen bu bileşimin, birliğin kendisi için yetersiz olduğunu açıklama sahipleri de bilmekte ve kişisel girişimlerine, birlik tartışmalarına katılım vermenin ötesinde bir anlam yüklememektedirler. ■

# DOĞU'DA SIKIYÖNETİM, ÜLKEDE BASKI

*Doğu Anadolu'da başgösteren Şeyh Sait ayaklanmasının dinsel gericilik ve karşı-devrim olarak nitelenmesi, ülkede yürütülecek sindirme hareketini haklı kılma amacına yöneliktir.*

**S**eyh Sait ayaklanması, Doğu Anadolu'da, Cumhuriyet döneminin, Nasturi ayaklanmasından sonra gelen ikinci ve bir dizi Kürt ayaklanmasının ilkiydi. 13 Şubat 1341'de (1925), Şeyh Sait'in adamları Genç ili Piran köyünde jandarmaya silahla karşı koyduklarında, cumhuriyet henüz birbuçuk yaşını doldurmamıştı. Bu olağanüstü olay karşısında, Ali Fethi (Okyar) Bey hükümetinin olağanüstü önlemler alması kaçınılmazdı.

Hükümet, 23 Şubat'ta, "devletin silahlı güçlerine karşı silahlı isyan başlatılması" gerekçesiyle, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da 14 ilde ve Erzurum ilinin 2 ilçesinde 1 ay süreyle sıkıyönetim ilan etti. İsyanın yayılma eğilimi göstermesi üzerine, ertesi gün Malatya ilinde de sıkıyönetim ilan edildi. Gerçi, her

iki sıkıyönetim ilan kararına ilişkin bakanlar kurulu kararnamesinde, bakanlardan birisinin imzası bulunmuyordu ve bu yüzden, sıkıyönetim ilan eden kararnamelemin yok sayılması gerekiyordu ama bu o kadar da önemli sayılmamış olsa gerek ki, sıkıyönetim uygulamaya konuldu ve TBMM'nin onayına sunuldu.

TBMM, sıkıyönetimi 25 Şubat günü görüştü. Sıkıyönetim ilanının gerekçesini açıklamak üzere söz alan Başbakan Ali Fethi Bey, önce olayların gelişimini ayrıntılarıyla anlattı. Daha sonra, isyanın nedenle-

rimini, çeşitli belgelere dayanarak açıkladı. Fethi Bey'in sözünü ettiği belgelerden birisine göre, Şeyh Sait'in "Bu isyandan maksadı da şeriatın temlininden ibaret bulunuyormuş".

Fethi Bey, bir başka belgeyi açıklıyordu: "Diğer bir vesikada, alınan raporlardan birinde deniyor ki; hadise Padişahlık, Hilafet, Şeriat, Abdülhamid'in oğullarından birinin saltanatını temin gibi irticakâr bir propaganda örtüsü altından Kürtçülüktür ve

umumi olarak kabul edilebilir." Ardından, bir asinin üzerinde bulunan bir mektubu açıklıyordu: "Kürdistan'da hükümet teşkil için dolaşarak Piran'a gelmiş olan Şeyh Sait Efendi'nin maiyetindeki iki mahkûmun derdesti üzerine Piran vakası zuhur eylediği ve iki seneden beri cereyan eden fikir ve sözlerin bugün tatbikatına girildiği, Şeyh Sait'in Hani'ye tuarruz ve oradan Lice ve Genç'e hücum ile Piran'a avdetle merkez yapılacak aynı zamanda Bitlis, Muş, Erzurum ve Hınıs'ta harekâta başlanacağı ve Türk memurlarının hapis ve Kürt memurlarının şayanı emniyet (güvenilir) bulunmalarının serbest bırakılması ve olmayanların tevkifi ve hemen çeteler tertibi ile etrafa çıkarılması ve zinhar (sakın) ahalinin malına, hayatına müdahale edilmemesi ve İslamiyet'in mahvedildiği gün olduğundan, İhyayı dine (dinin canlandırılmasına) çalışmaya Cenabı Hak'ın Şeyh Sait Efendi'yi tavsiye eylediği (aracı kıldığı) yazılmaktadır".

Bütün bu açıklamaların sonucunda, Başbakan Fethi Bey, isyanın, dini ve dinin kutsal saydığı şeyleri alet ederek, halkı vatan ve cumhuriyet aleyhine teşvik ettiği sonucuna vardı ve sıkıyönetim ilanının yanında yeni yasal önlemlerin de alınması gerektiğini belirtti.

Başbakanın sonra söz alan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF) Reisi Kazım Karabekir Paşa şunları söylüyordu: "Hükümetimizin beyanatına nazaran (göre), bazı Şark vilayetlerimizde İdare-i Örfiyeyi muclp hadiseler zuhura gelmiştir (olaylar olmuştur). Bu mahdut (sınırlı) mütegalibenin, harici teşvikatla bazı emellerine nail olmak için halkı dini tahrik ile idlal ettikleri anlaşılmıştır. Dini alet ittihaz ederek, mevcudiyeti milliyemizi tehlikeye koyanlar, her türlü lanete layıktır. Hükümetimizin kanuni olan leraatına biz de bütün mevcudiyetimizle müzahiriz (taafettiriz)".

Böylece, iktidar ve muhalefet, sıkıyönetimin gerekçesi ve onayı konusunda aynı düşüncede birleşiyorlardı. Mete Tunçay, Şeyh Sait ayaklanmasının dinsel bir güysi altında ulusal bir başkaldırı olduğu kanısında olduğunu belirtiyor'. Olayın dinsel gericilik olarak sunulmasının nedenini ise şöyle açıklıyor: "Mustafa Kemal Paşa'yla, Fethi Bey'in yerine başbakan olan İsmet Paşa'nın ve arkadaşlarının olayı dinsel gericilik ve karşı-devrim diye görmeleri ve göstermeleri, Doğu'daki bastırılmayla sınırlı kalmayacak daha genel bir karşı hareketi haklı kılmak amacıyla açıklanabilir".

Sonuç olarak, sıkıyönetim, TBMM'de oybirliğiyle onaylandı.

## Sıkıyönetim mevzuatı

Sıkıyönetimin onaylanmasından hemen sonra, Hiyanet-i Vataniye Kanunu'nun 1. maddesi, dinin siyasete alet edilmesini engelleyecek bir hükümlerle değiştirildi. Böylece, dini siyasete alet ederek halkı vatan ve cumhuriyete karşı kıskırtan isyancıların vatan haini sayılmaları da sağlanıyordu ve kuşkusuz Hiyanet-i Vataniye Kanunu'na göre de yargılanmaları yolu açılıyordu.

Bu dönemde, gerçekten de, sıkıyönetim ilanı durumunda uygulanacak hükümler tek bir yasada toplanmış değildi. Osmanlı İmparatorluğu döneminden kalma İdare-i Örfiye Kararnamesi'nin yanında daha yedi ayrı metin uygulamada bulunuyordu. Bunlara bir de, sıkıyönetimin ilanından sonra kabul edilen Takrir-i Sükun Kanunu'nu eklemek gerekiyordu. İstiklal Mahkemeleri Kanunu da yürürlüğünü sürdürüyordu.

Bu bakımdan, sıkıyönetim uygulamalarını, demokrat olduğu hiç de söylenemeyecek bir yönetimin olağanüstü dönemlere özgü baskı yasalarının uygulamalarından ayırmak çok zor görünüyor. Örneğin, sıkıyönetim bölgesinde hem sıkıyönetim mahkemeleri hem de istiklal mahkemeleri kuruldu. Ayrıca, yalnızca sıkıyönetim bölgesinde değil, ülkenin her yerinde uygulanmak üzere bir baskı yasası (Takrir-i Sükun) kabul ediliyordu.

Sıkıyönetimi ilan eden Ali Fethi Bey hükümeti, aslında bu kadar ağır bir baskıdan yana görünmüyordu. Baskı yanlısı Halk Fırkası, 2 Mart 1925'te yapılan Cumhuriyet Halk Fırkası grup toplantısında, sert bastırma politikasını 60'a karşı 90 oyla kabul edince, Fethi Bey hükümeti istifa etti.

## İsmet Paşa hükümeti ve Takrir-i Sükun

Fethi Bey'in yerine hükümeti kuran İsmet Paşa, 4 Mart günü meclisten güven oyu aldı.

Bu hükümetin ilk işi, Takrir-i Sükun Kanunu'nu meclisten geçirmek ve iki tane istiklal mahkemesi kurulmasına karar aldirmek oldu.

Bu kararların alınması sırasında, TCF üyelerinin hükümeti cleştirdikleri görülmüyordu. TCF'liler, sıkıyönetim bölgesi dışında da uy-

**Diğer bir vesikada, alınan raporlardan birinde deniyor ki; hadise Padişahlık, Hilafet, Şeriat, Abdülhamid'in oğullarından birinin saltanatını temin gibi irticakâr bir propaganda örtüsü altından Kürtçülüktür.**

gulanacak bir baskı yasasını doğru bulmuyorlar, bunun İstanbul basınına susturmaya yönelik olduğunu söylüyorlardı.

Ayrıca, iki istiklal mahkemesinden birisi isyan bölgesinde görev yapmak üzere kurulurken, ikincisi isyan bölgesi dışında, ülkenin her yanında görevli kılınıyordu. Görülüyor ki, hükümetin amacı, isyanı ve sıkıyönetimi bahane ederek ülkenin tümünde muhalefeti yok etmekti. Milli Savunma Bakanı Recep Bey şunları söylüyordu: "Matbuat, bilhassa İstanbul matbuat müessesesi Türkiye'de, devlet nüfuzu, devlet kuvveti namına ne varsa bunları ite kaka bertaraf ederek gayri meşru bir mücadele ve mesai ile en yüksek nüfuz mertebesine çıkmış ve o mevkiden Türkiye'de mevcut bütün mukaddes makamları ve onların maddi, manevi nüfuzlarını tamamen tahribedecek bir vasıta, bir alet halinde faaliyete geçmiştir. Öyle bir vaziyet hasıl olmuştur ki vatan dahilinde bunların şerrinden bir namus tehlikesi hasıl olmuştur".

Bu açıklamalar da gösteriyor ki, İstanbul basını başta olmak üzere, basın Takrir-i Sükun'un baş hedefiydi. Gerçekten de bu yasanın yürürlüğe girmesinden sonra, basın üzerinde şiddetli bir baskı kuruldu, çok sayıda gazete kapatıldı ve çok sayıda muhalif yazar istiklal mahkemesine yollanarak yargılandı.

## Sıkıyönetimin uzatılması

Şeyh Sait isyanı 15 Nisan 1925'te, başlangıcından 62 gün sonra bastırıldı. Sıkıyönetim ise 25 Mart'ta sona eriyordu. TBMM, 23 Mart'ta yaptığı toplantıda, sıkıyönetimi 1 ay süreyle uzattı. Ardından, sıkıyönetim 20 Nisan 1925'te 7 ay süreyle, 21 Kasım 1925 ve 23 Kasım 1926'da iki kez 1'er yıl süreyle uzatıldı. Sıkıyönetimin 4 kez uzatılması sırasında da, konu tartışılmadan, hükümet tezkeresi oya sunulmuş kabul edildi.

Sıkıyönetimin uzatılmasına koşut olarak, istiklal mahkemelerinin görev süreleri de 6'şar aybık sürelerle uzatıldı. Bu mahkemelerin görev süreleri 7 Mart 1927'de sona erdi.

Takrir-i Sükun Kanunu iki yıllık bir süre için kabul edilmişti, ama bu kanunun yürürlük süresi iki yıl daha uzatıldı. Ayrıca, sıkıyönetimin birinci kez uzatılmasından sonra, Doğu Anadolu'da da sansür uygulandı. Öte yandan, sıkıyönetim mahkemelerinin verdiği idam cezalarının, meclisin onamasına sunulmasına gerek kalmadan hemen uygulanmasını sağlamak üzere, 31 Mart 1341 tarihli ve 595 sayılı yasa kabul edildi.

Bu baskı ortamında, hükümet, özellikle laiklik açısından gelişme sağlayacak bir dizi reformu yürürlüğe koydu: Şapka giydirilmesi, tarikatların yasaklanması, tekkelerin kapatılması bunlar arasında özellikle sayılması gerekenler.

Ancak, bu reformlar tepkilere neden oluyordu. Ülkenin birçok yerinde, "din elden gidiyor" diyerek reformlara karşı çıkılıyordu. Ankara İstiklal Mahkemesi, ülkenin her yanında gericileri sindirirken, programında "dinsel düşünce ve inançlara saygı"ya yer veren TCF'nin de kapatılmasını istiyordu. Isyan bölgesi İstiklal Mahkemesi ise, bölgesi içindeki TCF şubelerini kapatmıştı. Sonuçta, hükümet, TCF'yi, Takrir-i Sükun Kanunu'na dayanarak, 3 Haziran 1925'te kapattı.

## Erzurum'da sıkıyönetim ilanı

Hükümetin giriştiği reformlardan birisi de şapka giyilmesine ilişkin reformdu. Hükümet, 2 Eylül 1925 tarihli kararnameyle, memurların şapka giymesini kararlaştırmıştı. Bu karara karşı, başka bazı yerlerde olduğu gibi, Erzurum'da da tepkiler ortaya çıktı. Hükümet, bunun üzerine, Erzurum ilinde sıkıyönetim ilan etti (O sırada Erzurum ilinin Kığı ve Hınıs ilçelerinde daha önce ilan edilmiş bulunan sıkıyönetim sürüyordu). Başbakan İsmet Paşa, sıkıyönetimin gerekçesini TBMM'de şöyle açıklıyordu: "Efendim, Erzurum'da bir kısım halk çarşısı kısmen kapatmaya çalışıyor, valinin ikametgahı önüne ve makamı vilayet önüne gelirler, biz gavur memur istemeyiz diye bağırıyorlar, nümayiş yapıyorlar, zabıtaya müdahale eder. Zabitanın ihtarına (uyarlarına) bidayette (başlangıçta) itaat etmezler, bunun üzerine hükümet kuvvetiyle mütecasirleri (küstahları) dağıtır, dün akşama kadar 27 kişi tevkif olunmuştur... tahkikatı tesri etmek (hızlandırmak) ve bir an evvel Meclisi Aliye arzı malumat edebilmek için Erzurum vilayetine idareî örfiye ilan edilmiş bazı yerleri vardı, onlarda da idareî örfiye ilan edilmiştir (Muvafık sesleri). Bu işte birkaç kişi mürettip ve müfsit olmak lazımdır, seri tahkikat yaparak onları meydana çıkarmak ve seri icraat göstermek istiyoruz (kabul sesleri)".

Başbakanın, 24.11.1925 tarihinde 2754 sayılı kararnameyle ilan edilen sıkıyönetimin gerekçesini böylece açıklamasından sonra, TBMM, görüşme açılmaksızın, hükümet tezkeresini 25.11.1925 günü kabul ederek sıkıyönetimi onayladı.

Erzurum'da bazı kişilerin "gavur memur istemeyiz" diye ayaklanmasının nedeni, memurların şapka giymesiydi. Sıkıyönetimin ilanı üzerine kurulan Divanı Harbi Örfi'nin ilk kararlarını verdiği 29.11.1925 tarihli gazetelelerde yer alıyordu: 114 tutukludan üç kişi idama, iki kişi onar seneye mahkûm edildi.

Erzurum'da 24.11.1925 günü bir ay süreyle ilan edilen sıkıyönetim uzatılmadı.

## Doğu Anadolu'da sıkıyönetim üzerine değerlendirme

Şark İstiklal Mahkemesi, iki yıl içinde 5010 kişiyi yargıladı ve bunlardan 2231'ini mahkûm etti. Bu 2231 kişiden 420'sinin cezası idamdı. Sıkıyönetim mahkemelerinin uygulamaları hakkında ise bilgimiz yok.

Isyan 62 günde bastırılırken sıkıyönetim iki yıl dokuz ay sürdü. Bu arada, birçok aile, Batı Anadolu'da zorunlu iskâna tabii tutuldu.

Ali Fuat Cebesoy, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın, sıkıyönetim ve ülkede genel olarak uygulanan baskı yönetimi üzerine değerlendirmesini şöyle açıklıyordu: "Şark vilayetlerinin idaresini kuvvetlendirmeden Şeyh Sait'in baskınına uğrayan Fethi Bey hükümeti, bir taraftan kahraman ordumuzun mutlaka bu isyanı bastıracağına ve diğer taraftan vatandaşların akliselimine güvenerek isyanı geniş bir örfi muntaka içerisine aldırması; icabeden merkezlerde divanı harbler teşkil ettirmiş ve seferberliğini süratle ikmal edecek olan

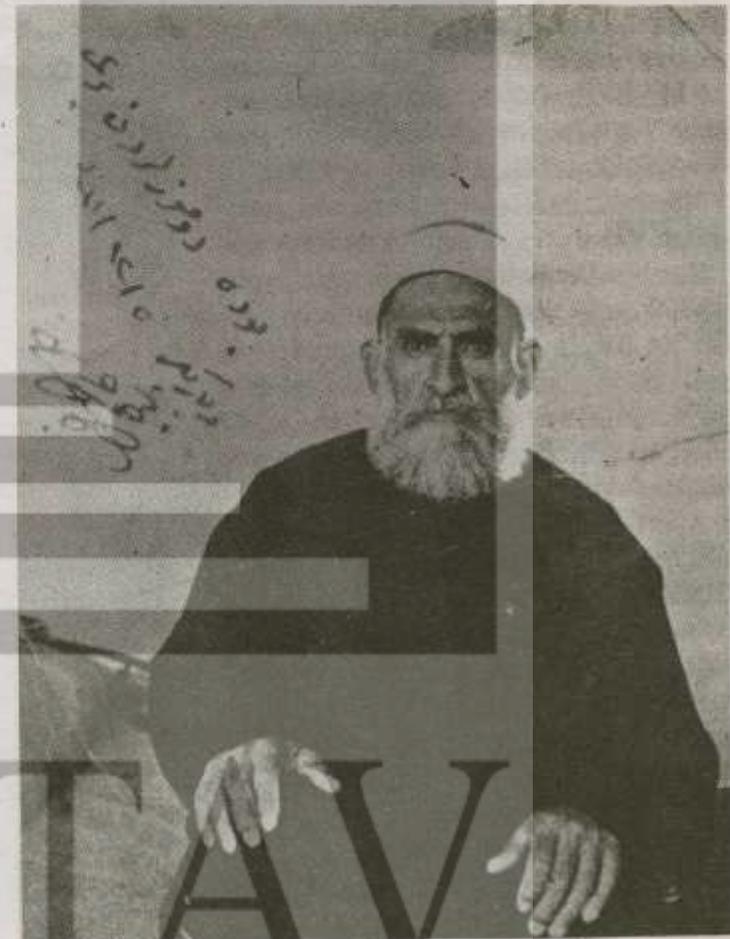
tühenlerle isyan muntakasının her taraftan sarılmasını kararlaştırmıştı. Memleketin diğer kısımlarında da teyakkuzu artırmıştı. Muhalefet, Fethi Bey'in yerinde olan bu tedbirlerini tasvibetmiş ve onunla birleşmişti. Bunlar Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun fevkalade hallerde derpiş ettiği tedbirlerdi. Bu sayede hükümetin meclis tarafından murakebe ve kontrolü mümkün olacak ve demokrasi rejimimize de halel gelmeyecekti. Kanuni ve normal cumhuriyet idaresinin kurulmasına memleket son derece muhtaçtı." Oysa özellikle basının eleştirilerine tahammül edemeyen Halk Fırkası aşırıların ve İsmet Paşa hükümetinin tüm ülkede totaliter bir yönetim uygulamasına geçtiğini belirten Ali Fuat Paşa, değerlendirmesini şöyle tamamlıyordu:

"Firkamız şu kanaatteydi ki İsmet Paşa da Fethi Bey gibi cumhuriyet ve demokrasi manzumesini teşkil eden iktidar, muhalefet ve matbuat birbirinden ayırmayarak bu demokrasi cihazını muhafaza etmek suretiyle hem Şark isyanını olduğu yerde imha ve hem de inkılapları memlekette tatbik edebilirdi. Neticede memleket totaliter bir idareye girmez ve bilakis cumhuriyet rejimi tedrici bir surette kuvvetlenirdi. 20 yıl gibi bir zaman bu rejim geriye kalmazdı. İktidarın o zamanlardaki icraatının rejime ait olan kısmı hakkındaki hükmü, tarihimizin bitaraf tetkikine bırakıyorum"<sup>2</sup>.

### DİPNOTLAR

- 1) Mete Tunçay, Türkiye Cumhuriyetinde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931), Ankara, 1981, s.129.
- 2) Ali Fuat Cebesoy, Siyasi Hatıralar, II. Kısım, İstanbul, 1960, s.182-184.

▼ Şeyh Sait, 1925'te adamları jandarmaya silahla karşı koyduğunda Fethi Okyar hükümeti olağanüstü önlemler aldı.



# DAHA ÖZENLİ OLMAK

*Birlikçi girişimlerde "köşelenmiş" kimlik belirlemeleriyle ortaya çıkmanın hiç gereği yok. Gereği olmadığı gibi yararı da yok. Çünkü birlik demek, kendi tekil kimliğimizden ayrı ortak kimliğimizi aramak demek.*

**B**ir süreden beri ne zaman "yasal parti"den söz açsam, eski Romalı senatör Caton'u hatırlamadan edemiyorum. Malum, hazret Senato'daki her konuşmasını konusu ne olursa olsun "Kartaca yıkılmalıdır!" diye bitirmiş, acaba diyorum ben de ona mı benzedim? Bu kadar çok vurgulamak "yasal parti"nin önemini ve gereğini acaba okuyucuda -ve dinleyicide- gına getirmedim mi?

Belki getirdi. Ama ben, gene de böyle bir riski göze alıp, bu yazıda da "yasal parti"yi ya da onunla bir bakıma özdeş gördüğüm "birlik" sorununu kısaca ele alacağım.

Daha önceleri de çeşitli vesilelerle dile getirdim; ben birliğin rasyonelini ülkemizdeki tüm Marksistlerin, kurtuluşu sosyalizmde gören herkesin elbirliğiyle oluşturacakları yasal bir partide görüyorum. Üstelik çareyi böyle bir partide gören pekçok Marksist var. Demek ki "yasal bir Marksist parti"nin yaratılabilmesi için asgari baz mevcut. Ne ki, böyle olduğu halde yasal parti girişiminin elbirliğiyle başlatılması için gerekli somut adımların alınması devamlı -isterseniz yıllardır- gecikiyor. Yoksa yasal partiyi birliğin platformu olarak görmek "rasyonel" değil mi? Çözümünü yasal bir Marksist partide gören bunca insan, hepimiz yanılıyor muyuz?

Sanmıyorum. Yasal parti gecikiyorsa bunun belki de tek sebebi var: Birliğin günümüzde kazandığı önem ve birliğe hemen herkesin duyduğu önem. Herkes Marksistlerin geniş kapsamlı bir beraberliğinden yana olduğu için böylesi bir yapılanmayı gözetmekte azami itina gösteriyor. Dolayısıyla birliğin nasıl, hangi yollardan geçerek gerçekleşeceğine ilişkin somut durum tahlillerinde ortaya çıkan görüş farkları, girişimin elbirliğiyle başlatılmasını geciktiriyor. Birliği içtenlikle isteyenler, mevcut burjuva alternatiflere karşı

gerçek bir emekçi alternatifinin, ancak Marksist solun tek bir çatı altında toplanmasıyla yaratılabileceğine inananlar, gecikme pahasına da olsa ilk adımı hep beraber atmanın bir yolunu bulmak için ısrarlı ve kararlı davranıyorlar. Ne ki bu tespit gecikmeyi mazur gösterdiğim anlamına gelmemeli. Bana göre birliğe ve yasal partiye ilişkin görüş ayrılıkları, ilk adımın atılmasına, yani partinin hazırlıklarının -dikkat(!) kuruluşunun değil- elbirliğiyle başlatılmasına engel değildir. Üstelik rasyonel olanı da budur. Çünkü günümüzde zihinleri en çok kurcalayan "nasıl bir sosyalizm?", "nasıl bir parti?", "nasıl bir program?", "nasıl bir ittifaklar politikası?", "global problemler karşısında nasıl bir tutum?" vb. belli başlı sorunların yasal bir Marksist partiyi hedefleyenlerin azami katılımıyla, en verimli bir şekilde tartışılmasının en elverişli zemini partinin yurt çapında yürütülecek hazırlık girişimleridir. Gerçi bu sorunlar bir kısım dergiler aracılığıyla bir süredir tartışılıyor. Ancak böylesi, kaçınılmaz olarak, hem katılım açısından bir hayli sınırlı kalıyor, hem de yeterince verimli olmuyor. Oysa partinin hazırlık safhası başlatılsa, hem katılım azamileşir, yurt çapında her ilde, semtte, mahallede, işyerlerinde, hatta köylerde projeye ilgi duyan tüm sosyalistler bir araya gelerek sorunların tartışılmasına katkıda bulunulmasının mekanizmalarını yaratırlar, hem de böylece parti, programıyla, sosyalizm anlayışıyla, işleyiş ilkeleriyle güncel politikaya yaklaşım tarzıyla bir süreç boyunca kimliğini kazanmaya, giderek uzlaşmaya başlar. Kısacası, partinin hazırlık esaslarına elbirliğiyle başlanmasının daha da geciktirilmesinin hiçbir makul gerekçesi olamaz.

Çizdiğim bu tablonun son derece iyimser bir ruh halini yansıttığı ileri sürülebilir. Böylesi bir yargıya haksızdır diyemem. Gerçekten Marksist hareketimizin geleceğine damgasını vuran ardı arkası kesilmeyen bölünmelerdir, dağınıklıklardır. Çoğu zaman karşılıklı anlayışsızlıktan ve hoşgörüsüzlükten kaynaklanan -ve hemen daima ideolojik "farklılık" bahanesiyle maskelenen- birlikte davranmama alışkanlığı, ortaklaşa çalışma tecrübesinin noksanlığı birliğin sağlanmasında zorluklar çıkarabilir. Ancak bölünmüşlüğü ve dağınıklığın maddi manevi çok acı kayıplarla dolu faturası solda yer alan hemen herkes için birliği her şeyin vazgeçilmez önşartı haline getiriyor. Azami sınıra varmış olan bölünmüşlüğü tam zıddına dönüşmesinin şartları hızla olgunlaşıyor. Beni birlik konusunda iyimser yapan da bu.

Tabii iyimser olmak birlikçi gelişmeleri zedeleyebilecek davranışlar karşısında suskun kalmayı gerektirmiyor. Bu kapsamda gördüğüm iki örneğe burada kısaca değinmek istiyorum.

Bunlardan ilki Gencay Gürsoy, Ertuğrul Kürkçü ve Nail Satılğan'ın çağrısıyla bir araya gelen toplam 18 imza sahibinin "sosyalistlere" başlığı altında kamuoyuna yaptığı açıklama.

Hemen belirteyim ki "birlik" hedefine yönelik bu girişimi genel hatlarıyla olumlu buluyorum. Açıklamada "birlik" konusuna ilişkin olarak "bütün sosyalistlere açık bir dizi tartışma toplantısı" düzenleneceği ifade ediliyor. Ayrıca açıklamada yer alan ilkelere "kısmen ya da tamamen katılmayan" sosyalistlerin tartışmalarda "dışlanmayacağı" belirtiliyor. Nitekim tartışmalara çağrılanların kompozisyonu bu belirlemeleri doğruluyor. Bu nedenle ben girişimi destekliyorum ve tüm çağrılıların davete icabet edeceklerini umuyorum.

Şimdi gelelim bu girişimde birlik açısından eleştirilmesi gereken noktalara.

Çağrının altındaki imzaların Marksist solun bütününe kıyasla temsil oranını yeterli bulmuyorum. Sosyalizmin belli başlı sorunları hakkında görüş bildiren açıklama, başlatılan bir girişimin ilk aşamasının sadece altındaki imzaların sahipleri tarafından gerçekleştirildiği şeklinde yorumlanabilir. Dolayısıyla kimileri açısından itici bir durum yaratabilir. Dahası, bu temsil noksanlığı sosyalist kamuoyunun ilgisini çekmekte yetersiz kalabilir. Bana göre kamuoyuna yapılacak bir açıklamada daha geniş bir hitap kabiliyeti aranmalıydı. Ne ki bu noksanlık giderilemeyecek türden değil. İmza sahipleri ne yapıp edip, daha ilk toplantıya tüm çağrılıların katılımını ve onların da bu girişimi eşit haklarla sahiplenmelerini sağlayabilirlerse, ondan sonraki açıklamalar böylesi geniş temsil ile yapılabilirse sözünü ettiğim olumsuzluk giderilmiş olur.

Çağrının metninde de en hafif deyimle "özensiz" bazı belirlemeler var. Örneğin "örgütsel birlik" için, demokratik merkezîyetçilik temeli öngörülüyor. Açıklamaya imzalarını koyanlar "demokratik merkezîyetçilik" ilkesini benimsiyor olabilirler. Oysa bu konu günümüzde bir hayli tartışmalı. Çünkü geçmişin tecrübeleri ortada. Bakıyoruz çoğunlukla merkezîyetçilik demokrasiye ağır basmış. Acaba pratikteki bu olumsuzluğun nedeni sadece "demokratik" işleyişle yetinmeyip demokrasiyi "merkezîyetçiliğin" bir sıfatı ha-

**Mevcut burjuva alternatiflere karşı gerçek bir emekçi alternatifinin, ancak Marksist solun tek bir çatı altında toplanmasıyla yaratılabileceğine inananlar, gecikme pahasına da olsa ilk adımı hep beraber atmanın yolunu bulmak için ısrarlı ve kararlı davranıyorlar.**

azami itina gösteriyor. Dolayısıyla birliğin nasıl, hangi yollardan geçerek gerçekleşeceğine ilişkin somut durum tahlillerinde ortaya çıkan görüş farkları, girişimin elbirliğiyle başlatılmasını geciktiriyor. Birliği içtenlikle isteyenler, mevcut burjuva alternatiflere karşı

line indirmek olmasın? Örneğin Gencay Gürsoy'un savunduğu "kanatlı parti" de, fraksiyonculuğu reddeden klâsik demokratik merkezîyetçiliğin nasıl işleyeceği, en azından tartışılması gereken bir nokta. Ben kendi adıma demokratik merkezîyetçiliği hepten reddetmiş değilim. Partinin fikri ve eylemsel tüm faaliyetlerine bütün üyelerin azami katkısını sağlayacak mekanizmaların yaratılmasına yönelik tartışmaları ve getirilen önerileri ilgili izliyorum. Ve imza sahiplerinin de bu meseleye bigâne olduklarını sanmıyorum.

Açıklama metnindeki bir başka özensizlik "global sorunlar"la ilgili. İmza sahipleri global sorunların "nihai ve kalıcı çözümü"ne yönelinebilmesini, "sömürücü sınıflı topluma dayalı özel mülkiyet ilişkilerinin yeryüzünden kaldırılmasına ve dünya sosyalizmine" bağlıyorlar. Önceki yazılarımda konuya ilişkin görüşlerimi dile getirdiğim için burada tekrara gerek görmüyorum. Evet, sosyalist ülkelerin küçümsenmeyecek payını gözönünde tutarak ben de global sorunların esas sorumlusunun kapitalizm olduğu görüşündeyim. Ancak, örneğin doğanın ve çevrenin tahribatının nihai çözümünün, neden illa kapitalizmin yeryüzünden silinip yerini tümüyle sosyalizme bırakmasına bağlı olduğunu doğrusu kavrayamıyorum. Diyelim çevrenin tahribi sermaye sahiplerinin umurunda değil. Ama biliyoruz, yine hiç umurunda olmadığı birçok şey, geniş yığınların mücadelesi sonucu sermayeye kabul ettirilmiştir. Ben çevrenin korunmasında da bunun mümkün olabileceği kanısındayım.

Üstelik global sorunlara bu yaklaşım öylesine özensiz ki, değil nihai ve kalıcı çözüm, buna "yönelinebilmesi" dahi tüm dünyada sosyalizmin kurulmasına bağlıyor! Dahası bu özensizlik global sorunlar dünya çapında tartışılırken, "açıklama"dakinin tam zıddı görüşler ileri sürülürken ve bütün bunlar ülkemizde de yansımalar bulurken yapıyor! Özensizlikten fazla birşey bu.

Benzeri bir -kusura bakılmasın bu deyim kullandığım için- patavatsızlık kadın sorununda yapıyor. Açıklamada "kadınların kurtuluşunun önkoşulu"nun "kapitalist ilişkilerin kalkması ve sınıfsız bir topluma doğru evrilen bir toplumun kurulması" olduğu ileri sürülüyor. Kadın hareketinin alabildiğine canlılık kazandığı günümüz dünyasında, sekterliğe dahi taş çıkartan böylesi hükümleri tartışmayı abes buluyorum.

Bütün bunlar bence kimliğini ve yerini belirleme kaygusundan kaynaklanıyor. Ve yer yer de kantarın topuzu kaçıyor. Oysa birlikçi girişimlerde "köşelenmiş" kimlik belirlemeleriyle ortaya çıkmanın hiç gereği yok. Gereği olmadığı gibi yararı da yok. Çünkü birlik demek, kendi ortak kimlik tekil kimliğimizden ayrı ortak kimliğimizi aramak demek. Bu ortak kimliğin, tekil kimliklerden çok daha az köşeli olacağı besbelli. Üstelik tekil kimliklerimizi taşımamızı da engellemeyecek. Aksine tekil kimliklerin çeşitliliği ortak kimliğimizin tayfını oluşturacak ve böylece hep birlikte manevi ve maddi olarak çok daha zenginleşmiş olacağız.

Birlikçi gelişmeleri zedeleyebilecek ikinci örnek geçtiğimiz Temmuz ayı başında Cumhuriyet gazetesinin "sosyalist ülkelerdeki son gelişmelere" ilişkin olarak açtığı tartışmada

Nihat Sargın'la Haydar Kutlu'nun verdiği cevapta yer alan bazı -yine özensiz demeyi tercih ediyorum- ibareler. Sargın'la Kutlu yeni düşünce tarzı uyarınca "kapitalizmden sosyalizme geçişin yeni yolu"nu savunuyorlar ve sözlerini "TBKP programının en önemli özelliği böylesi yeni bir politik strateji sunabilmiş olmasıdır" ibaresiyle bitiriyorlar.

Şimdi "programını savunmak herkesin en doğal hakkı değil mi?" diye sorulabilir. Ben günümüz şartlarında, birlik açısından kimsenin böyle bir hakkı olduğunu sanmıyorum. Üstelik TBKP yöneticileri, amaçlarının "tüm Marksistlerle birlikte yasal bir komünist partisi kurmak" olduğunu sıkça dile getiriyorlar. Oysa görüyoruz TBKP'nin programına yakınlık duyan, değil yakınlık duymak radikal bir şekilde eleştirmeyen, TBKP'liler dışında tek bir Marksist yok. Böyleyken Sargın ve Kutlu'nun programlarını methetmeleri, "partiyi tüm Marksistlerle birlikte kurmak" ibaresini retorik haline getiriyor. Yahut da Sargın'la Kutlu tüm Marksistlerin TBKP programını kabul etmelerini istiyorlar? Ki bunun da anlamı TBKP'nin yasala çıkması, ülkemizdeki tüm Marksistlerin de TBKP'ye katılmasıdır.

Sargın'la Kutlu'nun bu yaklaşımı TBKP yöneticilerinin hemen hiç dillerinden düşürmedikleri "gerçeğin tekeli kimsede değildir" deyişle hiç de bağdaşmıyor. Bu deyiş benimseyenlerin, TBKP'nin programına Marksist solun hemen tamamı tepki gösterirken hâlâ daha programının övgüsünü yapmaları kolay anlaşılır bir şey değildir. Ya da "gerçeği sadece ben bilirim" in mirası henüz ağır basıyor demektir.

Görüşlerini özgürce savunmak herkesin hakkı değil mi?

Elbette hakkı, ama birliği gözeterek. Şayet Marksist solun birliğini temsil edecek parti-nin programı ona ömür verecek tüm Marksistlerin elbirliğiyle, ortak çabalarıyla hazırlanmak zorunda ise, bu oluşumda pekçok taraftan sadece birini oluşturanların, boyuna kendi programlarının methyesini yapmaları birlikçiler açısından biraz tuhaf kaçmaz mı?

Sargın ve Kutlu söz konusu yazıda kendi programatik görüşlerini açıklarlarken "henüz kapitalizm çerçevesinde kalan demokratik alternatif" öneriyorlar ve "kapitalist ülke komünist partilerinin başarısız kalmalarında önemli nedenlerden birisi"ni onların böyle bir alternatifleri olmamasına yoruyorlar. Bence haksızlık ediyorlar. Ben "kendi adıma her şeyin çözümü sosyalizmedir, kapitalizm altında bir şey yapılmaz" diyen tek bir komünist partisi hatırlamıyorum. Sadece "eurocommunism" tartışmalarını hatırlamak dahi yeter. Özellikle gelişmiş kapitalist ülkelerdeki partilerin politikalarında reformların ağırlıklı öneme sahip olduğu hep bilinir.

Öyleyse Sargın ile Kutlu'nun burada yetersiz buldukları ne? Bunun bence tek bir makul açıklaması var. Bunu da "kapitalizm çerçevesinde kalan demokratik alternatif" tanımlamasından çıkarıyorum. Bence Sargın'la Kutlu'nun kapitalist ülkelerdeki komünist partilerine biçtikleri yeni rol, bu partilerin şimdilik sosyalizm hedefini bir kenara koymaları ve "kapitalizmin demokratik yolla gelişmesi" için politikalar üretmeleridir. Eğer bu tespitim doğrusa bunun anlamı kapita-

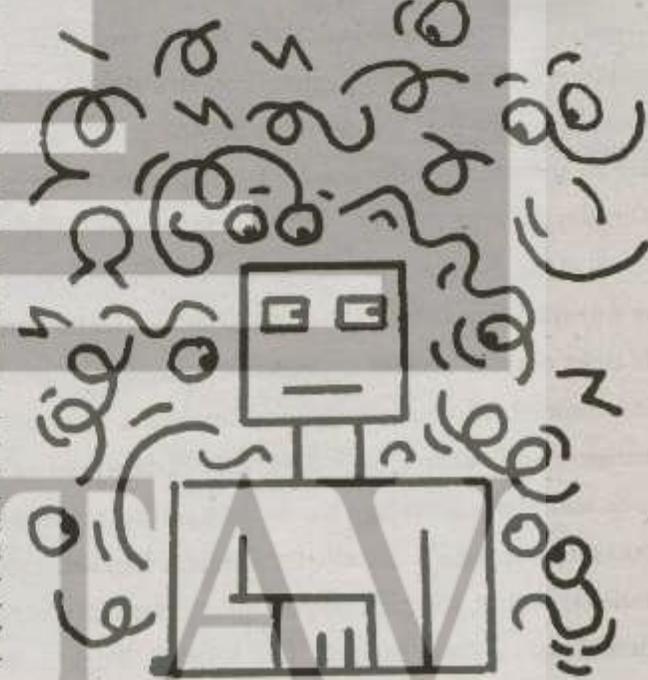
list ülkelerde komünist partilerine ihtiyaç kalmadığıdır. Çünkü kapitalist ülkelerde "kapitalizmin demokratik yoldan gelişmesini" hedefleyen partiler -hem de işçi partileri!- zaten vardır ve işlevlerini de başarıyla yerine getirmektedirler. Şayet Sargın'la Kutlu TBKP'ye de böyle bir işlev öngörüyorlarsa o zaman TBKP programında ısrarla direnmelerinin yorumu, yukarıda yaptığımdan daha başka yapılabilir.

Bu son değindiğim konu, bilindiği gibi Marksistler arasında dünya çapında tartışılıyor. Ben de becerebildiğimce bu tartışmaya katılmaya çalışıyorum. Onun için de acele kestirmelere gitmeyi pek yararlı görmüyorum. Ve TBKP'liler için de doğrusunun böylesi olduğu kanısındayım. Bir başka deyişle programatik tartışmalar, ülkemizde birlikte yana olan Marksistlerin tamamının katılımıyla yürütülmeli ve program, bu tartışmaların ortak ürünü olarak herkesin katkısıyla yaratılmalıdır. Kimse kendi programatik görüşünü daha baştan empoze etmemeli, sonuçta da ortaya çıkan programı herkes kendi alınterinin eseri olarak benimsemelidir.

Ya tartışmalar sonucu ortak bir programa varılmaz ise ne olur?

Hen, başa gelirse bu zorluğun da aşılabileceği kanısındayım. Çok zorda kalırsa, birlik uğruna dört başı mamur bir program yerine programa temel olarak belli başlı ilkelere tespitleriyle yetinilebilir ve esas program bu parti tarafından ona katılanların ortak çabasıyla bir süreç boyunca hazırlanabilir. Çünkü Marx'ın ünlü deyişle "gerçek harekette atılan her adım bir düzine programdan daha önemlidir."

Kısa bir paragrafla geçiştirmek istemediğim bu konuyu bir başka yazıda etraflıca ele almak istiyorum.



**Programatik tartışmalar, birlikten yana olan Marksistlerin tamamının katılımıyla yürütülmeli ve program, bu tartışmaların ortak ürünü olarak herkesin katkısıyla yaratılmalıdır. Kimse kendi programatik görüşünü empoze etmemeli, ortaya çıkan programı herkes kendi eseri olarak benimsemelidir.**

# Fransız Devrimi Özel Sayısı



Fransız Devrimi'nin Doğuya Bakışı -I- / *Orhan Koloğlu* ■ Fransız Devrimi'nde İnsan Hakları Kavramı / *Selim Deringil* ■ Fransız Devrimi'nden Atatürk Türkiye'sine / *Zeki Arıkan* ■ Fransız Devrimi ve Müzik / *Korkmaz Alemdar* ■ Bir Osmanlı Aydınımın Gözüyle Fransız İhtilali / *Sinan Kunalalp* ■ Di-ran Kelekyan, Fransız Devrimi ve Mülkiye Mektebi / *Zafer Toprak* ■ Mustafa Nermi ve Fransız İhtilal-i Kebiri / *Zafer Toprak* ■ İstanbul'un İlk Turistik Rehberlerinden Timoni'nin Rehberi / *Semavi Eyice* ■ Yunanistan'da Türk Arşivleri / *Evangelia Balta* ■ Türkiye İslamlaşmasının Oluşması / *Bilge Umar* ■ II. Meşrutiyet'te Resim Yasakları / *Ali Birinci* ■ Sendikalar Birliği ve ABD'li Irving Brown / *Kenan Öztürk* ■

**Sayı: 67**

**12. Cilt Başladı**

Birikim Yayınları, Klodfarer Cad. İstişim Han No: 7 Cağaloğlu 34400 - İSTANBUL - Tel: 516 22 60 (3 Hat)

**1. SAYIDA:** 26 Mart ve sonrası için bir çerçeve • *MURAT BELGE*, Dokuz yılın birikimi • *ÖMER LAÇİNER*, Yeniden sosyalizm, sosyalizmde devrim • *CAN YÜCEL*, Yeniden çıkacak olan Birikim • *AHMET İNSEL*, Liberalizm, muhafazakârlık ve Türkiye'de toplumsal tahayyül • *BÜLENT SOMAY*, Önce meşrutiyet • Bir köylü mebus adayı seçimi • *TANIL BORA*, MÇP, RP ve "İslami Diriliş" • *MURAT TAŞDEMİR*, İşkence üzerine notlar • *BÜLENT SOMAY*, Kaçınıcı hamur kültür? • *HALİL TURHANLI*, Vaclav Havel ve özgür ruhlar • **2. SAYIDA:** 1 Mayıs ve iktidarın sonbaharı • *ÖMER LAÇİNER*, Devrimci sosyalizmin gündemi • *ÇAĞLAR KEYDER*, Kriz ve işçi sınıfı • *FARUK PEKİN*, '89 Baharı ve işçi eylemleri üzerine • *AHMET İNSEL*, Laiklik, cumhuriyet ve sosyalist hareket • *İRFAN YAVRU*, Sosyalist hareketteki krizin bazı sonuçları üzerine • *BÜLENT SOMAY*, Düzen partisinden devrim partisine • *ERİK JAN ZÜRCHER*, Güneş-Dil Teorisi ve Türk dil reformundaki yeri • "Türk dehası"nın ürünü muhteşem bir teori! • *METE TUNÇAY*, Şefik Hüsnü'nün Vazife'deki başyazıları • *FARUK CAN*, Demokrasi Kurultayı • *NEŞE ERDİLEK*, 163. madde sorunu • *ŞİRİN TEKELİ*, 1. Kadın Kurultayı • *A.CANKOÇAK*, Kadın tarafı olmak • *DEVİN KUZU*, Sağlıksız bir ayrışma • *AKDOĞAN ÖZKAN*, 1 Mayıs üzerine • *ATA SOYER-ŞAHİN KURTARAN*, Hekim eylemleri ve Ankara Tabip Odası • *MURAT TAŞDEMİR*, Hekim hareketi ve İstanbul Tabip Odası • **3. SAYIDA:** "Sosyalist ülkeler"-de neler oluyor? • *ÖMER LAÇİNER*, Devrim olarak sosyalizm: Bir bilanço ve imkanlar • *AHMET İNSEL*, Çin'de askerî darbe ve komünist rejimlerin meşrutiyet bunalımı • *HUA LİNSHAN*, Barbar bir kültürün etkisi • *TANER AKÇAM*, Marksist devrim teorisi ve sosyalizm • *HALİL BERKTAY*, Sol'da siyaset sanatının yerli yerine oturmamışlığı • *ŞİRİN TEKELİ*, '80'lerde Türkiye'de kadınların kurtuluşu hareketinin gelişmesi • *TANIL BORA*, Yerel yönetim, sosyal demokrasi ve sosyalistler • *MURAT KARAYALÇIN*'la söyleşi • *ŞÜKRÜ AKSU*, Hekim hareketi Eylül 1988-Haziran 1989 • *MURAT BELGE*, İyi bir "aile fotoğrafı" • *SEMİH AYTAÇLAR*, Günlük hayat krizinin taşıdığı devrimci potansiyel • Atatürk'e göre spor • *MURAT BELGE*, SHP'de "demokrasi" • *ÖMER LAÇİNER*, Irak Kürtleri, Bulgaristan Türkleri • *ERCAN YAŞA* İşçi Kurultayı • *KORAY DOĞAN*, ODTÜ'de öğrenci hareketi • *ASÜMAN SUNER*, Sosyal Bilimler Kongresi • *BÜLENT SOMAY*, İrfan Yavru'nun yazısı üzerine bir not